

**Київський національний університет
імені Тараса Шевченка**

**Мовні і концептуальні
картини світу**

Випуск 65 (1)

ISSN 2520-6397

У збірнику вміщено наукові розвідки професорів, доцентів, викладачів, аспірантів та студентів, присвячені аналізу світоглядних горизонтів сучасного мовознавства.

Відповідальний редактор	О.І. Ніка, д. філол. н., проф.
Редакційна колегія	Ш.Т. Апрідонідзе, д. філол. н., проф. (Інститут грузинської мови АН Грузії); Р. Бальсис, д. філол. н., проф. (Клайпедський університет); А.І. Бельський, д. філол. н., проф. (Білоруський державний університет); І.В. Кононенко, д. філол. н. (Варшавський університет); В.Б. Бурбело, д. філол. н., проф., І.О. Голубовська, д. філол. н., проф.; Н.Ю. Жлуктенко, к. філол. н., проф.; В.І. Карабан, д. філол. н., проф.; Н.М. Корбозерова, д. філол. н., проф.; Г.Г. Крючков, д. філол. н., проф.; М. Мозер, д. філол. н., проф. (Віденський університет); С. В. Скрильник, к. філол. н., доц.; О.С. Снитко, д. філол. н., проф.; В.Д. Старичонок, д. філол. н., проф. (Білоруський державний педагогічний університет ім. Максима Танка); С. Темчинас, д.філол.н., проф. (Інститут литовської мови, Литва); Л.І. Шевченко, чл.-кор., д. філол. н., проф.; Л.В. Коломієць, д. філол. н., проф.; О.І. Чередниченко, д. філол. н., проф.; Г.А. Черненко, к. філол. н.; Іваницька М.Л., д. філол. н., доц.; Материнська О.В., д. філол. н., доц.; О.С. Стасюк, к. філол. н.
Адреса редколегії	01033, Київ-033, б-р Тараса Шевченка, 14 Київський національний університет імені Тараса Шевченка, Інститут філології, тел. 239-32-58
Рекомендовано	Рекомендовано Вченою радою Інституту філології Київського національного університету імені Тараса Шевченка 22.01.2019 р., протокол №6.
Зареєстровано	Міністерство юстиції України (свідоцтво про державну реєстрацію КВ № 16155-4627Р від 11.12.2009 р.) Включено до Переліку наукових фахових видань України (Наказ Міністерства освіти та науки України №1328 від 21.12.2015 р.)
Адреса видавця	04080, Україна, м.Київ-80, а/с 41 тел./фак.: (044) 227-38-48; 227-38-28;

Автори опублікованих матеріалів несуть повну відповідальність за підбір, точність наведених фактів, цитат, економіко-статистичних даних, власних імен та інших відомостей. Редколегія залишає за собою право скорочувати та редагувати подані матеріали.

Taras Shevchenko National University of Kyiv

**Linguistic and conceptual
worldviews**

Issue 65 (1)

ISSN 2520-6397

This collection contains scientific articles written by professors, lecturers, postgraduate and undergraduate students. These articles concern analysis of worldview perspectives of current linguistics.

Editor-in-chief	O.I. Nika, Dr. habil., full professor
Editorial Board	Sh.T. Apridonidze, Dr. habil., full prof. (Academy of Sciences of Georgia, Institute of Georgian Language); R. Bal'sys, Dr. habil., full prof. (University of Klaipeda); A.I. Byel's'kyy, Dr. habil., full prof. (Belorussian State University); I.V.Kononenko (University of Warsaw), PhD.; V.B. Burbello, Dr. habil., full prof.; I.O. Golubovska, Dr. habil., full prof.; N.Yu. Zhluktenko, Dr. habil., full prof.; V.I. Karaban, Dr. habil., full prof.; N.M. Korbozerova, Dr. habil., full prof.; G.G. Kryuchkov, Dr. habil., full prof.; M. Mozer, Dr. habil., full prof. (University of Vienna); S. V. Skrylnyk, Ph.D. As. Prof.; O.S. Snitko, Dr. habil., full prof.; V.D. Starychonok, Dr. habil., full prof. (Belorussian Maxim Tank State Pedagogical University); S. Temchinas, Dr. habil., full Prof. (Institute of Lithuanian Language, Vilnius, Lithuania); L.I. Shevchenko, CM, Dr. habil., full prof.; L.V. Kolomiyets, Dr. habil., full prof.; O.I. Cherednichenko, Dr. habil., full prof.; H.A. Chernenko, Ph.D.; M.L. Ivanytska, Dr. habil., As. Prof.; O.V. Materynska, Dr. habil., As. Prof.; O.S. Stasiuk, PhD
Editorial board address	01033, Kyiv-033, 14 Taras Shevchenko Avenue, Taras Shevchenko National University of Kyiv Institute of Philology, tel. (38044) 239-32-58
Recommended by	Recommended by Academic Board of Institute of Philology, Taras Shevchenko National University of Kyiv January 22, 2019 (Protocol №6)
Registered by	Ministry of Justice of Ukraine, certificate of the State registration KB № 16155-4627P (December 11, 2009) Included into the List of Scientific Professional Editions of Ukraine (Order of Ministry of Education and Science of Ukraine, protocol №1328, December 21, 2015)
Editor's address	04080, Ukraine, Kyiv-80, P.O.B. 41 tel./fax: (044) 227-38-48; 227-38-28

Authors of published materials are fully responsible for gathering and preciseness of published facts, quotations, economical and statistical data, proper nouns and other data. The editorial board reserves the right to shorten and edit their materials.

**Киевский национальный университет имени
Тараса Шевченко**

**ЯЗЫКОВЫЕ
И КОНЦЕПТУАЛЬНЫЕ
КАРТИНЫ МИРА**

Выпуск 65 (1)

ISSN 2520-6397

Сборник содержит научные работы профессоров, доцентов, преподавателей, аспирантов и студентов, посвященные анализу мировоззренческих горизонтов современного языковедения.

Ответственный редактор	О.И. Ника, д. филол. н., проф.
Редакционная коллегия	Ш.Т. Апридонидзе, д. филол. н., проф. (Институт грузинского языка АН Грузии); Р. Бальсис, д. филол. н., проф. (Клайпедский университет); А.И. Бельский, д. филол. н., проф. (Белорусский государственный университет); И.В. Кононенко, д. филол. н. (Варшавский университет); В.Б. Бурбело, д. филол. н., проф.; И.А. Голубовская, д. филол. н., проф.; Н.Ю. Жлуктенко, к. филол. н., проф.; В.И. Карабан, д. филол.н., проф.; Н.М. Корбозерова, д. филол. н., проф.; Г.Г. Крючков, д. филол. н., проф.; М. Мозер, д. филол. н., проф. (Венский университет); С. В. Скрыльник, к. филол. н., доц.; Е.С. Снитко, д. филол. н., проф.; В.Д. Старичонок, д. филол. н., проф. (Белорусский государственный педагогический университет им. Максима Танка); С. Темчинас, д.филол.н., проф. (Институт литовского языка, Литва); Л.И. Шевченко, чл.-корр., д. филол. н., проф.; Л. В. Коломиец, д. филол. н., проф.; А.И. Чередниченко, д. филол. н., проф.; А.А. Черненко, к. филол. н.; М.Л. Иваницкая, д. филол. н., доц.; Е.В. Материнская, д. филол. н., доц.; О.С. Стасюк, к. филол. н.
Адрес редколлегии	01033, Киев-033, б-р Тараса Шевченко, 14 Киевский национальный университет имени Тараса Шевченко, Институт филологии, тел. 239-32-58
Рекомендовано	Ученым советом Института филологии Киевского национального университета имени Тараса Шевченко 22.01.2019 г., протокол №6
Зарегистрировано	Министерство юстиции Украины (свидетельство о государственной регистрации КВ № 16155-4627Р от 11.12.2009 г.) Включено в Список научных специализированных изданий Украины (Приказ Министерства образования и науки Украины №1328 от 21.12.2015 г.)
Адрес издателя	04080, Украина, г.Киев-80, а/я 41 тел./факс: (044) 227-38-48; 227-38-28;

Авторы опубликованных материалов несут полную ответственность за подбор, точность изложенных фактов, цитат, экономико-статистических данных, имен собственных и остальной информации. Редколлегия оставляет за собой право сокращать и редактировать предоставленные материалы.

ЗМІСТ

Іваницька М.Л.	
Я ЛЮБИВ ВАС УСІХ, ТА НАЙБІЛЬШЕ ЛЮБИВ УКРАЇНУ: НА СПОМИН ПРО ПРОФЕСОРА ТАРАСА КИЯКА.....	13
Тимченко Є.П.	
ПАМ'ЯТІ ЛЮДМИЛИ ІЛЛІВНИ САХАРЧУК.....	20
Білик К.А.	
БОГДАН МАЛЕНЬКИЙ: ДРУГ, НАУКОВЕЦЬ, ВИКЛАДАЧ, СВІТЛА ЛЮДИНА.....	23
Білик К.А.	
ДО ПИТАННЯ ЛІНГВІСТИЧНОГО ВИЗНАЧЕННЯ ТЕРМІНА "АСОЦІАЦІЯ".....	26
Борис Д.П.	
СЛЕНГ ЯК МЕТАМОВНА ВАРІАНТА В ІСТОРИЧНОМУ ТА ЗІСТАВНОМУ АСПЕКТАХ.....	35
Дяків Х.Ю.	
ТИПОЛОГІЯ КОМУНІКАТИВНИХ НЕВДАЧ У ВІДЕОІНТЕРВ'Ю УКРАЇНСЬКОЮ І НІМЕЦЬКОЮ МОВАМИ.....	45
Іваненко С.М.	
КРИТИЧНА КУЛЬТУРОЛОГІЧНА ПУБЛІЦИСТИКА ЛЮДВІГА ГАРІГА ПРО ВІДНОСИНИ "РЕГІОН-ФЕДЕРАЦІЯ-ЄВРОПА".....	58
Козловський В.В.	
НІМЕЦЬКИЙ КОН'ЮНКТИВ І МОДАЛЬНЕ ЗНАЧЕННЯ "ІРРЕАЛЬНІСТЬ" (НА МАТЕРІАЛІ ПРОСТОГО РЕЧЕННЯ).....	69
Колесник О.С.	
ЕКЗИСТЕНЦІЙНІ ФЕНОМЕНИ У МОВІ ТА МІФОЛОГІЧНОМУ ПРОСТОРІ.....	77
Кравченко Н.Г.	
СИНЕРГЕТИКА ДИСКУРСУ У МІЖКУЛЬТУРНОМУ КОНТЕКСТІ.....	87
Кучма О.І.	
ФОРМУВАННЯ НАВИЧОК ПЕРЕКЛАДУ НАУКОВО-ТЕХНІЧНИХ ТЕКСТІВ: ДОСВІД ТА ПЕРСПЕКТИВИ.....	94
Лисак М.М.	
СТРУКТУРНІ І СЕМАНТИЧНІ ВЛАСТИВОСТІ ІМЕННИКОВИХ КОМПОЗИТИВ З СОМАТИЧНИМ КОМПОНЕНТОМ У НІМЕЦЬКІЙ МОВІ.....	103
Материнська О.В.	
СТРУКТУРА ТА СЕМАНТИКА НАЙМЕНУВАНЬ ЧАСТИН ПРОЦЕСІВ У НІМЕЦЬКІЙ ТА АНГЛІЙСЬКІЙ МОВАХ.....	112

Науменко Л.П.	
МЕНТАЛЬНА СТРУКТУРА СУБОРДИНАЦІЙНОГО КОНЦЕПТУ "WORK" (ЧАСТИНА 2).....	125
Павличко О.О.	
ГЕНДЕРНА СПЕЦИФІКА РЕАЛІЗАЦІЇ КАТЕГОРІЇ ІНФОРМАТИВНОСТІ (НА МАТЕРІАЛІ ЖУРНАЛІВ "SPIEGEL" І "BRIGITTE").....	135
Середа О.М.	
УЯВЛЕННЯ МАЙБУТНІХ ПЕРЕКЛАДАЧІВ ПРО ПРОФЕСІЮ ТА ВИМОГИ РИНКУ.....	141
Сойко І.В.	
ДО ПИТАННЯ ПРО КОНЦЕПЦІЮ СУЧАСНОГО ЕЛЕКТРОННОГО НІМЕЦЬКО-УКРАЇНСЬКОГО ЮРИДИЧНОГО СЛОВНИКА.....	151
Стасюк О.С.	
ЖАНРОВІ ОЗНАКИ УРЯДОВОЇ ДЕКЛАРАЦІЇ ФРН.....	163
Строганова Г.О.	
АНТРОПОМОРФНІ МЕТАФОРИ НІМЕЦЬКОГО ЕКОНОМІЧНОГО МЕДІАДИСКУРСУ.....	173
Тимченко Є.П.	
МІЖКУЛЬТУРНИЙ ПІДХІД У СЕРІЇ НАВЧАЛЬНИХ МАТЕРІАЛІВ З НІМЕЦЬКОЇ МОВИ ЯК ІНОЗЕМНОЇ ВИДАВНИЦТВА HUEBER "SICHER!".....	179

CONTENT

<i>Ivanytska M.L.</i>	
I LOVED YOU ALL, BUT MOST OF ALL I LOVED UKRAINE: IN MEMORY OF PROFESSOR TARAS KYJAK.....	13
<i>Tymchenko Ye.P.</i>	
IN MEMORY OF LIUDMYLA SAKHARCHUK.....	20
<i>Bilyk K.A.</i>	
BOHDAN MALENKYI: A FRIEND, A RESEARCHER, A TEACHER AND A BRIGHT MAN.....	23
<i>Bilyk K.A.</i>	
ON LINGUISTIC DEFINITION OF THE TERM “WORD ASSOCIATION”.....	26
<i>Borys D.P.</i>	
SLANG AS A METALANGUAGE VARIABLE IN THE HISTORICAL AND COMPARATIVE ASPECTS.....	35
<i>Dyakiv Kh. Yu.</i>	
TYOLOGY OF COMMUNICATIVE FAILURES IN THE VIDEO INTERVIEWS IN UKRAINIAN AND GERMAN.....	45
<i>Ivanenko S.M.</i>	
CRITICAL CULTUROLOGICAL PUBLICISM OF THE "REGION-FEDERATION-EUROPE" RELATIONS BY LUDWIG HARIG.....	58
<i>Kozlovskiy V.W.</i>	
THE GERMAN CONJUNCTIVE AND THE MODAL MEANING OF „IRREALITY” (IN FRAMES OF THE SIMPLE SENTENCE).....	69
<i>Kolesnyk O.S.</i>	
EXISTENTIAL PHENOMENA IN LANGUAGE AND MYTHIC SPACE.....	77
<i>Kravchenko N.H.</i>	
DISCOURSE SYNERGY IN THE INTERCULTURAL CONTEXT.....	87
<i>Kuchma O.I.</i>	
TECHNICAL TRANSLATION TRAINING: EXPERIENCE AND OUTLOOK.....	94
<i>Lysak M.M.</i>	
THE STRUCTURAL AND SEMANTIC PROPERTIES OF COMPOUND NOUNS WITH SOMATIC COMPONENTS IN THE GERMAN LANGUAGE.....	103
<i>Materynska O.V.</i>	
STRUCTURE AND SEMANTICS OF THE NAMES DENOTING PARTS OF PROCESSES IN GERMAN AND ENGLISH.....	112

<i>Naumenko L.P.</i>	THE MENTAL STRUCTURE OF THE SUBORDINATE CONCEPT “WORK” (PART 2).....	125
<i>Pavlychko O.O.</i>	GENDER SPECIFICITY OF “INFORMATIVITY” CATEGORY (BASED ON MAGAZINES “SPIEGEL” AND “BRIGITTE”).....	135
<i>Sereda O.M.</i>	TRANSLATION STUDENTS' VISIONS OF THEIR FUTURE PROFESSION VS REQUIREMENTS OF THE JOB MARKET.....	141
<i>Soiko I.V.</i>	ON CONCEPT OF A CONTEMPORARY ELECTRONIC GERMAN- UKRAINIAN LAW DICTIONARY.....	151
<i>Stasiuk O.S.</i>	TEXT TYPE SPECIFICS OF GOVERNMENT POLICY STATEMENT IN GERMANY.....	163
<i>Stroganova G.O.</i>	ANTHROPOMORPHIC METAPHORS OF GERMAN ECONOMIC MEDIA.....	173
<i>Tymchenko Ye.P.</i>	INTERCULTURAL APPROACH IN GERMAN LANGUAGE TEACHING MATERIALS BY HUEBER “SICHER!”.....	179

СОДЕРЖАНИЕ

Иваницкая М.Л.	
Я ЛЮБИЛ ВАС ВСЕХ, НО БОЛЬШЕ ВСЕГО Я ЛЮБИЛ УКРАИНУ: В ПАМЯТЬ О ПРОФЕССОРЕ ТАРАСЕ КИЯКЕ.....	13
Тимченко Е.П.	
ПАМЯТИ ЛЮДМИЛЫ ИЛЬНИЧНЫ САХАРЧУК.....	20
Билык К.А.	
БОГДАН МАЛЕНЬКИЙ: ДРУГ, УЧЕНЫЙ, ПРЕПОДАВАТЕЛЬ, СВЕТЛЫЙ ЧЕЛОВЕК.....	23
Билык К.А.	
К ВОПРОСУ ЛИНГВИСТИЧЕСКОГО ОПРЕДЕЛЕНИЯ ТЕРМИНА «АССОЦИАЦИЯ».....	26
Борис Д.П.	
СЛЕНГ КАК МЕТАЯЗЫКОВАЯ ВАРИАНТА В ИСТОРИЧЕСКОМ И СОПОСТАВИТЕЛЬНОМ АСПЕКТАХ.....	35
Дякив Х.Ю.	
ТИПОЛОГИЯ КОММУНИКАТИВНЫХ НЕУДАЧ В ВИДЕОИНТЕРВЬЮ В УКРАИНСКОМ И НЕМЕЦКОМ ЯЗЫКАХ...	45
Иваненко С.М.	
КРИТИЧЕСКАЯ КУЛЬТУРОЛОГИЧЕСКАЯ ПУБЛИЦИСТИКА ЛЮДВИГА ГАРИГА ОБ ОТНОШЕНИЯХ «РЕГИОН-ФЕДЕРАЦИЯ- ЕВРОПА».....	58
Козловский В.В.	
НЕМЕЦКИЙ КОНЪЮНКТИВ И МОДАЛЬНОЕ ЗНАЧЕНИЕ „ИРРЕАЛЬНОСТЬ“ (НА МАТЕРИАЛЕ ПРОСТОГО ПРЕДЛОЖЕНИЯ).....	69
Колесник А.С.	
ЭКЗИСТЕНЦИАЛЬНЫЕ ФЕНОМЕНЫ В ЯЗЫКЕ И МИФОЛОГИЧЕСКОМ ПРОСТРАНСТВЕ.....	77
Кравченко Н.Г.	
СИНЕРГЕТИКА ДИСКУРСА В МЕЖКУЛЬТУРНОМ КОНТЕКСТЕ	87
Кучма О.И.	
ФОРМИРОВАНИЕ НАВЫКОВ ПЕРЕВОДА НАУЧНО- ТЕХНИЧЕСКИХ ТЕКСТОВ: ОПЫТ И ПЕРСПЕКТИВЫ.....	94
Лысак М.М.	
СТРУКТУРНЫЕ И СЕМАНТИЧЕСКИЕ СВОЙСТВА ИМЕННЫХ КОМПОЗИТОВ С СОМАТИЧЕСКИМ КОМПОНЕНТОМ В НЕМЕЦКОМ ЯЗЫКЕ.....	103

Материнская Е.В.	СТРУКТУРА И СЕМАНТИКА НАИМЕНОВАНИЙ ЧАСТЕЙ ПРОЦЕССОВ В НЕМЕЦКОМ И АНГЛИЙСКОМ ЯЗЫКАХ.....	112
Науменко Л.П.	МЕНТАЛЬНАЯ СТРУКТУРА СУБОРДИНАЦИОННОГО КОНЦЕПТА “WORK” (ЧАСТЬ 2).....	125
Павлычко О.А.	ГЕНДЕРНАЯ СПЕЦИФИКА РЕАЛИЗАЦИИ КАТЕГОРИИ ИНФОРМАТИВНОСТИ (НА МАТЕРИАЛЕ ЖУРНАЛОВ „SPIEGEL“ I „BRIGITTE“).....	135
Середа О.М.	ПРЕДСТАВЛЕНИЯ БУДУЩИХ ПЕРЕВОДЧИКОВ О ПРОФЕССИИ И ТРЕБОВАНИЯ РЫНКА.....	141
Сойко И.В.	К ВОПРОСУ О КОНЦЕПЦИИ СОВРЕМЕННОГО ЭЛЕКТРОННОГО НЕМЕЦКО-УКРАИНСКОГО ЮРИДИЧЕСКОГО СЛОВАРЯ.....	151
Стасюк О.С.	ЖАНРОВЫЕ ХАРАКТЕРИСТИКИ ПРАВИТЕЛЬСТВЕННОЙ ДЕКЛАРАЦИИ ФРГ.....	163
Строганова Г.А.	АНТРОПОМОРФНЫЕ МЕТАФОРЫ НЕМЕЦКОГО ЭКОНОМИЧЕСКОГО МЕДИАДИСКУРСА.....	173
Тимченко Е.П.	МЕЖКУЛЬТУРНЫЙ ПОДХОД В СЕРИИ УЧЕБНЫХ МАТЕРИАЛОВ ПО НЕМЕЦКОМУ ЯЗЫКУ КАК ИНОСТРАННОМУ ИЗДАТЕЛЬСТВА HUEBER “SICHER!”.....	179

Я ЛЮБИВ ВАС УСІХ, ТА НАЙБІЛЬШЕ ЛЮБИВ УКРАЇНУ: НА СПОМИН ПРО ПРОФЕСОРА ТАРАСА КИЯКА

23 березня 2019 року професорові Тарасу Романовичу Кияку могло б виповнитися 75 років. Але вже минув рік, як він відійшов у вічність. Із нестримною енергією він працював для України та української науки до останнього свого дня – вчив, викладав, роздумував над суспільними та філологічними проблемами, публікувався, будував державу і розбудовував кафедру, виступав із доповідями і лекціями, популяризував Україну за кордоном, розпочинав проекти міжнародної співпраці, захоплював своїм влучним словом і надихав своїм прикладом.

Сильна особистість, науковець із широкими енциклопедичними знаннями, мудрий і розважливий чоловік, Вчитель із великої літери, політик-патріот, блискучий оратор, зразковий сім'янин, чудовий співак, душа компанії, цікавий співрозмовник і гуморист – це все про одну людину – професора Тараса Кияка.

Активна життєва позиція, людяність, віра в Бога, у необхідність творити добро та служити Україні передалося Тарасові від батьків: від родини українських патріотів, інтелігентів, найвищих моральних авторитетів для своїх дітей. Батько – Кияк Роман-Андрій – був вчителем, і разом із тим – підпільно – священиком греко-католицької церкви на Львівщині, діячем українського визвольного руху. Хто ближче знає цю родину, переконаний, що цілеспрямованість, принциповість, вміння переборювати життєві труднощі, а разом з тим безкорисливість та самовіддача заради спільного блага закладені у характері Кияків батьками.

Тарас Романович закінчив факультет романо-германської філології Чернівецького державного університету ім. Ю. Федьковича (1965 р.) за фахом "Німецька мова та література". Це був час, коли про контакти із закордоном

не можна було й мріяти, можливості спілкування з носіями німецької мови обмежувалися кількома викладачами університету старої генерації, котрі ще несли дух німецькомовної Буковини епохи Австро-Угорської монархії. Але в радянський час Чернівці були закритим містом для будь-яких іноземців. Разом з тим, завдяки наполегливості в навчанні та самодисципліні Тарас Кияк блискуче оволодів німецькою мовою.

Після захисту кандидатської дисертації "Оцінка ступеню вмотивованості термінологічної лексики: на прикладі німецьких науково-технічних термінів" у Львівському державному університеті (1978 р.), а пізніше – докторської дисертації "Вмотивованість лексичних одиниць: кількісні та якісні характеристики" у Московському інституті перекладачів (1988 р.) Тарас Кияк доклав чимало зусиль для практичного впровадження результатів своїх досліджень у розвиток української термінології. На базі кафедри іноземної філології Чернівецького державного університету, яку він очолював, створив наукову термінологічну школу, котра у перші роки незалежності України працювала над впорядкуванням українських терміносистем, користуючись розробленою професором Кияком методикою термінотворення на основі вмотивованості та внутрішньої форми. Таким чином, науковці та аспіранти школи працювали над нагальною потребою у відродженні української лексикографії, видавали словники, брали участь у симпозіумах та конференціях українських термінологів, засіданнях термінологічних комісій і створили ґрунт для успішного розвитку української термінології. Серед словників, виданих під керівництвом Т. Кияка, – «П'ятимовний тлумачний словник з інформатики» (1995), «Словник інтернаціональних терміноелементів грецького та латинського походження в сучасній термінології» (1996), «Словник-посібник економічних термінів: російсько-українсько-англійський» (1997), «Українсько-російсько-англійсько-німецький тлумачний та перекладний словник термінів ринкової

економіки» (2001).

Окремо слід сказати про політичну та громадську діяльність Тараса Романовича. Вже у 80-их роках він був серед засновників однієї з перших громадсько-політичних організацій України – „Зеленого Руху Буковини”. Поштовхом для створення Руху стала реакція чернівчан на невідому масову хворобу дітей, причини якої приховувалися владою. Разом із тим, Зелений Рух об'єднав тих, кому не байдуже було майбутнє своєї країни і хто хотів змін. Тобто, організація стала кузницею майбутніх політиків та громадських діячів.

Тарас Кияк став також співзасновником обласної організації Народного Руху України, тривалий час очолював обласні організації Товариства „Просвіта” та Демократичної партії України. По суті, саме завдяки таким особистостям розпочиналися процеси демократизації в Чернівецькій області, а сам професор Кияк користувався величезним авторитетом серед буковинців.

У 1994 р. професор Кияк був обраний народним депутатом України, чернівчани довірили йому право представляти свою волю в українському парламенті. І він повністю віддався парламентській діяльності, брав активну участь у конституційному процесі, очолював міжпарламентську групу „Україна-Німеччина”, подав десятки законодавчих пропозицій. Серед його найважливіших законопроектів – прийнята Верховною Радою 10-а стаття Конституції про державну мову. Для того, щоб переконати колег про необхідність саме такого формулювання, Тарас Романович проаналізував 120 конституцій різних держав. Окрім того, він організував закордонні конференції на найвищому рівні, щоби познайомити світ із молодою державою Україна. А ще вирішував проблеми діаспори, міждержавних взаємин, інформаційної безпеки держави та цілу низку питань свого виборчого округу. Сам жив у найпростіших побутових умовах, до нього міг зайти чи подзвонити кожен, хто потребував допомоги.

Завдяки зусиллям Кияка та його друга, Осипа Барецького, інженера українського походження з Німеччини, на вершечку Говерли було встановлено семиметровий сталевий хрест та споруджено стелу з капсулами, в які вкладено освячені землі з усіх областей України, а під Говерлою – дерев'яну гуцульську капличку. Його стараннями відкрито 20 пам'ятників та погрудь видатним постатям України на Буковині, Прикарпатті, Одещині та в Румунії.

З 1998 року Тарас Романович працював на відповідальних посадах Ради національної безпеки і оборони України, головним консультантом з питань національної безпеки Інституту стратегічних досліджень при Адміністрації Президента, був Членом Правління та Центрального проводу Української народної партії, Президії товариства „Україна-Світ”.

Свою викладацьку діяльність продовжив у Київському національному університеті імені Тараса Шевченка, спочатку як професор кафедри теорії та практики перекладу германських мови під керівництвом професора В.І.Карабана, а у 2003 р. очолив новостворену кафедру теорії та практики перекладу з німецької мови, на якій, окрім самого професора Кияка, на той час працювало лише два доценти. За 10 років завідувач зумів створити потужний колектив науковців, серед яких працювали 2 професори та 14 кандидатів наук.

Завідувач кафедри читав основні теоретичні курси для старшокурсників з теорії перекладу, фахових мов, науково-технічного перекладу, варіативності німецької мови, але завжди займався також із першокурсниками, навчаючи їх практичної фонетики, прищеплював любов до німецької мови, ламаючи стереотипи, що ця мова не милозвучна. В устах професора вона звучала просто чудово. Разом з тим, він завжди намагався працювати і над українською мовою студентів, оскільки для перекладача майстерне володіння рідною мовою важить більше, аніж мовою, з якої

перекладається.

Він запровадив на кафедрі наукові семінари, невтомно працював із молодими науковцями, виховував молоду зміну викладачів зі студентської лави. Під керівництвом професора Кияка захищено 30 кандидатських дисертацій та дві докторські.

Т.Р. Кияк – автор більше 225 опублікованих праць: монографій, словників, наукових статей. Його головні монографії присвячені термінології: "Мотивированность лексических единиц" (Львів, 1988), "Лингвистические аспекты терминоведения" (Київ, 1989), "Основи термінотворення. Семантичні та соціолінгвістичні аспекти" (Київ, 2000), «Заповіді українського термінознавства» (Чернівці, 2014), а підручники – перекладові: "Теорія і практика перекладу. Німецька мова" (Вінниця, 2006), "Перекладознавство (німецько-український напрям)" (Київ, 2010). У центрі уваги наукових статей Кияка-науковця – як суто філологічні питання (філософія мови, фахові мови, проблеми дискурсу, переклад поезії, індивідуальний стиль Йозефа Рота), так і питання, важливі для всього українського суспільства, як-от «Державна двомовність: міфи та реальність» (1998), чи «Євроінтеграція України очима ЄС» (2003).

За свою законотворчу діяльність Т.Р. Кияк був нагороджений орденом „За заслуги” III ступеня, а за наукову та викладацьку роботу отримав звання „Відмінник народної освіти”, у 2013 р. його обрали академіком Академії наук вищої школи України. Він був першим Президентом української Спілки германістів вищої школи України, керівником науково-методичної комісії Міністерства освіти і науки України з іноземної філології, відповідальним редактором заснованого ним міжнародного журналу „Германістика в Україні”.

Що криється за цими високими посадами? – Багаторічна наполеглива праця, самовіддача, залізна дисципліна і вимогливість до самого себе,

широчезна обізнаність і начитаність, здатність поставити і вирішити важливу проблему, вміння повести за собою інших.

Тарас Романович Кияк був нашим першим викладачем німецької мови та куратором першого курсу в Чернівецькому державному університеті. Всі студенти були настільки захоплені його німецькою, його хистом викладача, що вважали себе щасливчиками, які опинилися під крилом харизматичної особистості. Особливо ж, коли куратор повів нас у Карпати. Виявилося, що йому знайому кожна стежина, він чудово співає і грає на гітарі, знає безліч українських пісень, може годинами невтомно чимчикувати з важким рюкзаком, а потім легко, наче граючись, експромтом складає дотепні вірші про кожного з нас. Нас дивували його ерудованість, сила духу, почуття гумору. Такі походи не тільки згуртували наш перший курс, не тільки залишилися у пам'яті чудовою згадкою, але й підсвідомо спонукали нас у майбутньому наслідувати свого професора. Багато випускників нашої групи працюють нині викладачами, дехто з нас також водив вже наших студентів у гори, ми також намагаємося усіма силами не лише вчити, але й виховувати в наших студентах патріотизм та активну життєву позицію.

Один із найяскравіших спогадів пов'язаний із 1989 р., коли у Чернівцях проводився фестиваль "Червона Рута", який став потужним свідченням пробудження свідомості українців. Власне, професор Кияк долучив нас до заходів із підготовки фестивалю, за що ми вдячні йому і сьогодні. Це був могутній заряд енергії: чернівчани приходили на концерти із синьо-жовтими прапорами, співали на вулицях українських пісень, зі сцени вперше відкрито лунали слова волі та боротьби. Якщо на першому концерті за українську символіку міліція арештовувала, то в день останнього концерту центральною вулицею пройшла колона з українськими прапорами. За тиждень фестивалю місто почало дихати і думати по-іншому.

Студентів, аспірантів і колег у Шевченковому університеті професор

Кияк також захоплював глибинами наукових пізнань, зацікавлював філологічними, історичними, філософськими проблемами, створював умови для ефективного навчання, плідної роботи чи наукових досліджень, зачаровував мелодикою німецьких та українських пісень. Він був бажаним доповідачем на серйозних наукових конференціях в Україні та за кордоном, але й у дружньому колі завжди знаходив доречний і дотепний жарт на філологічну тему.

До сімдесятиріччя Т.Р. Кияка вийшла друком книга "Ми не лукавили з Тобою" з основними науковими та публіцистичними статтями професора. У назві збірки Тарас Кияк покликається на Тараса Шевченка як на свій духовний орієнтир.

Ми не лукавили з тобою,
ми просто йшли; у нас нема
зерна неправди за собою –

ці слова великого Кобзаря були життєвим кредо людини, яка без перебільшень була однією з найавторитетніших особистостей серед українських германістів і викладачів, ще справді народних парламентарів і громадських діячів.

Світлий образ Учителя завжди житиме в наших серцях.

Завідувач кафедри германської філології та перекладу

Марія Іваницька

ПАМ'ЯТІ ЛЮДМИЛИ ІЛЛІВНИ САХАРЧУК

У липні 2018 року пішла з життя Людмила Іллівна Сахарчук – відомий германіст-мовознавець, доктор філологічних наук, професор.

Людмила Іллівна Сахарчук народилася 20 червня 1943 року в м. Павлодар Казахської РСР, в 1967 закінчила факультет романо-германської філології Київського університету імені Тараса Шевченка. Ще в студентські роки зацікавилася наукою, особливо проблемами граматики німецької мови. Після закінчення університету навчалася в аспірантурі, у 1971 році захистила кандидатську дисертацію і з того часу працювала на посаді старшого викладача, а потім доцента кафедри германської філології, викладаючи практику мови, лексикологію німецької мови та спецкурси з різних аспектів германістики. Результати своїх наукових досліджень вона впроваджувала в практику педагогічної діяльності, зокрема, застосовуючи функціональний підхід до викладання граматики німецької мови.

Коли у 80-і роки ХХ ст. увага лінгвістів спрямувалася на комплексне дослідження словотвору, проф. Сахарчук звернулася до цієї важливої теми. В своїх дослідженнях вона підкреслювала, що методологія лінгвістики не повинна розроблятися лише на основі глобального підходу до мови, а має розглядати окремі підсистеми мови та механізми їхньої взаємодії. Новою була вимога застосування системно-діяльнісного підходу до мови, зокрема, розгляд словотвору в аспекті його участі в комунікативній діяльності, з урахуванням специфіки процесів словотворення та результатів цих процесів у номінативних актах. Їй належить обґрунтування поняття словотвірної активності лексичних одиниць, що характеризується словотвірною продуктивністю та словотвірною позицією. Окремі аспекти семантики похідних слів, проблеми переходу частотних компонентів композитів у афікси, словотворення іменників, прикметників та дієслів німецької мови

було досліджено в шести кандидатських дисертаціях під керівництвом проф. Сахарчук Л.І., а сама вона в 1989 році захистила докторську дисертацію, присвячену методологічним проблемам словотвірного аналізу.

У 1987 р. Людмилу Іллівну обрали завідувачем кафедри німецької філології. Цю посаду вона обіймала до 2002 року, успішно поєднуючи адміністративну діяльність з науково-педагогічною працею. Як керівник вона серйозно підходила до кадрової політики, висувала високі вимоги до викладачів, цілеспрямовано скеровувала молодих науковців, дбала про підвищення кваліфікації членів кафедри, зокрема, шляхом стажування за кордоном. На кафедрі постійно працювала науково-методична комісія, завданням якої було знайомити колег з новинками у дидактиці та методиці викладання іноземних мов. З 2002 до 2017 Л.І. Сахарчук працювала професором кафедри германської філології.

Протягом багатьох років Людмила Іллівна була членом редколегії «Вісника КНУ імені Тараса Шевченка (Серія: Іноземна філологія)», членом Спеціалізованої вченої ради з захисту кандидатських та докторських дисертацій Київського національного університету імені Тараса Шевченка, здійснювала ретельну експертизу наукових праць у складі експертної ради Вищої атестаційної комісії України з мовознавства. За сумлінну працю та вагомий внесок у розвиток державної системи атестації наукових і науково-педагогічних кадрів вищої кваліфікації відповідно до наказу ВАК України № 857 від 29.11.2010 їй було висловлено подяку Голови ВАК України.

Проф. Сахарчук Л.І. відзначалася широкою ерудицією, стежила за новими тенденціями в розвитку світової науки – до сфери її наукових інтересів належали не лише такі галузі германістики, як лексикологія, словотвір та фонетика німецької мови, а й семантика, когнітивна лінгвістика, лінгвістика тексту, дискурсологія та міжкультурна комунікація.

Як визначний вчений-науковець Л.І.Сахарчук мала міжнародне

визнання, серед її наукового доробку – понад 100 публікацій: статей у вітчизняних та зарубіжних наукових виданнях, 2 монографії та 5 навчальних посібників для студентів-германістів, зокрема, «Теоретична фонетика німецької мови» (К., 2008), «Антропоцентрична лінгвістика» (К., 2011), «Тексти та завдання з міжкультурної германістики» (К., 2012). Професор Сахарчук Л.І. підготувала 15 кандидатів наук, була науковим консультантом трьох докторських дисертацій з різних аспектів германістики. Її колеги та вихованці любили її за добру вдачу, вміння підтримати і зрозуміти, за справедливість та порядність.

За багаторічну сумлінну працю та значний внесок у справу підготовки висококваліфікованих фахівців проф. Сахарчук була нагороджена нагрудним знаком «Відмінник освіти України» та двома медалями.

Не судилося Людмилі Іллівні здійснити свій останній задум: видати книжку з когнітивної дискурсології, про яку вона розповідала в день свого 75-річного ювілею. Але судилося залишити за собою гарний слід в університеті та в науці.

Світла пам'ять про Людмилу Іллівну назавжди залишиться в серцях її колег, учнів, друзів.

Доцент кафедри германської філології та перекладу

Євгенія Тимченко

БОГДАН МАЛЕНЬКИЙ: ДРУГ, НАУКОВЕЦЬ, ВИКЛАДАЧ, СВІТЛА ЛЮДИНА

28 листопада, коли помер Богдан Ігорович Маленький, я втратила друга. Не просто приятеля чи одногрупника, з яким мені випало багато спілкуватися, а саме друга, щирого й надійного. Ця втрата була неочікуваною, звістка про неї виглядала абсурдною, помилковою. А усвідомлення, що це дійсно сталося, викликало відчуття порожнечі, адже друзі в нашому житті займають місце, яке належить лише їм, і ніхто інший заступити його не може. Упевнена, що відчуття несправедливості того, що сталося, мала не лише я. Воно відчувалося в словах колег, у їхній реакції на страшну звістку, у тому, як всі з подивом питали один одного, як це могло трапитися. Богдан Ігорович був надзвичайно обдарованою людиною, перспективним молодим вченим-германістом і талановитим викладачем, якого любили студенти. Його смерть стала не лише невиправною особистою втратою для його близьких, друзів і колег, а й, напевно, втратою для германістики України та Німеччини, адже всі вбачали в ньому великий науковий потенціал. Але розуміння цього прийшло пізніше, коли повернулася здатність розмірковувати про цю подію. Першою думкою було: «Я втратила друга».

Богдан Ігорович Маленький закінчив відділення германської філології в Інституті філології Київського національного університету імені Тараса Шевченка. Попри те, що німецьку мову він вчив, як то кажуть, «з нуля», вже на третьому курсі він отримав стипендію на цілий семестр навчання в Німеччині. Майже всі етапи його професійного становлення проходили на моїх очах. Ми разом вступили до Інституту філології на германістику й навчалися в одній академічній групі протягом чотирьох курсів бакалаврату. Перший рік магістратури Богдан Ігорович вчився одночасно в Лейпцигу та в Києві. З різницею в один рік він закінчив магістратуру в Київському

національному університеті імені Тараса Шевченка й в Лейпцизькому університеті, а потому вступив до аспірантури на кафедру германської філології. Керівником його кандидатської дисертації «Аргументативні стратегії в німецькому економічному дискурсі (на матеріалі жанру ток-шоу)» був Іван Васильович Сойко, який дуже пишався своїм учнем. На кафедрі германської філології та перекладу Богдан Ігорович продовжував працювати до самої трагічної події. Нові принципи подачі матеріалу, які він опанував у Лейпцигу, де він вивчав методику й дидактику, синтезовані з досвідом кафедри, сформували його викладацьку манеру, яка дуже імпонувала студентам.

Богдан Ігорович був непересічною людиною з широкими науковими інтересами й гострим критичним мисленням. Пам'ятаю, що в наші аспірантські роки особливо цікавими були доповіді на теми, які його хвилювали. Він займався не лише філологічними студіями й методикою викладання, багато часу він працював у історичних архівах України та Німеччини. Богдан Ігорович завжди був свідомий того, що наука, освіта й політика ідуть десь поруч.

Він був людиною принциповою, не терпів моральної аморфності та несправедливості, і надзвичайно вимогливою, передусім до самого себе. Його патріотизм був справжнім, а не показним, він любив свою мову, культуру, літературу, пишався Україною й вірив у її майбутнє. Тож не дивно, що Богдан Ігорович із самого початку підтримав Майдан, а коли розпочалася його “гаряча фаза”, він опинився в самій гущавині подій. Свою участь у ній він не афішував, не хизувався нею, адже чинив так, бо інакше просто не міг. Він чергував у Михайлівському соборі, допомагав пораненим, був волонтером, переказував кошти на підтримку армії й докладав усіх зусиль до того, щоб пам'ять про героїв була збережена, а винні в їхній смерті — покарані. Пам'ятаю, як болісно його обурювало те, що з роками, які минули з тих

кривавих подій, усе менше людей приходили, щоб запалити свічку й згадати героїв, що загинули.

Хочу згадати й іншу грань Богдана Ігоровича, можливо, помітну не всім, а лише тим, хто його добре знав. Маю на увазі його органічний зв'язок з природою, а особливо він любив море. Водна стихія була йому близькою, він був гарним плавцем і добре ладнав з нею, — але не в останні хвилини життя. Та особливо вражало його вміння відчувати й на якихось глибинних інтелектуальних та емоційних рівнях переживати силу й красу довколишнього світу. Нам доводилось брати участь у конференціях та інших наукових подіях у різних містах України, і мене вражало його незвичайне вміння переживати красу міста й природи крізь призму історії та міфу. Він дуже любив підніматися на високу точку в місті й довго дивитися на небо й горизонт. Тоді здавалося, що надихався він безмежжям світу.

Та й сам він був людиною світла, людиною Сонця, в усякому разі, я сприймала його саме таким. Любив музику, вмів її слухати, відчувати її гармонію. Інколи мені здавалося, що найбільший злочин для нього — порушити гармонію мелодії й тексту, а найповніший прояв несмаку — захоплюватися дисонансами та деконструкцією. За кілька днів до смерті він купив собі синтезатор, бо сподівався писати музику. Наскільки я її уявляю, вона була б динамічною й потужною, гармонійною й світлою. Дуже жаль, що ми її ніколи не почуємо...

Асистент кафедри германської філології та перекладу

Катерина Білик

ДО ПИТАННЯ ЛІНГВІСТИЧНОГО ВИЗНАЧЕННЯ ТЕРМІНА «АСОЦІАЦІЯ»

За результатом аналізу визначень терміна «асоціація» в україно- англо-, німецько- та російськомовних лінгвістичних довідкових джерелах спостережено брак лінгвістичного визначення цього терміна, який спричинений тісним генетичним зв'язком терміна “асоціація” з психологічною методологією. Розглянуто основні характеристики асоціації, лінгвістичні явища, подібні до неї, та її типи. Запропоновано текстоцентричний підхід до дослідження асоціації, а також визначення цього терміна, яке значно розширює можливості його осягнення за допомогою лінгвістичних методів.

Ключові слова: асоціація, консоціація, колігація, колокація, асоціативний експеримент.

Дослідження асоціації має багатовікову історію, але й досі не втрачає своєї актуальності. Асоціація давно увійшла до базового лексикону лінгвістики і активно досліджується, зокрема, у річищі прикладної лінгвістики, корпусної лінгвістики, психолінгвістики. Та попри це, аналіз німецько-, англо-, українсько- та російськомовних довідкових джерел показав, що у визначенні цього терміна немає однастайності. Переважно акцент ставиться на психологічному трактуванні цього поняття, яке, власне, і є первинним, однак воно лише частково корелює з лінгвістичним інструментарієм. Тож стаття має на меті сформулювати текстоцентричне визначення асоціації, спираючись на її основні характеристики та варіанти їхніх виявів у тексті.

Асоціація як категорія на позначення зв'язку, що утворюється між

двома або більше змістовими елементами мислення, привертала науковий інтерес ще за часів античності. Аристотель зазначав, що наша пам'ять значною мірою визначається тим, що спостережено "близько одне від одного", однак лише за часів Д. Локка (XVII ст.) термін "асоціація" почали вживати у звичному нам розумінні [11, с. 34]. Пов'язаний із асоціацією напрям у психології асоціанізм був доміантним наприкінці XIX – початку XX ст. Тож не дивно, що у той період теза про сумісний ужиток понять і явищ знову набула актуальності для лінгвістів. 1880-го було проведено перший асоціативний експеримент, який отримав статус першої спроби систематичного узагальнення асоціативної поведінки людини [7, с. 19]. Цей експеримент започаткував західний експериментально-психологічний та біхевіористичний напрямки вивчення асоціації, які пов'язані з іменами В. Вундта, Е. Торндайка, Г. Еббінгауза [5], Дж. Ватсона [13], Н. Аха [1], Г. Кент, А. Розанова та ін. Відомий список слів-стимулів для вільного асоціативного тесту Кент-Розанов, який використовувався не тільки для англійських, але і для німецькомовних асоціативних тестів (у перекладі Рассела [9]). Побіжно зауважимо, що авторами тесту є американська психолог Грейс Елен Кент (Grace Helen Kent, 1875–1973) та американський психіатр російського походження Аарон Джошуа Розанов (Aaron Joshua Rosanoff, 1878–1943), тож перше ім'я у назві тесту не повинно відмінитися ані в українській, ані в російській мові. На теренах пострадянського простору дослідження цієї царини рухалися в дещо іншому напрямі, пов'язаному з іменами О. Потебні, І. Бодуена де Куртене, М. Покровського. Вплив асоціативних теорій на лінгвістику та психолінгвістику спричинив активне звернення лінгвістів до вільних та спрямованих асоціативних експериментів, які мали б надати доступ до когнітивного рівня функціонування мови. Цей вплив тривав досить довгий час, приблизно до другої половини XX ст., до періоду розквіту теорій Хомського та трансформаційної граматики, які

пересунули дослідницький фокус до формальних та синтаксичних досліджень. Відповідно, ізольовані дослідження асоціації (шляхом асоціативного експерименту) відійшли на другий план. У російському мовознавстві у середині 70-х рр. експериментальне дослідження асоціації набуло значного розвитку, і там до сьогодні асоціативний експеримент вважається основним методом вивчення асоціації. За допомогою асоціативного експерименту, зокрема, відбувається осягнення «нормативної» чи «наївної» картини світу [18], тобто з множини відповідей респондентів вибудовується уявлення про узагальненого віртуального мовця.

На нашу думку, асоціативний експеримент є проблематичним з огляду на декілька факторів. По-перше, він відображає лише актуальні на момент проведення експерименту асоціації, тобто він закорінений у «тут і зараз»; він здатний репрезентувати тільки певний етап мовного розвитку, релевантний для носіїв певного територіального мовного різновиду і не може бути позбавлений впливу, наприклад, медійних факторів. Звісно, для діахронічних досліджень можна використовувати результати попередніх експериментів, однак цей підхід пов'язаний з другою важливою перешкодою до універсальності методу асоціативного експерименту: кількість слів-стимулів неминуче буде обмеженою. Кількість респондентів також є обмеженою. Як показали дослідження Т. Фітцпатрик, результати асоціативного експерименту можуть бути подібними тільки щодо частотних стимулів та реакцій, і в цілому не можуть бути репрезентативними щодо усіх носіїв мови. До того ж, результати асоціативного експерименту великою мірою залежать від віку опитуваних. Вік впливає не тільки на вибір слова-реакції, але й на тип реакції. Відомо, що діти віддають перевагу асоціації за звучанням [6]. Ще одним важливим недоліком є неприродність подібного продукування мови. Вільний асоціативний експеримент переважно позбавлений контексту, що видається нам серйозним недоліком з огляду на більш сучасні дослідження

колокації, яку можна вважати окремим випадком сингтагматичної асоціації. Контекст (ко-колокат) згідно з тричленною моделлю колокації здатен тією ж мірою впливати на реакцію, як, власне, і база колокації [2, р. 233], яка у цьому випадку виступає словом-стимулом.

З огляду на ці обмеження ми вважаємо, що принципово важливим є створення іншого методу дослідження асоціацій, такого, що дозволяв би їх дескриптивне вивчення у вільно продукованій мові, який не був би обмежений часовими рамками проведення експерименту та дозволяв би дослідження як частотних, так і менш частотних стимулів та реакцій. Такі вимоги задовольнив би текстоцентричний метод дослідження асоціацій, де мережі асоційованих слів виводилися би з закономірностей їхнього спільного вжитку на матеріалі досить репрезентативного корпусу. Аналіз за таким принципом не мав би обмежуватися аналізом самих лише безпосередніх колокатів, як це усталено у традиції корпусної лінгвістики, яка, до речі, часто оперує терміном «сила асоційованості», під якою розуміють статистичну величину, яка визначає імовірність появи того чи іншого слова суміжно з ключовим.

Термін «асоціація» набуває все більшої ваги в лінгвістичних дослідженнях, однак він мало представлений у лінгвістичних словниках, як в україно- та російськомовних, так і в англо- та німецькомовних. Парадоксально, що в деяких лінгвістичних словниках та енциклопедіях взагалі немає статті під назвою «асоціація», попри те, що сам термін неодноразово вживається на сторінках книги, або ж асоціація презентується тільки як синонімічний термін і не має власного визначення.

Словник „Longman Dictionary of Language Teaching and Applied Linguistics“ містить статтю з назвою «Word association» з таким визначенням: *“ways in which words come to be associated with each other and which influence the learning and remembering of words. In a word association test, a person is*

given a word or list of words and asked to respond with another word or words. Word associations have been studied in semantics, verbal learning theory and psycholinguistics” [8, S. 635–636]. Визначення містить дефінований термін (*способи, у які слова асоціюються між собою*) та короткий опис методології проведення асоціативного експерименту.

Переважає більшість словників спираються на психологічне трактування цього терміна, скажімо, таке визначення є основним у „A dictionary of Linguistics and Phonetics”: “The general senses of this term are often found in linguistic discussion – the non-linguistic feelings (see connotation) which a lexical item gives rise to, or the range of psychologically connected items which come to mind (i.e. the word associations or sense associations). Some linguists have used the term with a more restricted definition, however. For example, the Saussurean conception of paradigmatic relationships was referred to as associative relations. Some linguists use the term associative field (or association group) to refer to a set of lexical items which display a specific similarity of form or sense” [4, S. 41].

У деяких джерелах когнітивно-психологічним аспектом цього терміна нехують, і наводиться визначення, релевантне тільки для однієї з лінгвістичних наук. Так, „The Cambridge Dictionary“ визначає термін «асоціація» з фонологічної перспективи: „In autosegmental phonology a line drawn to represent the relation between elements of tiers of phonological representation“ [3, S. 50], однак він же містить статтю під назвою «асоціативна відповідь»: „The typical response to a word stimulus. A distinction is sometimes made between paradigmatic responses, responses in the same word class, e.g. cat stimulates dog, mouse, etc., and syntagmatic responses, responses of syntactically associated words, e.g. cat stimulates black etc.” [3, S. 50]. «A Dictionary of Research Methodology and Statistics in Applied Linguistics» термін «асоціація» пропонує вважати варіантом «кореляції» у статистичному

розумінні [12, р.20].

Нам відомо п'ять українсько- та російськомовних лінгвістичних довідникових джерел, які містять статтю під заголовком «асоціація»: “Словник лінгвістичних термінів” О. Ахманової, “Короткий словник когнітивних термінів” за редакцією О. Кубрякової, енциклопедичний словник для фахівців з теоретичних гуманітарних дисциплін та гуманітарної інформатики “Вибрані топіки та лексикон сучасної лінгвістики” І. Штерн, О. Селіванової “Сучасна лінгвістика : термінологічна енциклопедія” а також дослідження В. Іващенко “Матеріали до словника-мінімуму основних термінопонять концептуальної семантики”. Наведемо тут визначення асоціації згідно з цими джерелами.

1966 року О. Ахманова визначила поняття “асоціація” як “об’єднання мовних одиниць за формальною або логіко-семантичною ознакою” [14, с. 58]. У пізніших працях з’являються ширші й більш конкретні визначення. Так, “Короткий словник когнітивних термінів (Ю. Панкрац): .....“Асоціація – це поєднання двох явищ; двох уявлень, двох об’єктів тощо, зазвичай – стимула й реакції, яка його супроводжує. Поняття асоціації було детально розроблене у класичній психології й широко вивчалось експериментальними методиками” [16, с. 13].

У “Вибраних топіках та лексиконі сучасної лінгвістики” І. Б. Штерн читаємо: “Асоціація – психосемантичний зв’язок у свідомості людини між різноманітними мовними одиницями або будь-якими явищами навколишнього світу та мовними одиницями. Такий зв’язок виявляється в різноманітних ментальних ефектах – виникненні в свідомості людини певних образів, фантомів, згадок в умовах певного вербального стимулювання і, навпаки, у вербальних реакціях на будь-які зовнішні враження, у тому числі й на вербальні” [19, с. 39].

За визначенням О. Селіванової, асоціація – це “динамічний тимчасовий

нервовий зв'язок між двома й більше психічними явищами (відчуттями, уявленнями, почуттями, думками, образами тощо), а також їхніми позначеннями в мові, який утворюється за певних умов на підставі рефлексу суб'єктивного реагування на відповідні стимули.» [17, с. 43].

В. Іващенко значною мірою повторює визначення О. Селіванової: «Асоціація – це тимчасовий психосемантичний зв'язок у свідомості людини між двома й більше психічними явищами (ментальними та ментально-мовними образами – відчуттями, уявленнями, почуттями, думками тощо), а також їхніми позначеннями в мові, що відображає зв'язок між тими чи іншими об'єктами навколишнього світу, внаслідок якого одне психічне явище викликає інше; смисловий зв'язок» [15, с. 151].

У довідниках з психології, натомість, завжди міститься розлога стаття, присвячена асоціації. Наведемо тут визначення: «Зв'язок між змістом свідомості (сприйняття, уявлення, поняття та почуття) такого виду, згідно якого поява одного з них спричиняє появу іншого, з ним пов'язаного¹» [10, S. 65]. Як видно, україно- та російськомовні лінгвістичні джерела спираються на психологічне визначення цього терміна, а от суто лінгвістичного визначення цього явища бракує, що, безумовно, ускладнює його дослідження, зумовлюючи розмите розуміння поняття.

Так, лінгвістичне визначення асоціації мало б давати відповідь на питання, у якій саме формі виявляється в тексті асоціативний зв'язок між поняттями; які є види асоціації; наскільки індивідуальною є асоціація (адже асоціація може бути притаманною як великій групі мовців, так і бути результатом персональних переживань та знань, а отже, бути індивідуальною); які є методи лінгвістичного дослідження асоціації, окрім асоціативного експерименту, запозиченого з психології.

---

¹ die Verbindung von Bewusstseinsinhalten (Wahrnehmungen, Vorstellungen, Begriffen u. Gefühlen) derart, dass das Auftreten des einen das Auftreten des anderen mit ihm assoziierten Inhaltes nach sich zieht

Тож ми пропонуємо дефініцію асоціації, яка враховує перелічені вище питання: асоціація — це такий вид зв'язку між поняттями, який зумовлює регулярність появи репрезентантів цих понять в одному контексті, у безпосередній близькості, або ж на певній відстані, навіть значній. Текстова реалізація асоціації має вигляд три- або багаточленної структури, чий складові не завжди одночасно експліцитно присутні в тексті, а одним із членів якої є контекст. Частотність суміжної появи асоційованих понять корелює з силою асоційованості цих понять, та, опосередковано, з розповсюдженістю асоціації. За ступенем індивідуальності асоціації можна поділити на загальномовні, групові та індивідуальні. Межа між цими групами є нечіткою та може змінюватися з плином часу. За механізмом асоційованості можна виокремити парадигматичну, синтагматичну та асоціацію за звучанням. Окремими випадками асоціації можна вважати такі форми суміжної регулярної появи мовних одиниць у тексті: консоціація, колокація, семантична просодія, рима.

Таке визначення терміна «асоціація» не претендує на вичерпність, оскільки воно є першою спробою текстоцентричного визначення асоціації, але маємо надію, що воно зможе допомогти у дослідженні цього винятково цікавого й продуктивного явища на різноманітному текстовому матеріалі.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. *Ach N.* Über den Willen / Narziss Ach. — Leipzig : Quelle u. Meyer, 1910. — 24 S.
2. *Almela M., Cantos P., Sanchez A.* Collocation, Co-collocation, Constellation... Any Advances in Distributional Semantics? / Moisés Almela Pascual Cantos, Aquilino Sánchez // *Procedia-Social and Behavioral Sciences.* — 2013. — Vol. 95. — P. 231—240.
3. *Brown E. K., Miller J. E.* The Cambridge dictionary of linguistics. — Cambridge, New York: Cambridge University Press, 2013. — 481 с.
4. *Crystal D.* A dictionary of linguistics and phonetics. 6th ed. — Oxford: Blackwell, 2008. — 555 S.
5. *Ebbinghaus H.* Grundzüge der Psychologie [Електронний ресурс] / Hermann Ebbinghaus. — Leipzig : Quelle u. Meyer, 1902. — 721 S. —

Режим доступу: <https://archive.org/details/grundzgederpsyc01ebbigooq>. — Назва з екрана.

6. *Fitzpatrick T.* Word Associations. // *The Encyclopedia of Applied Linguistics* / Tess Fitzpatrick. — Oxford, UK: Blackwell Publishing Ltd, 2012. — P. 6193–6199.

7. *Rapp R.* Die Berechnung von Assoziationen: ein korpuslinguistischer Ansatz. — Hildesheim : Olms, 1996. — 272 S. — ISBN 3-487-10252-8.

8. *Richards J. C., Schmidt R.* Longman dictionary of language teaching and applied linguistics. — Oxfordshire, England, New York, New York: Routledge, 2013. — 657 p.

9. *Russell W.A.* The complete German language norms for responses to 100 words from the Kent-Rosanoff word association test / W. A. Russel // L. Postman, G. Keppel (eds.): Norms of Word Association. — New York: Academic Press, 1970. — S. 53—94.

10. *Stadtler T.* Lexikon der psychologie. — Stuttgart: Alfred Kroner Verlag, 1998. — 1327 S.

11. *Strube G.* Assoziation / Gerhard Strube. — Berlin : Springer, 1984. — 324 S.

12. *Tavakoli H.* A dictionary of research methodology and statistics in applied linguistics. — Tehran: Rahnamā, 2013. — 753 p.

13. *Watson J.* Behaviorism / John Watson. — New York : Norton, 1930. — 268 P. — Режим доступу: <https://archive.org/details/behaviorism032636mbp>. — Назва з екрана.

14. *Ахманова О.С.* Словарь лингвистических терминов. — М.: Советская энциклопедия, 1966. — 608 с.

15. *Іващенко В.* Матеріали до словника-мінімуму основних термінопонять концептуальної семантики // *Лексикографічний бюлетень*, 2006. — № 14, с. 148—162.

16. *Кубрякова Е. С.* Краткий словарь когнитивных терминов [Под общ. ред. Е. С. Кубряковой] / Е. С. Кубрякова, В. З. Демьянков, Ю. Г. Панкрац, Л. Г. Лузина. — М. : ИПО “Лев Толстой”, 1996. — 248 с.

17. *Селіванова О.* Сучасна лінгвістика: термінологічна енциклопедія / Олена Селіванова. — Полтава : Довкілля-К, 2006. — 716 с.

18. *Уфимцева Н.В.* Ассоциативный словарь как модель языковой картины мира / Н. В. Уфимцева // *Вестник ИрГТУ*. — 2014. — №9 (92). — С. 340–347.

19. *Штерн І.Б.* Вибрані топіки та лексикон сучасної лінгвістики : енциклопедичний словник для фахівців з теоретичних гуманітарних дисциплін та гуманітарної інформатики. — Київ : АртЕк, 1998. — 335 с.

Стаття надійшла до редакції 21.01.2019

Bilyk K.A., PhD.

Institute of Philology, Taras Shevchenko National University of Kyiv, Kyiv

ON LINGUISTIC DEFINITION OF THE TERM «WORD ASSOCIATION»

The analysis of dictionary definitions of the term «association» in various Ukrainian,

English, German, and Russian linguistic sources has revealed the lack of an inherently linguistic definition of this term, whose roots can be traced back to its psychological origin. The article discusses distinctive traits of the word association, similar linguistic phenomena and the types of the word association. A new text-based understanding of word association is suggested, as well as a new definition of this term, giving more possibilities for its linguistic research.

Key words: *word association, consociation, colligation, collocation, associative experiment.*

Билык К.А., к. філол. н.

Институт філології КНУ імені Тараса Шевченка, Київ

К ВОПРОСУ ЛИНГВИСТИЧЕСКОГО ОПРЕДЕЛЕНИЯ ТЕРМИНА

«АССОЦИАЦИЯ»

В результате анализа определений термина «ассоциация» в украинно-, англо-, немецко- и русскоязычных справочных лингвистических источниках было установлено, что лингвистическое определение этого термина отсутствует, что можно объяснить его тесной генетической связью с психологической методологией. Рассмотрены основные характеристики ассоциации, подобные ей лингвистические явления и типы ассоциации. Предложен текстоцентричный подход к исследованию ассоциации, а также такое определение этого термина, которое значительно расширяет возможности ее осмысления с помощью лингвистических методов.

Ключевые слова: *ассоциация, консоциация, коллигация, коллокация, ассоциативный эксперимент.*

УДК 811.111'276.2

Борис Д.П., к. філол. н.

Київський національний лінгвістичний університет, м. Київ

СЛЕНГ ЯК МЕТАМОВНА ВАРІАНТА В ІСТОРИЧНОМУ ТА ЗІСТАВНОМУ АСПЕКТАХ

У статті розглянуто термін сленг із позицій його полісемантичності в англістиці, україністиці, полоністиці, мадяристиці, галлицистиці, італістиці та

іспаністиці. Уточнено та систематизовано підходи до тлумачення сленгу в англійській мові. Встановлено міжмовні семантичні еквіваленти при номінації рівноцінних англомовному сленгові понять у шести проаналізованих національних лінгвістичних терміносистемах.

Ключові слова: *соціолект, лект, сленг в англістиці, сленг в україністиці, сленг у полоністиці, сленг у мадяристиці, сленг у галлицистиці, сленг в італістиці, сленг в іспаністиці.*

Історичний аспект визначення терміна **сленг** пов'язаний із його тривалою еволюцією в англійській мові – від обмеження вживання носіями-представниками нижчих класів у середині XVIII століття до можливості включення сленгових одиниць в ідіолекти елітаріїв на початку XXI століття.

Метою цієї статті є висвітлення полісемантичності метатерміна **сленг** в історичному та зіставному аспектах.

Реалізація поставленої мети передбачає розв'язання таких **завдань**:

1. уточнити та систематизувати підходи до тлумачення терміна **сленг** в англійській мові;
2. встановити міжмовні семантичні еквіваленти при номінації рівноцінних англомовному сленгові понять в україністиці, полоністиці, мадяристиці, галлицистиці, іспаністиці та італістиці.

Об'єктом дослідження є термін **сленг**. **Предметом** дослідження виступають різні історично та соціально зумовлені семантики вказаного терміна в англійському, українському, польському, угорському, французькому, іспанському та італійському спеціальних мовознавствах.

Постійна зміна сутності сленгу як лінгвального віддзеркалення нескінченних соціальних трансформацій зумовлює необхідність розмежування в історичній ретроспективі вузького (соціолектного) та широкого (лектного) розуміння сленгу.

Перші спроби визначення терміна датуються серединою XVIII ст. [19,

с. 437] і пов'язані з його вузьким розумінням як соціолекту, тобто історично оформленої на певній території та системно організованої мовної норми одного чи декількох прошарків класового суспільства [5, с. 165].

У той час сленг тлумачили як кримінальний говір або, ширше, як особливу лексику, вживану будь-якою категорією осіб-маргіналів. Сленгу приписували такі ознаки, як таємність та обмеженість функціонування певною соціальною групою-носієм [11, с. V; 32, с. VII], по суті, ототожнюючи його з таємним говором, або арго [8, с. 35-36].

Обсяг поняття "сленг" розширюється у другій половині XVIII століття. У цей період термін починають паралельно вживати для позначення спеціальної лексики або фразеології за родом занять чи професією, а його атрибутами стають напіввідкритість та соціальна корпоративність [11, с. V].

На початку XIX століття сформувалося широке розуміння сленгу, яке полягає у його трактуванні як *лекту* [34, с. 248], тобто будь-якої форми існування мови, що є гіперонімічною соціолекту.

Лекти, з якими співвідноситься сленг у широкому розумінні, репрезентують три аспекти диференціації мови: нормативний, стильовий та реєстровий.

Сленг у нормативному аспекті розуміється як варіант мови: нестандартний / субстандартний [6, с. 20; 10, с. 7; 11, с. V; 16, с. 24; 19, с. 437; 23, с. 220; 31, с. 3; 32], нелітературний [3, с. 6; 4, с. 4; 8, с. 560; 10, с. 7], ненормативний [7, с. 6; 9, с. 40, 42] або некодифікований [3, с. 6; 15, с. 1084; 26, с. 3083]. Будучи відхиленням від мовного стандарту, сленг задовольняє комунікативні потреби представників різних соціальних груп, які частково відкидають норми літературної мови з метою самоствердження і підкреслення своєї окремішності та самобутності. Обрана комунікативна тактика знаходить відображення в порушенні орфоепічних (неправильна вимова слів), орфографічних (графічні аномалії при написанні сленгізмів, у

тому числі фонетизація орфограм), лексичних (тлумачення структури і семантики слів крізь призму народної етимології, закріплення за одиницями неприбутанних їм валентностей як результат синтаксичного калькування) та стилістичних (вживання обценної та табуованої лексики) норм літературної мови.

У стильовому аспекті сленг трактують як розмовну [11, с. V; 14, с. 196; 15, с. 1084; 17, с. 20; 19, с. 437; 31, с. 20] або фамільярну [10, с. 7] мову. Атрибутами розмовності сленгу постають його груба експресивність, емотивність, жартівлива образність, компресивність та надлишковість. Груба експресивність утілюється в недбалому або зневажливому ставленні мовця до змісту висловлення чи адресата. Емотивність сленгу пов'язана з вираженням за його допомогою мовцем власних емоцій. Жартівлива образність передбачає появу в нейтральних одиниць переносного сленгового значення на основі комічних чуттєвих уявлень мовців про навколишній світ, породжених невідповідністю очікуваного і дійсного. Компресивність слугує виявом мовної економії, оскільки неповнота вираження простежується на лексико-семантичному рівні у процесах графікації, ініціальної аббревіації, усічення, а також на фразеологічному та синтаксичному рівнях – у вигляді еліпсису. Надлишковість найяскравіше виявляється у мовній грі, джерелами якої постають дезаббревіація, римування сленгу та фонетична мімікрія.

У реєстровому аспекті сленг ототожнюється з неформальною мовою [10, с. 7; 14, с. 200; 17, с. 20; 23, с. 220]. Неформальність сленгу визначається соціальними відношеннями між учасниками комунікації і виявляється у функціях ідентифікації (показує належність носія до конкретної соціальної групи), конспірації (передбачає втаємничення інформації між комунікантами), підкреслення престижу (слугує для акцентування самобутності власної соціальної групи) та протиставлення "своїх" і "чужих" (пов'язана із застосуванням неформального реєстру як ознакою зближення із

членами власної соціальної групи) [1, с. 31; 2, с. 72; 6, с. 18-31; 9, с. 33, 42-44; 27, с. 287].

Паралельне трактування сленгу як соціолекту та форми існування мови породжує логічний парадокс, зумовлений еволюцією самого поняття. Він полягає у співіснуванні в сучасній англомовній термінологічній традиції трьох історично зумовлених розумінь сленгу різного рівня узагальнення: як таємного соціолекту, як професійного соціолекту та як лекту. Оскільки лект і соціолект перебувають у родо-видових відношеннях (соціолект є гіпонімом до лекту), паралельне вживання всіх трьох тлумачень сленгу на одному синхронічному зрізі порушує логіку ієрархічності споріднених понять. Априорі таємний і професійний соціолекти як поняття одного рівня підпорядковуються лекту (формі існування мови) як поняттю вищого рівня. Однак паралельне широке розуміння сленгу як лекту робить поняття "соціолект" та "лект" абсолютно рівноцінними.

Отже, виходячи із системного історично ретроспективного тлумачення англомовного *сленгу* через призму понять різного рівня ієрархічності (соціолект → лект), визначаємо його як субстандартний, розмовний, неформальний лект, який розвинувся на основі вторинного відкритого соціолекту.

У зіставному аспекті термін *сленг* характеризується неоднозначністю тлумачення в термінологічних традиціях європейських мов.

Українські дослідники розглядають *сленг* у вузькому розумінні як соціолект, а в широкому – як міську розмовну мову. Таким чином, колоквіальність та урболектність постають онтологічними ознаками сленгу в україністиці. Водночас для англомовного сленгу урболектність має факультативний характер, про що свідчать як регіональні характеристики цього явища, наприклад, наявність найменувань понять сільського побуту в новозеландському або південноафриканському сленгах, так і його

професіолектні характеристики, що засвідчує, наприклад, існування фермерського сленгу.

У полоністиці та мадяристиці терміни *slang* та *szleng* відповідно співвідносяться з англійським *slang* частково.

Польські дослідники визначають *slang* як соціолект маргіналів (наприклад, у виразах *slang przestępczy* 'кримінальний сленг', *slang złodziejski* 'злочинський сленг', *slang więzienny* 'тюремний сленг'), а також груп, представників яких об'єднує спільність інтересів (наприклад, *slang żeglarski* 'сленг моряків', *slang żołnierski* 'військовий сленг') або вік (*slang młodzieżowy* 'молодіжний сленг') [12; 20; 28]. Паралельно, щоправда, рідше вживаються також альтернативні найменування, зокрема спеціальна мова (*język specjalny*), соціальний говір (*gwara środowiskowa*), вєх (*wiech*), жаргон (*żargon*) та арго (*argot*) [20, с. 118; 30, с. 75].

В угорському мовознавстві побутує трирівнева класифікація сленгів, запропонована провідним фахівцем у галузі угорської соціолектики Т. Кішем, який вирізняє: 1) сленги малих груп (*kiscsoport-szlengek*); 2) сленги великих груп (*nagycsoport-szlengek*), куди належать територіальні сленги (*helyi szlengek*) та спеціальні сленги (*szakszlengek*); 3) змішані сленги (*közszlengek*), які поєднують у собі риси територіальних та спеціальних [21, с. 248-251].

Натомість романські мови послуговуються одиницею *slang* виключно в контексті англійської мови, використовуючи для опису аналогічного власного явища питомі терміни: в галлицистиці – *argot* та *jargon*; в італістиці – *gergo*; в іспаністиці – *jerga*.

Французький термін *argot* використовується сьогодні у трьох значеннях: 1) як мова бандитів, жебраків, повій та сутенерів; 2) як мова будь-якої соціальної групи (тобто соціолект), наприклад, військових, студентів, журналістів тощо; 3) як мовний субстандарт (т.зв. загальне арго (*argot général*) або народне арго (*argot populaire*)). Термін *jargon* натомість

закріплений виключно за мовою різних соціальних груп, об'єднаних професійними інтересами або спільністю дозвілля [18, с. 112].

Італійський термін *gergo* вживається для позначення трьох різних груп соціолектів. По-перше, він стосується професійних соціолектів (*gerghi professionali*), що входять до складу секторальних мов (*linguaggi settoriali*), які в сукупності з технічно-науковими мовами (*linguaggi tecnico-scientifici*) формують, у свою чергу, спеціальні мови (*linguaggi speciali*). Різновидами професійних соціолектів постають банківський жаргон (*gergo bancario*), бюрократичний жаргон (*gergo burocratico*), військовий жаргон (*gergo di caserma*), друкарський жаргон (*gergo tipografico*), журналістський жаргон (*gergo giornalistico*), кінематографічний жаргон (*gergo cinematografico*), політичний жаргон (*gergo politico*), спортивний жаргон (*gergo sportivo*), театральний жаргон (*gergo teatrale*), жаргон телевізійників (*gergo televisivo*). Сюди ж належать і найменування жаргонів непрофесійних груп, об'єднаних спільністю дозвілля, про що свідчить, наприклад, термін *жаргон Інтернет-чати* (*gergo delle chat*). По-друге, номама *gergo* уживається для позначення молодіжного соціолекту (*gergo giovanile*). По-третє, термін охоплює також специфічні таємні соціолекти італійської мови, зокрема сицилійське арго *baccagghiu*, яке існує у двох різновидах – криптолалічному *baccagghiu cupu* (т.зв. "жаргон у жаргоні") та системі жестових і мімічних знаків *baccagghiu mutu*. Початково цей соціолект використовувався сицилійськими мандрівними романами, але згодом набув поширення і серед італійської мафії, не в останню чергу завдяки своїй секретності [25].

Подібним чином, іспанський термін *jerga* вживається для позначення: 1) арго представників злочинного світу (*jerga del hampa*); 2) професійних жаргонів (*jergas profesionales*); 3) субкодів різних соціальних груп (*jergas de grupos sociales*), у тому числі маргіналів (*jergas de grupos marginales*); 4) міського, або загального, сленгу (*jerga común* або *argot urbano*) [24, с. 94].

Перші три значення також рідше передаються терміном *argot*, який фактично дорівнює *соціолекту*, наприклад, у назвах словників Л. Бессеса [13], В. Леона [22], Х.С. Саез [29]. Специфічні соціолекти іспанської мови включають челі, пасота та кальєнте. Мадридський жаргон челі (*cheli*), знаний серед іспанців, у першу чергу, завдяки своїй дисфемістичності, є правонаступником херманія (*germanía*) – арго іспанських злочинців XV-XVI століття. Челі набув особливої популярності в останню чверть XX століття, мігрувавши із середовища контркультурних елементів у молодіжний жаргон (*jerga juvenil*), а з появою Інтернету – в жаргон Інтернет-чатів та -форумів. Найменування пасота (*pasota*) з'явилося в іспанській культурі мейнстріму на початку 1980-их років для позначення похідних від хіпі субкультур, у першу чергу панків, а згодом поширилося на всю молодь, яка притримується ідеології соціальної байдужості та ледарства і послуговується власним характерним сленгом. Під кальєнте (*caliente*) розуміють англіцизми сексуальної сфери, які активно проникають в іспанську мову [33, р. 84-86].

Отже, варіантність інтерпретації сленгу як метамовного маркера в історичному аспекті пояснюється як еволюцією самого поняття в англійській традиції, так і неоднаковою оцінкою статусу його носіїв суспільством у різні періоди розвитку останнього. Варіантність інтерпретації сленгу в зіставному аспекті пов'язана з різною хронологією запозичення цього терміна європейськими мовами, що забезпечило формування власних специфічних традицій його тлумачення в україністиці, полоністиці, мадяристиці, галлицистиці, італістиці та іспаністиці.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. *Беликов В. И.* Социолінгвістика : учебник для вузов / В. И. Беликов, Л. П. Крысин. — М. : Рос. гос. гуманит. ун-т, 2001. — 439 с.
2. *Бондалетов В. Д.* Социальная лингвистика / Василий Данилович Бондалетов. — М. : Просвещение, 1987. — 160 с.
3. *Грабовий П. М.* Когнітивні параметри українського молодіжного сленгу : автореф.

дис. на здобуття наук. ступеня канд. філол. наук : спец. 10.02.01 "Українська мова" / П. М. Грабовий ; Київ. нац. ун-т імені Т. Шевченка, Ін-т філол. — К., 2010. — 18 с. 4. *Клименко О. Л.* Поповнення словникового складу сучасної англійської мови з нелітературних підсистем : автореф. дис. на здобуття наук. ступеня канд. філол. наук : спец. 10.02.04 "Германські мови" / О. Л. Клименко. — Харків, 2000. — 19 с. 5. *Маковський М. М.* Английская диалектология. Современные английские территориальные диалекты Великобритании / Марк Михайлович Маковський. — М. : Высш. школа, 1980. — 191 с. 6. *Мосенкіс Ю. Л.* Феномен українського молодіжного сленгу (сутність, розвиток, контакти) / Ю. Л. Мосенкіс, П. М. Грабовий, О. С. Фурса. — К.; Умань : ПП Жовтий, 2008. — 220 с. 7. *Потятиник У. О.* Соціолінгвістичні та прагмастилістичні аспекти функціонування сленгової лексики (на матеріалах періодики США) : автореф. дис. на здобуття наук. ступеня канд. філол. наук: спец. 10.02.04 "Германські мови" / У. О. Потятиник ; Київський нац. ун-т імені Тараса Шевченка. — К., 2003. — 21 с. 8. *Селіванова О. О.* Сучасна лінгвістика : термінологічна енциклопедія / Олена Олександрівна Селіванова. — Полтава : Довкілля-К, 2006. — 716 с. 9. *Ставицька Л. О.* Арго, жаргон, сленг : соціальна диференціація української мови / Леся Олексіївна Ставицька. — К. : Критика, 2005. — 464 с. 10. *Щур І. І.* Українськомовний комп'ютерний сленг : формування і функціонування : автореф. дис. на здобуття наук. ступеня канд. філол. наук : спец. 10.02.01 "Українська мова" / І. І. Щур; Київ. нац. ун-т імені Т. Шевченка, Ін-т філол. — К., 2006. — 20 с. 11. *Ayto J.* The Oxford Dictionary of Modern Slang / J. Ayto, J. Simpson. — New York : Oxford University Press, 2005. — 324 p. 12. *Bartmiński J.* Współczesny język polski / Jerzy Bartmiński. — Lublin : Wydawnictwo Uniwersytetu Marii Curie-Skłodowskiej, 2001. — 695 s. 13. *Besses L.* Diccionario de argot español ó lenguaje jergal gitano, delincuente profesional y popular / Luis Besses. — Valladolid : Maxtor, 2011. — 273 pp. 14. *Blake B. J.* Secret Language / Barry J. Blake. — Oxford, New York : Oxford University Press, 2010. — 328 p. 15. *Bussmann H.* Routledge Dictionary of Language and Linguistics / Hadumod Bussmann. — London, New York : Routledge, 2006. — 1304 p. 16. *Coleman J.* The Life of Slang / Julie Coleman. — Oxford, New York : Oxford University Press, 2012. — 354 p. 17. *Eble C. C.* Slang and Sociability : In-Group Language among College Students / Connie C. Eble. — Chapel Hill, London : The University of North Carolina Press, 1996. — 240 p. 18. *Haensch G.* Los diccionarios del español en el siglo XXI / Günther Haensch, Carlos Omeñaca. — Salamanca : Ediciones Universidad de Salamanca, 2004. — 400 pp. 19. *Hughes G.* An Encyclopedia of Swearing / Geoffrey Hughes. — London, New York : Routledge, 2006. —

573 p. 20. *Janocha M.* Język jako narzędzie identyfikacji / M. Janocha // *Ogrody Nauk i Sztuk. Rocznik 2016* / A. Kobylarek (red. nac.). — Wrocław, 2016. — 6. — S. 117—120. 21. *Kis T.* Szempontok és adalékok a magyar szleng kutatásához / Tamás Kis. — Debrecen : A Debreceni Kossuth Lajos tudományegyetem magyar nyelvtudományi intézetének kiadványai, 1997. — 296 l. 22. *León V.* Diccionario de Argot Español / Víctor León. — Madrid : Alianza Editorial, 1992. — 157 pp. 23. *Lighter J. E.* Slang / J. E. Lighter // *The Cambridge History of the English Language. Volume VI : English in North America* / Ed. by J. Algeo. — Cambridge : Cambridge University Press, 2001. — P. 219—252. 24. *López A.Á.* El Burón. La jerga de los vendedores y albarderos ambulantes de Forniella / Alejandro Álvarez López. — Ponferrada — Uviéu : Instituto de Estudios Bercianos — Academia de la Llingua Asturiana, 2005. — 177 pp. 25. *Palermo F.* Varietà sociali nell'italiano contemporaneo: i gerghi come sottocodici non tecnici / Francesca Palermo. — Castelfranco Veneto : Panda Edizioni, 2016. — 118 p. 26. *Partridge E.* Origins : A Short Etymological Dictionary of Modern English / Eric Partridge. — London, New York : Routledge, 2006. — 4218 p. 27. *Partridge E.* Usage and Abusage / Eric Partridge. — Middlesex : Penguin Books, 1969. — 380 p. 28. *Pawelec R.* Młodzieżowy słownik wyrazów obcych i trudnych / Radosław Pawelec. — Warszawa : Wilga, 2003. — 371 s. 29. *Sáez J.S.* Diccionario de argot / Julia Sanmartín Sáez. — Madrid : Espasa-Calpe, 1998. — 877 pps. 30. *Smólkowa T.* Neologizmy we współczesnej leksyce polskiej / Teresa Smólkowa. — Kraków : Wyższa Szkoła Humanistyczna w Pułtusku, 2001. — 194 s. 31. *Sornig K.* Lexical Innovation : A Study of Slang, Colloquialisms and Casual Speech / Karl Sornig. — Amsterdam : John Benjamins, 1981. — 127 p. 32. *Spears R.* Slang and Euphemism / Richard Spears. — New York : Jonathan David Publishers, Inc., 1981. — 448 p. 33. *Villarín J.* Jerga a cuatro bandas : El cheli, el pasota, el caliente y el drogata / Juan Villarín // *Interviú*. — # 232. — 1980. — Págs 84-86. 34. *Wales K.* A Dictionary of Stylistics / Katie Wales. — London, New York : Routledge, 2014. — 496 p.

Стаття надійшла до редакції 17.09.18 р.

Borys D.P., PhD.

Kyiv National Linguistic University, Kyiv

**SLANG AS A METALANGUAGE VARIABLE IN THE HISTORICAL AND
COMPARATIVE ASPECTS.**

*The article examines the term **slang** in the light of its polysemantic nature in English,*

Ukrainian, Polish, Hungarian, French, Italian, and Spanish language studies. Approaches to defining slang in English are specified and systematized. Interlingual semantic equivalents utilized to name English slang counterparts in the other six analyzed national language terminological systems are established.

Key words: *sociolect, lect, slang in English language studies, slang in Ukrainian language studies, slang in Polish language studies, slang in Hungarian language studies, slang in French language studies, slang in Italian language studies, slang in Spanish language studies.*

Борис Д.П., к. филол. н.

Киевский национальный лингвистический университет, Киев

СЛЕНГ КАК МЕТАЯЗЫКОВАЯ ВАРИАНТА В ИСТОРИЧЕСКОМ И СОПОСТАВИТЕЛЬНОМ АСПЕКТАХ

В статье рассматривается термин сленг с позиций его полисемантической в англистике, украинистике, полонистике, венгристике, галлицистике, италистике и испанистике. Уточняются и систематизируются подходы к толкованию сленга в английском языке. Устанавливаются межъязыковые семантические эквиваленты при номинации равноценных англоязычному сленгу понятий у шести проанализированных национальных лингвистических терминосистемах.

Ключевые слова: *социолект, лект, сленг в англистике, сленг в украинистике, сленг в полонистике, сленг в венгристике, сленг в галлицистике, сленг в италистике, сленг в испанистике.*

УДК 81'271.14=161.2

Дяків Х.Ю., к. філол. н., доц., докторантка,

Львівський національний університет імені Івана Франка, м.Львів

ТИПОЛОГІЯ КОМУНІКАТИВНИХ НЕВДАЧ У ВІДЕОІНТЕРВ'Ю УКРАЇНСЬКОЮ І НІМЕЦЬКОЮ МОВАМИ

Статтю присвячено дослідженню комунікативних невдач у мовленнєвому жанрі відеоінтерв'ю в українській і німецькій лінгвокультурах. Визначено тематику відеоінтерв'ю (спорт, політика і культура) і типи комунікативних невдач з урахуванням

причин їх виникнення (через інтерв'юера, респондента, комунікативний шум) і сприйняття їх як порушення (з позиції інтерв'юера, респондента або глядача). Встановлено спільне і відмінне комунікативних невдач в інтерв'ю в обох лінгвокультурах.

Ключові слова: *комунікативна невдача, українська лінгвокультура, німецька лінгвокультура, відеоінтерв'ю.*

Справжнє мистецтво ведення розмови – це максимальне уникнення порушень комунікації, які хоч і виявляються у різних формах, однак спільно мають деструктивний характер. Збій в розмові неминуче зумовлює суперечки і конфлікти, які згодом важко подолати. У багатьох випадках, менш сприятливий перебіг комунікативних процесів спричинений не розбіжністю думок, а власне сприятливою для порушень комунікацією як такою (дискусія, скарга тощо). Якщо інформація надходить іншим чином, ніж це відповідає первинній інтенції, то виникають перешкоди у порозумінні. Ця ситуація особливо проблематична, оскільки учасники часто не знають про недоліки в передачі інформації, і тому не мають можливості або не бачать необхідності цілеспрямовано впливати на сам процес спілкування.

У статті спробуємо пролити світло на такі питання, як типологія комунікативних невдач і їх порівняння в українських і німецьких відеоінтерв'ю.

Саме інтерв'ю є одним з найдемократичніших діалогічних жанрів, а також оригінальним зразком усного (здебільшого) спонтанного мовлення. Тому емпіричну базу дослідження становлять 100 відеоінтерв'ю за період з 2010 до 2018 року українською мовою та 100 відеоінтерв'ю за той самий період німецькою мовою загальною тривалістю 51 год 43хв 30с, у яких виявлено комунікативні порушення. Відеоінтерв'ю дібрано за найбільшою кількістю переглядів користувачів Інтернету на відеоплатформі "YouTube". Свідомо зупиняємо свою увагу на узагальненому понятті *відео-*, а не *телеінтерв'ю*, оскільки відеохостинг "YouTube" пропонує, крім телевізійних

інтерв'ю, також YouTube-інтерв'ю, створені саме для цього хостингу, та відео приватних користувачів і окремих каналів "YouTube".

Особливості дослідження інтерв'ю ми пропонували у статті «Інтерв'ю як об'єкт філологічних досліджень в Україні: перспективи в девіатології» (Дяків 2016). Спільними критеріями виокремлення інтерв'ю в обох лінгвокультурах (далі – ЛК) є орган преси, тобто це – усне відеоінтерв'ю. За змістом переважають інтерв'ю щодо висловлення власної думки респондента, тобто особистісні або предметно-особистісні, рідше – щодо висвітлення певної події, тобто предметні (переважно у німецькій ЛК). За структурою вони представлені у формі питань і відповідей, інколи присутні «змішані» форми з чіткою або відносно чіткою структурою.

Над питанням комунікативних невдач (далі – КН) в інтерв'ю частково працювали Дж. Фрідріхс та У. Швінгес (Friedrichs, Scwinges 2005) та М. Галлер (Haller 2013). Останній запропонував можливості виправлення невдач або навіть методи порятунку в інтерв'ю: наслідковий замість причинового підходу в інтерв'ю і розмова про розмову, тобто метакомунікація (Haller 2013).

Як відомо, основу мовної комунікації становить принцип Кооперації за Г.-П. Грайсом та принцип Ввічливості за Дж.Лічем (Бацевич 2000). Принцип Кооперації зумовлений максимами кількості (повноти) інформації, якості інформації (істинності), відповідності (релевантності) і способу висловлення (манери). Принцип Ввічливості, своєю чергою, містить максими тактовності, великодушності, схвалення, скромності, згоди та симпатії. Безумовно, у реальному мовленнєвому спілкуванні, зокрема у відеоінтерв'ю, дотримання усіх правил ведення розмови виконується не повністю і не завжди. Однак тільки за дотримання принципу Кооперації і Ввічливості загалом, можна досягнути порозуміння.

Під невдачею в широкому сенсі розуміємо відхилення у зв'язку з

порушенням мовних норм, конвенцій мови, стратегій та імплікатур дискурсу в нормальних станах свідомості (Бацевич 2000, 18).

У більш вузькому сенсі комунікативні невдачі є відмінностями в очікуваннях, тобто комунікативними порушеннями, що складаються з відмінностей у цінностях між тим, що думає мовець, і тим, що розуміє адресат.

Щодо типології КН, то ґрунтуючись на аналізі різних відео, узагальнено виокремлюємо такі КН у відеоінтерв'ю: 1) за фактором виникнення КН: а) спричинені інтерв'юером, б) респондентом і в) комунікативним шумом; 2) за фактором сприйняття і виявлення того, для кого це є власне порушенням або ж невдачею: а) для інтерв'юера (адресанта), б) респондента (адресата) і в) глядача інтерв'ю (фактичного адресата).

Зважаючи на матеріал дослідження, вважаємо доцільним виокремити типи КН і за типами відеоінтерв'ю, що детальніше розглянемо нижче. Аналізуючи емпіричну базу дослідження, визначено тематику українських (політика 48%, культура 37%, спорт 9%, інше 6%) і німецькомовних (культура 46%, політика 24%, інше 20%, спорт 10%) інтерв'ю на відеохостингу YouTube. Зі 100 досліджуваних виявлено 78 українських і 62 інтерв'ю німецькою мовою, у яких виявлено КН. Останні присутні у всіх спортивних інтерв'ю, рідше у політичних і ще рідше в інтерв'ю у сфері культури в обох ЛК. Виявлено, що з огляду на останні політичні події українці значно більше цікавляться політичною тематикою, аніж німецькомовні глядачі. Проте тема «зіркових» інтерв'ю більш актуальна у німецькій ЛК, як і тематика винаходів, екології, науки тощо (рубрика «Інше»).

Відповідно, особливу увагу звертаємо на типові КН саме у трьох вищезгаданих поширених сферах (політика, культура, спорт) і пропонуємо короткий аналіз лише на кількох найтиповіших прикладах з відеоінтерв'ю у зв'язку з обмеженим обсягом публікації.

1. Спортивне інтерв'ю.

У спортивних відеоінтерв'ю КН в обох ЛК найбільш часті у післяматчевих коментарях тренерів і футболістів, які не готові сприймати критику. Критичні питання журналістів викликають емоційну реакцію, яка заважає успішному спілкуванню. КН в обох ЛК переважають з позиції респондента, здебільшого як надмірна жестикуляція і мова тіла, російсько-український суржик, мовлення спортивних діячів-неносіїв української і німецької мов та як взаємне перебивання обох комунікантів, довгі монологи респондентів, зневажлива і часто фамільярна поведінка щодо інтерв'юера, домінування респондента як з вищим статусом. Проте КН можливі і з позиції інтерв'юера, якщо він невміло або надокучливо ставить запитання або не вміє скерувати хід розмови у потрібне русло у зв'язку з власною некомпетентністю, незначним досвідом спілкування зі спортсменами або ж нижчим статусом, що більш характерно для української ЛК. Однак спостерігаємо зумисний провокаційний характер питань багатьох спортивних журналістів з метою «зачепити» і «роздразнити» респондентів. У такому випадку КН респондентів роблять інтерв'ю успішним і здобувають велику кількість переглядів.

Наприклад, в інтерв'ю «Канал «Футбол» бегає за мной с 15 камерами» (<https://www.youtube.com/watch?v=b6XXP-MrprU>) Віталій Кварцяний розкритикував роботу телеканалу «Футбол 1» після програшу «Волині» у матчі з «Ворсклою» (1:2). Відразу помітні закиди респондента в бік інтерв'юера та телеканалу, присутній українсько-російський суржик. Роздратований та емоційний респондент відмовляється спілкуватися із журналістом, без прощання перериває інтерв'ю і йде:

- Віталій Володимирович, є регламент і, чесно кажучи, вболівальники та й ми, журналісти, за Вами скучили, давно Ви не відвідували прес-конференції, флеш-інтерв'ю не давали ...

- *Вам нема що робить більше вообщє? Ви, ваш канал “Футбол” тільки слідите за мною. Ви дивиться, як футбол розвивається, яку куда, шо. Вас тут 15 журналістів камери наставили, за мною слідають всю ігру...*
- *Цікаво за Вами спостерігати...*
- *Цікаво? Я вам що, дурачок який?*
- *Цікавий тренер ...*
- *Та н...!*

Подібну ситуацію спостерігаємо в інтерв'ю «FIFA WM 2014 – Per Mertesacker im ZDF-Interview nach DEM Algerien-Spiel (30.06.2014)» (<https://www.youtube.com/watch?v=imOcy4w30lg>). Після виснажливої 120-хвилинної переможної гри німецької команди респондент-гравець очікує лише слова похвали, але аж ніяк не критику. Остання, відповідно, обурює респондента:

- *...Was hat das deutsche Spiel so schwerfällig und anfällig gemacht?*
- *Ist mir völlig wurscht. Wir sind unter den letzten Acht - nur das zählt.*
- *Aber das kann ja nicht das Niveau sein...*
- *Was wollen Sie jetzt von mir? Wat wolln Sie kurz nach dem Spiel? Ich kann ja nicht verstehen. ...*
- *Absoluter Kraftakt, eine Energieleistung. Glauben Sie, dass jetzt der ‘Wow-Effekt’ kommt wie bei der WM 2010, dass es auch spielerisch besser war?*
- *Was wollen Sie? Wollen Sie eine erfolgreiche WM oder sollen wir wieder ausscheiden und haben schön gespielt? Ich verstehe die ganze Fragerei nicht. Wir sind weitergekommen, wir sind superhappy. Wir haben heute alles gegeben und bereiten uns jetzt auf Frankreich vor.*

Типові причини КН у спортивних відеоінтерв'ю: роздратованість респондента і його надмірна емоційність, комунікативний шум (на стадіоні або серед вболівальників) в обох ЛК, також недостатня комунікативно-мовна

компетенція респондента (частіше в українській ЛК).

За фактором сприйняття – це КН для: респондента, рідше глядача, коли невідома передісторія гри, стосунків або ситуації у світі спорту загалом (частіше в німецькій ЛК), ще рідше для некомпетентного і недосвідченого інтерв'юера за умови відмови від інтерв'ю (переважно в українській ЛК).

2. Політичне інтерв'ю.

Для політичних відеоінтерв'ю типові награні непорозуміння (а радше нерозуміння) з метою уникнення критичних і незручних питань журналістів. Останні однак також схильні до створення несправжніх непорозумінь з метою отримання відповіді на свої запитання (прохання про пояснення, уточнення тощо). Причиною непорозумінь в українській ЛК найчастіше виступає український конфлікт з Росією, питання корупції, отримання статків, власної позиції політиків щодо певного актуального питання в суспільстві, а в німецькій ЛК – передвиборні програми і питання біженців. КН в українській ЛК переважають з позиції респондента, здебільшого через російсько-український суржик, але і часто інтерв'юер ставить питання українською мовою або використовує суржик, а респондент переходить із суржика на російську, брутальна поведінка респондента, буквальна втеча від запитань, перебивання, фамільярна поведінка щодо інтерв'юера.

Наприклад, народний депутат Олег Недава втікає від журналістів «Стоп Корупції», (<https://www.youtube.com/watch?v=GVSNodeFFFg&t=13s>), не бажаючи відповідати на критичні запитання інтерв'юера про скандал у Святогірську. Респондент перебиває, переходить на російську, робить селфі з інтерв'юером та фотографує його документи. Після повтору запитання і відсутності відповіді респондент йде не прощаючись:

- *Ми пізніше поспілкуємось...*

- *Пізніше? Ну давайте, пошукаємо Вас... (через 1,5 години)*

- *Ви казали пізніше, ми дочекалися...*

- Дайте я селфи с вами сделаю ...
- Давайте зробимо...
- А документы покажите... (Журналист показує журналістське посвідчення).
Можна я сфотографирую?...
- Пане Олеже, Ви уникаєте відповіді на запитання вже вдруге. ...
- Ще раз Вам кажу, я отримаю інформацію, що Ви той, хто є на самом деле, офіційно, і тоді буду з Вами розмовляти.

- І зникнете знову. Ви ж вдруге уникаєте запитання.
- Я завтра буду, і післязавтра буду.
- Будете завтра, та? Ну добре, подивимося. Ловимо на слові.

В інтерв'ю з М. Претцелем Габріелем респондент відразу робить закид ро пропаганду журналістці і каналу, не даючи відповіді на питання. Інтерв'ю перетворилося на повчання М. Претцеля (<https://www.youtube.com/watch?v=L872vjL7UFU&t=26s>):

- *Wollen Sie nicht dazugehören, zu den grölenden Höckes und Gaulands, die Frau Merkel jagen wollen, um das deutsche Volk wieder heimzuholen?*
- *Ach, wissen Sie. Das sind so Fragen, die Sie stellen, die mich überlegen lassen, ob es nicht, vielleicht, Sie sind, die genau zu einer solchen Radikalisierung der Gesellschaft beitragen. Ganz maßgeblich. Und der WDR ist da leider sehr weit vorne. Weil auch Ihnen leider die Fähigkeit zur Differenzierung völlig abgeht. Was bedauerlich ist. .... Das müssen Sie mir nicht erklären, weil Sie wirklich... Sie müssen anfangen zu differenzieren. Das ist Ihre Aufgabe. Und wenn Sie das können, dann werden Sie adäquater Gesprächspartner.*
- *Ich kann differenzieren und ich habe Sie gefragt, ob Sie möglicherweise die Partei verlassen, weil Sie eben nicht mit den Höckes und Gaulands in einen Topf geworfen werden wollen.*

- *Noch mal. So undifferenziert bekommen Sie von mir dazu keine Antwort.*

Типові причини КН у політичних відеоінтерв'ю: питання інтерв'юера провокаційного або викривально-звинувачувального характеру, відповіді респондента як маневри ухиляння, уникання від відповіді, псевдонерозуміння і маніпулювання з обох сторін в обох ЛК.

За фактором сприйняття – це КН: для респондента, для інтерв'юера (частіше в українській ЛК через надто делікатне ставлення до респондента), рідше глядача, коли невідома передісторія або інтерв'ю не реалізувало їх очікувань.

3. Інтерв'ю зі сфери культури.

Для відео у сфері культури характерні розбіжності думок комунікантів щодо певної теми, особливо політичної, оскільки сьогодні питання політики і культури в Україні тісно пов'язані. У німецькій ЛК – це здебільшого питання приватного характеру. КН переважають з позиції інтерв'юера, здебільшого через нечітке формулювання питання та через перебивання, велику кількість запитань, їх нашарування, питання приватного характеру, нешанобливу поведінку щодо інтерв'юера, домінування респондента як з вищим статусом. Проте КН можливі і з позиції респондента, який обмежений темою власної творчості та особистості і не в стані відповідати на загальні питання.

КН виявлено з позиції інтерв'юера, а саме: умисні провокації, різка зміна тем, розмови з метою поставити респондента у незручне становище. Простежуємо іноді і надмірну жестикуляцію та міміку інтерв'юера. Мета цього інтерв'ю – не інформативність, а бажання заскочити інтерв'юера зненацька та поспостерігати за його реакцією і відповідями на небажані запитання. Така поведінка стосується журналістів в обох ЛК:

- *Ти кажеш, що після Майдану став ...*
- *(відбираючи мікрофон у журналістки) Я тут на допросі, Катерино?*

- Ні.
- *Таке відчуття, що я виправдовуюся.*
- *Ти зараз кажеш про те, що після Майдана в Україні стався вакуум, що зараз гірше ніж було? Я розумію, що ці слова саме про культурний простір (<https://www.youtube.com/watch?v=LE3rcqVW9j0&t=10s>).*
- *... Warum haben Sie bei diesem Lied (Anm. „Stress ohne Grund“) stark die Grenzen des guten Geschmacks überschritten?*
- *Das ist eigentlich eine gute Frage, das liegt eigentlich im Auge des Betrachters. ...Das, was meine Musik betrifft, da streite ich mich ungerne mit Menschen und da bin ich auch nicht der Meinung, dass da irgendwie ein schlechter Geschmack an den Tag gelegt wurde.*
- *Okay, gut. ...Sie haben gesagt, Sie sind nicht übers Ziel hinausgeschossen. Das hat von ein paar Stunden in einem anderen Interview noch anders gelautet, haben Sie nämlich gesagt: „Ich bin schon ein bisschen übers Ziel hinausgeschossen“. Sie ändern anscheinend ihre Meinung und weil Sie sagen, Frau Roth hätte sie irgendwie beleidigt. Ich glaube, sie hat Ihnen nicht mit dem Tod gedroht. Sie drohen ihr mit dem Tod.*
- *Nein. Das sagen Sie, weil Sie anscheinend nicht in der Lage sind, diese Art von Musik richtig zu definieren (https://www.youtube.com/watch?v=hhKyN2_9eqQ).*

Причини КН у сфері культури: незручні питання інтерв'юера, пов'язані з особистою сферою (частіше в українській ЛК) або творчістю, невміння висловлюватися як недостатня мовна компетенція як недосвідченого інтерв'юера, так і респондента (в обох ЛК).

За фактором сприйняття – це КН: для інтерв'юера, коли не отримав відповіді на поставлені запитання, для респондента через спонтанність і нашарування запитань в обох ЛК.

Здійснений у статті аналіз відеоінтерв'ю українською і німецькою мовами дозволив зробити такі **висновки**:

Визначено тематику найпопулярніших за кількістю переглядів українських та німецькомовних інтерв'ю на відеохостингу YouTube: політика, культура, спорт. КН, які є типовими і часто невід'ємними складовими відеоінтерв'ю, зустрічаються у 78% українських і 62% інтерв'ю німецькою мовою, а найчастіше – у спортивних, тоді політичних та інтерв'ю у сфері культури в обох ЛК.

КН також пропонуємо розглядати у причинно-наслідковому зв'язку (в аспекті причин виникнення КН і в аспекті сприйняття порушення як власної невдачі у відеоінтерв'ю).

Типові причини КН у спортивних відеоінтерв'ю: роздратованість та емоційність респондента і комунікативний шум в обох ЛК, також недостатня комунікативно-мовна компетенція респондента (частіше в українській ЛК). За фактором сприйняття – це КН для: респондента, інколи глядача, ще рідше для некомпетентного і недосвідченого інтерв'юера за умови відмови від інтерв'ю (переважно в українській ЛК).

Типові причини КН у політичних відеоінтерв'ю: питання інтерв'юера провокаційного або викривально-звинувачувального характеру, відповіді респондента як маневри уникання відповіді, псевдонерозуміння і маніпулювання з обох сторін в обох ЛК. За фактором сприйняття – це КН: для респондента, для інтерв'юера (частіше в українській ЛК через надто делікатне ставлення до респондента), рідше глядача.

Причини КН у сфері культури: незручні питання інтерв'юера, пов'язані з особистою сферою (частіше в українській ЛК) або творчістю, невміння висловлюватися як недостатня мовна компетенція як недосвідченого інтерв'юера, так і респондента в обох ЛК. За фактором сприйняття – це КН: для інтерв'юера, коли не отримав відповіді на поставлені запитання, для

респондента через спонтанність і нашарування запитань в обох ЛК.

Аналіз КН у відеоінтерв'ю можна екстраполювати як на інші жанри діалогічного мовлення, так і на інші ЛК у контрастивному дослідженні, а також на дослідження у сфері комунікативного менеджменту, успішного перебігу комунікації та подолання кризових ситуацій з поглибленим аналізом КН на різноструктурних рівнях комунікації і принципів та максимум спілкування.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. *Бацевич Ф.* Основи комунікативної девіатології. – Львів, 2000. – Львівський національний університет ім. Івана Франка. 2. *Дяків Х.* Інтерв'ю як об'єкт філологічних досліджень в Україні: перспективи в девіатології / Х. Дяків // *Іноземна філологія : укр. наук. зб.* – Львів : Львів. нац. ун-т ім. І. Франка, 2016. – Вип. 129. – С. 103–109. 3. *Friedrichs J., Schwinges U.* Das journalistische Interview. – Wiesbaden: VS Verl., 2005. 4. *Haller M.* Das Interview. – 5. Aufl. – Konstanz, München. UVK, 2005.

ДЖЕРЕЛА ІЛЮСТРАТИВНОГО МАТЕРІАЛУ

1. «Канал «Футбол» бегає за мною з 15 камерами». – Режим доступу від 15.08.2018: <https://www.youtube.com/watch?v=b6XXP-MrprU>. 2. «FIFA WM 2014 – Per Mertesacker im ZDF-Interview nach DEM Algerien-Spiel (30.06.2014)». – Режим доступу від 15.08.2018: <https://www.youtube.com/watch?v=imOcy4w30lg>. 3. Народний депутат Олег Недава втікає від журналістів Стоп Корупції. – Режим доступу від 15.08.2018: <https://www.youtube.com/watch?v=GVSNodeFFFg&t=13s>. 4. Marcus Pretzell (ex-AfD) weist WDR-Reporterin zurecht: "Sie bedienen Klischees!". – Режим доступу від 15.08.2018: <https://www.youtube.com/watch?v=L872vjL7UFU&t=26s>. 5. Bushido im ZIB 24 Interview mit unverschämter Moderatorin. – Режим доступу від 15.08.2018: https://www.youtube.com/watch?v=hhKyN2_9eqQ. 6. Олег Скрипка : "Телебачення можна порівняти з важкими наркотиками". – Режим доступу від 15.08.2018: <https://www.youtube.com/watch?v=LE3rcqVW9j0&t=10s>.

Стаття надійшла до редакції 30.09.18 р.

*Dyakiv Kh. Yu., PhD., Associate Professor,
Ivan Franko National University of Lviv*

TYPOLOGY OF COMMUNICATIVE FAILURES IN THE VIDEO INTERVIEWS IN UKRAINIAN AND GERMAN

The article is devoted to the study of communicative failures in the speech genre of video interviews in the Ukrainian and German linguocultures. The topics of video interviews (sports, politics and culture) and types of communication failures are determined based on the reasons for their occurrence (of the interviewer, the respondent, communication noise) and perceived as a violation (from the perspective of the interviewer, respondent or viewer). Established are common and excellent communication failures in interviews in both linguocultures.

Keywords: *communicative failure, Ukrainian linguoculture, German linguoculture, video interview.*

*Дяків Х.Ю., к. філол. н., доц., докторантка,
Львівський національний університет імені Івана Франка., Львів*

ТИПОЛОГИЯ КОММУНИКАТИВНЫХ НЕУДАЧ В ВИДЕОИНТЕРВЬЮ В УКРАИНСКОМ И НЕМЕЦКОМ ЯЗЫКАХ

Статья посвящена исследованию коммуникативных неудач в речевом жанре видеоподобия в украинской и немецкой лингвокультурах. Определены тематика видеоподобия (спорт, политика и культура) и типы коммуникативных неудач с учетом причин их возникновения (из за интервьюера, респондента, коммуникативного шума) и восприятия их как нарушения (с позиции интервьюера, респондента или зрителя). Установлено общее и отличное коммуникативных неудач в интервью в обеих лингвокультурах.

Ключевые слова: *коммуникативная неудача, украинская лингвокультура, немецкая лингвокультура, видеоподобия.*

Іваненко С. М., д. філол. н., проф.
НПУ імені М. П. Драгоманова, м. Київ

КРИТИЧНА КУЛЬТУРОЛОГІЧНА ПУБЛІЦИСТИКА ЛЮДВІГА ГАРІГА ПРО ВІДНОСИНИ «РЕГІОН-ФЕДЕРАЦІЯ-ЄВРОПА»

У статті розглядається висвітлення відносин «регіон-федерація-Європа» у публіцистиці Людвіга Гаріга (Саарланд), який визначає прикмети регіонального розвитку спільноти як утілення глобальних процесів і наголошує на непересічності внеску малих регіонів у ці процеси сьогодення, використовуючи іронічну тональність (антитеза, оксиморон, метафоричні порівняння, метафора).

Ключові слова: регіон, федерація, Європа, Саарланд, іронічність, антитеза, радість.

1. Вступні зауваги

В Україні в останні роки інтенсивно точиться дискусія про федеративний устрій і місцеве самоврядування, при цьому часто згадується досвід європейських країн, насамперед Німеччини, й забувається історія питання, а саме: Німеччина активно йде до своєї єдності вже понад півтора століття й з 345-355 князівств у ХІХ ст. має зараз 16 федеральних земель, які опікуються питаннями освіти, культури і спорту; місцевого самоврядування і внутрішньої безпеки (поліція включно), хоча відповідні міністерства існують і на рівні федерації. Їх функція однак полягає у пропозиції уніфікованих норм і форм праці відповідних галузей, тут виявляються доцентрові й відцентрові процеси. І хоча Німеччина – це федеративна республіка, для її устрою характерна сильна центральна влада [4; 5; 6].

Крім земельного поділу, у німецькій пресі часто фігурує поняття регіону. Загальноновизнаної дефініції поняття «регіон» немає. Воно

асоціюється у німців більшою мірою з виробництвом сільськогосподарської продукції у певному регіоні. У географічному сенсі певний регіон мав би мати ще й «політичну, економічну і/чи адміністративну цілісність» [1]. Критерії виділення регіону досить неоднозначні, зазвичай розрізняють критерій гомогенності й функціональності [1]. Мовна гомогенність – це носій культурної або національно-культурної гомогенності певного регіону, і вона має неабияке значення для успішності комунікації в регіоні. Усе діловодство відбувається в Німеччині стандартною німецькою мовою (мова парламенту, земельних парламентів, судочинства, закладів освіти, науки, інформаційної галузі, преси, промисловості, війська і т. д.), підвалини для уніфікації якої та її поширення заклав майже 500 років тому Мартін Лютер. Існує також діалектне мовлення, яким користуються насамперед у побуті в певних місцевостях і в художній літературі, але цей фактор не впливає на використання стандартної німецької мови у офіційно-адміністративних ситуаціях.

Науці відомо, що процеси, які відбуваються на межі двох або декількох інших процесів, можуть мати непересічні результати або вражати своєю специфікою. Якщо йдеться про прикордонні місцевості країн, то вони часто впливають одна на одну як білатерально, так і завдяки глобальним світовим процесам. Таким надрегіональним, глобальним фактором впливу на культури світу є фактор масової культури. При цьому важливим залишається співвідношення маскультурного і культурної самоідентичності певного регіону. У ньому може віддзеркалюватися гомогенність глобального у національно-культурному сприйнятті світу і власного суспільства, але також напр. європейська ідентичність певних європейських культур та ін.

Питання подібного плану і деякі відповіді на них знаходимо у публіцистиці Людвіга Гаріга, якого називали затятим зультбахівським космополітом [3]. Навіть у цьому оксимороні виявляється характеристика

регіонального як сутності глобального. На прикладі Саарланду Людвіг Гаріг намагався показати глобалізований світ, у якому необхідні такі риси характеру, які давно притаманні саарцям.

Доля у різні часи уперто формувала своєрідність саарців завдяки сусідству з Францією, а в 1980 р. почався процес утворення Європейського регіону на територіях різних країн і спонукав до співпраці у прикордонні. Цей регіон отримав назву Саар-Лор-Люкс і складається з німецьких федеральних земель Саарланд та Рейнланд-Пфальц, французького регіону Лотарингії, Великого герцогства Люксембург, а також валонського регіону Бельгії. «Великий регіон» утворили насамперед з-за економічних причин (вугледобування, кам'яновугільна промисловість), але за ними почався розвиток культури, туризму і соціальної сфери.

Якщо схарактеризувати Саарланд, то це – самостійна федеральна земля Німеччини, яка підтримує та розбудовує внутрішні зв'язки з іншими федеральними землями й ідентифікує себе з Німеччиною, а з іншого боку, Саарланд ідентифікує себе також у межах «Великого регіону», де ця земля співпрацює з іншими регіонами, які належать до інших держав.

Усі ці фактори формували Лювіга Гаріга, про якого Йохен Гібер написав, що Гаріг ні в якому разі не є письменником так званої малої Батьківщини. «Хоча в Саарланді відбуваються дії всіх його творів, але вони – це по суті один з розмаїтих видів гри його фантазії, яка охоплює увесь світ» [3]. Людвіг Гаріг почував себе сином своєї малої Батьківщини і завжди шукав аргументи, які б спростовували звичне уявлення про Саарланд, яке поширювалось і поширюється засобами масової інформації, і змальовує його з геть іншого погляду, з погляду «зульцбахівського космополіта» [там само].

2. Емоція радості як одна з найхарактерніших рис саарців

Есей «Die saarländische Freude» (Саарландська радість)(1977) [1], який дав назву цілій збірці статей, промов і фейлетонів Гаріга, має уточнюючу

назву «Читанка про гарний спосіб жити і думати». Це уточнення при всій іронії збірки, яка місцями доходить до сарказму, свідчить про те, що автор цілком серйозно намагається відкрити широкому загалу позитивну сутність саарців. При цьому він цілковито усвідомлював опозиційність свого бачення.

Його думки були спровоковані, з одного боку цитатою з «Шпігеля» про Саарланд: «*Wo Deutschland am frömmsten und am ärmsten ist, sind seine Journalisten am lahmsten und am zahmsten – an der Saar*» (Де Німеччина найпобожніша й найбідніша – там журналісти наймлявіші та найслухняніші, – на річці Саар.) [1, с. 24-25], а з іншого боку, словами федерального канцлера Німеччини (тоді Віллі Брандта), які мали схожий зміст. У цьому якраз можемо спостерігати проблематичність німецької ідентичності саарців. У 1920 році Саарланд стояв під орудою Ліги націй, а після другої світової війни був частиною Франції і навіть самостійною державою із своєю валютою, яку замінили на німецькі марки лише у 1959 р. після того, як саарці вдруге у ХХ ст. на референдумі проголосували за німецьке громадянство.

З одного боку, ми бачимо стійке бажання саарців залишатися німцями, а з іншого – критику на них, тому що за федеральними уявленнями вони не демонструють загальнодержавний рівень життя. В іронічно-саркастичній тональності Людвіг Гаріг розглядає саме тему регіонального у зв'язку з Німеччиною, коли він, використовуючи антитезу, з уїдливою іронією пише: «*Das Saarland ist der „zurückgebliebene Zwergstaat“, fromm und arm, lahm und zahm, das übrige Deutschland ist der fortschrittliche Riese, reich und weltläufig, forsch und draufgängerisch.*» (Саарланд – це «відстала карликова держава», побожна й бідна, млява і слухняна, а вся Німеччина – прогресивний велет, багатий і величний, сміливий і хвацький) [1, с. 25]. Людвіг Гаріг закидає Шпігелю і канцлеру, що вони бачать лише такі взаємовідносини, які можна пояснити причинно-наслідковими, кваліфікаційними й альтернативними

зв'язками. Його позиція полягає однак у тому, що існують взаємовідносини, які не підпадають під названі типи відносин, але це зовсім не означає, що їх потрібно нищити як непотріб. Можуть існувати парадокси, які однак «пояснюють світ набагато краще, ніж таблиця множення» (*die die Wirklichkeit der Welt viel besser erklären als das Einmalsein.*“ [1, с. 27]. Людвіг Гаріг намагається пояснити опонентам доводами у формі антитез, що не все прогресивне є також позитивним для людини: *Da stehen nun DER SPIEGEL und der Kanzler mit ihren lauten und aufdringlichen deutschen Wörtern und haben Zusammenhänge erklärt. Aber o weh, die Welt ist ja ganz anders beschaffen, und die deutschen Wörter erklären gar nicht so viel, Atomzeitalter heißt das eine, und unverzichtbare Leistung heißt das andere deutsche Wort.* [1, с. 27].

На початку викладу своїх думок Гаріг посилається на іншого саарського письменника Густава Реглера, який називає прусацтво в німецькості серед іншого як гупання у посудній крамниці [1, с. 24]. Цей вираз стає лейтмотивом думок Гаріга, наприклад він пише далі: *„Die Reichen und Weltläufigen zeigen ihre Stärke, sie trampeln wie der Elefant im Porzellanladen.“* (Багаті й величні демонструють свою силу, вони гупають як слон у посудній крамниці) [1, с. 26]

У підназві есею Гаріг використовує педагогічне поняття, й воно також стає лейтмотивом: *Und so erzieht eine Gesellschaft der Reichen und Weltläufigen ihre Kinder zum Übermut, das Körperteil ihres Totentiers ist das Elefantenbein; eine Gesellschaft der Armen und Frommen dagegen erzieht ihre Kinder zur Besonnenheit, das Körperteil ihres Totentiers ist die Katzenpfote.* (І так виховує своїх дітей суспільство багатих і величних до зухвальства, частина тіла їх тотемного звіра - це нога слона; суспільство бідних і побожних виховує своїх дітей до розважливості, частина тіла їх тотемного звіра - кошача лапа [1, с. 26].

Людвіг Гаріг поширює на систему освіти антитезу, яка складається з

двох фразеологізмів: *Elefant im Porzellanladen – die Katze um den heißen Brei* (слон у посудній крамниці – ходити околяса (як кішка навколо гарячої каші)). При цьому імпліцитно актуалізується антитеза *preußenartig - saarländisch* (по-пруськи – по-саарськи), й ця антитеза, на думку Людвіга Гаріга, постійно присутня у звичайному житті, вона визначає також майбутнє. З іншого боку, він наголошує, що у нашому світі є речі, непідвладні людині, напр. під час атомних катастроф і нога слона не допоможе [1, с. 28], цим автор релятивує опозицію, і захист, який може продемонструвати котяча лапка, не здається вже таким геть нерозумним. Тобто Людвіг Гаріг закидає Німеччині прусацтво, те, що вона з позиції федерації дуже приблизно оцінює дійсність і розбудовує технічний прогрес, багато в чому чужий людині.

Наступний комплекс питань, які Гаріг порушує, - це характеристика типового саарця, сформованого специфікою регіонального розвитку цієї федеральної землі. При цьому він посилається на результати досліджень науково-дослідного інституту університету Саарланду, який вивчає проблеми споживання і поведінки людей. Гаріг розглядає насамперед три тези дослідження: а) саарець радісний; б) він не дуже бере до серця роботу; в) поза Саарландом завжди відчуває тугу за домівкою [1, с. 28].

Автор пояснює сутність радості саарців, зважаючи на сприйняття Альбером Камю античного образу Сізіфа, який бачив Сізіфа щасливою людиною, тому що величезний камінь був його справою, і Сізіф відчуває велике полегшення у момент, коли камінь котиться донизу: [...] *„eine Erleichterung, derer die anderen gar nicht teilhaftig werden, weil sie immer das gesteckte Ziel im Auge haben, das sie doch nie erreichen. Und so ist dieser saarländische Sisyphos immer zu Hause, und zwar bei sich selbst, freudig und erleichtert. Er sorgt für seine Verdauung, und kümmert sich nicht um den Staat, und das lehrt er auch seine Kinder.* (облегшення, якого інші не відчують, тому що вони завжди мають поставлену мету перед собою, якої однак ніколи не

досягають. І таким чином цей саарський Сізіф завжди вдома, у себе, радісний і з відчуттям полегшення. Він слідкує за своїм травленням, і не піклується про державу, і цього навчає своїх дітей) [1, с. 32].

Зважаючи на образ Сізіфа у Камю, Людвіг Гаріг доходить висновку, що радість – це властивість радісної людини, досягнута важкою працею й наголошує, що радість саарця – це скромна радість, яка саме в ньому знайшла своє місце: *eine bescheidene und eine zu sich gekommene Freude* [1, с. 33].

Після обґрунтування радості саарця, через низку логічних умовиводів Гаріг досягає висновку про іншу характерну рису своїх співгромадян: саарець – це «ніжний анархіст» [там само]. Оксиморон дає автору підґрунтя для думки, що з цим ніжним анархізмом не можна побудувати державу такою, якою її бачить федеральний канцлер. Це твердження нагадує думку Енценсбергера [2, с. 57], який у свій час так характеризував сутність середньостатистичного німця, для якого у визначні історичні моменти, напр. перехід від одного століття до іншого, важливі прості повсякденні речі, а не пафос епохи. І в цьому сенсі ми можемо говорити про подібність тверджень обох авторів, у якій певним чином викристалізовується німецька ідентичність.

3. Саарець як приклад європейця

У цій же збірці Людвіг Гаріг опублікував також фейлетон „In der Mitte der Welt“ (Посередині світу) [2]. У генології української мови – це стаття про питання культури, (у жанровій палітрі німецької мови є і фейлетони, які мають за законами жанру гумористично-іронічно-саркастичний спектр тональностей з метою сатиричного зображення дійсності, однак вони також присвячені питанням культури, а не будь-яким темам, як у вітчизняній публіцистиці).

У цьому публіцистичному тексті Гаріг характеризує саарця як свого

роду модель європейця. А Саарланд автор декларує як «*Keimzelle eines großen und schönen Europas*» (зародок великої і гарної Європи) [2, с. 70], хоча ця федеральна земля в історії Європи часто була яблуком розбрату між Францією і Німеччиною. На сьогодні однак, незважаючи на те, що саарці двічі за минуле століття проголосували за належність до Німеччини, а не до Франції, відносини Саарланду з Францією залишилися дружніми. І цей факт є свідченням іншого типу демократичних відносин, характерних для Європи, які толерують волевиявлення народу, ставляться до нього з повагою. І при цьому в німецькому Саарбрюкені відчувається французький стиль життя.

Людвіг Гаріг характеризує у цій статті саарців з позитивного боку і звертає увагу читача на їх такі вагомні риси, як упевненість і насолода життям [2, с. 71]. Упевненість, але також тугу за домівкою Гаріг виводить з факту, що більшість саарців мешкають у приватних будинках з маленьким садочком або мають ділянку поля, що їх дуже прив'язує до Саарланду.

Гаріг порушує також питання невибагливості людини, актуальне через недостатність природних ресурсів у світі. Його голос звучить в унісон з Генріхом Беллем, Вальтером Кауером, а також з Юрієм Брезаном і з багатьма іншими авторами, які розпізнали загрозу для планети в суспільстві, що в гонитві за модою викидає на смітник речі, які ще перебувають у гарному стані, і витрачає ресурси, які не встигають відновлюватися в короткий термін. Гаріг, як і ці письменники, закликає суспільство отямитись і показує шлях приємного економного життя, яке задовольняло б основні потреби людей.

Специфічне ставлення саарців до життя сформовано також фактом, що Саарланд - це найменша федеральна земля Німеччини. Реакція на цей факт виявляється в тому, що саарці з великого роблять маленьке, а з гігантського сміхотворне: *das Große winzig und das Gigantische lächerlich*. Вони сповідують скромну легкість: «*Er bekennt sich zur bescheidenen Leichtigkeit*». Гаріг варіює цю характеристику у метафоричному порівнянні: «*Alles Schwere ist ihm*

zuwider, er möchte leicht sein wie ein Vogel, der über den Dingen schwebt» (Усе важке йому огидне, він хотів би бути легким як птах, що ширяє високо над повсякденними речами) [2, с. 73].

Вислів великого Гете «*Leben und leben lassen*» (жити і давати жити іншим) точно підходить саарцям, тому що Гаріг пише: *Das Leben und das Lebenkönnen, das Leben und das Lebenlassen, das ist saarländische Lebensart. Der Saarländer lebt aus der guten Gelegenheit heraus. Es ist diese lateinische „Opportunität“, die er beherzigt; der Saarländer ist Grenzländer, und der Grenzländer überlebt nicht durch Verteidigung von absoluten Ansprüchen, sondern durch seine gesunde Opportunität, er rettet sich, indem er die gute Gelegenheit ergreift.* (Жити і вміти жити, жити і давати жити іншим – це життєве кредо саарців. Сарець живе, використовуючи відповідний випадок. І це та романська «зручність», яка його надихає; саарець – житель прикордоння, а вони виживають не за рахунок захисту якихось абсолютистських вимог, а з-за свого здорового глузду, вони себе рятують тим, що вчасно використовують відповідну можливість.) [2, с. 80-81].

Федеральний канцлер Німеччини Ріхард фон Вайцекер свого часу зауважив: «*Die Saarländer leben uns vor, wie man gleichzeitig ein guter Saarländer, ein guter Deutscher, ein guter Europäer und ein guter Nachbar sein kann.*» (Саарці своїм життям демонструють нам, як можна одночасно бути гарним саарцем, гарним німцем, гарним європейцем і гарним сусідом) [7]. У цій характеристиці чітко виявлені зв'язки регіонального, федерального і глобального. А регіональна ідентичність має ознаки вищого щаблю відносин.

4. Висновки

Регіональне і глобальне часто вступають в протиріччя, але при цьому регіональна ідентичність стає більш наявною й усвідомленою. У якійсь своїй частині регіональне є носієм глобального, тому що інтеграційні процеси - це також процеси уподібнення. Критерії регіональності у формі гомогенності й

функціональності переживають певну модифікацію щодо Саарланду під впливом загальноєвропейського (античність як спільна культурна спадщина, спільна історія, спільний ринок), Великого регіону Саар-Лор-Люкс (економічні переваги) і загальнофедерального в Німеччині (економічна, культурно-мовна ідентичність), а також ідентичного в глобальному (техногенні катастрофи, нестача ресурсів, маленькі радощі звичайного життя). Лювіг Гаріг пише про ці факти в іронічній тональності, використовуючи антитезу, оксиморон, метафоричні порівняння і метафору.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. *Die Region*. Режим доступу: <https://de.wikipedia.org/wiki/Region>
2. *Enzensberger, H. M.* Über die Schwierigkeiten der Umerziehung // *Die deutsche Literatur in Text und Darstellung. Gegenwart*. Hg. Gerhard R. Kaiser. Stuttgart: Philipp Reclam jun., 1978. S. 56-57.
3. *Hieber, J.* Ludwig harig zum Fünfundachtzigsten: Ein Sprachspielunternehmen von erstaunlichem Ausmaß, FAZ vom 18.07.2012 Режим доступу: <http://www.faz.net/aktuell/feuilleton/buecher/autoren/ludwig-harig-zum-fuenfundachtzigsten-ein-sprachspiel-unternehmen-von-erstaunlichem-ausmass-11821251.html>
4. *Pichler, R.* Koalition legt Gesetzespaket vor. Bund erkaufte sich mehr Kontrolle. // *Stuttgarter Zeitung* vom 18.05.2017, Інтернетресурс, режим доступу: <https://www.stuttgarter-nachrichten.de/inhalt.koalition-legt-gesetzespaket-vor-bund-erkaufte-sich-mehr-kontrolle.ecca8251-34b8-47fd-8936-c1ba9a01b05a.html>
5. *Schiermeyer, M.* Starker Bund – schwache Länder. Die verkümmerte Macht der Landesfürsten. // *Stuttgarter Zeitung* vom 14.10.2017, Режим доступу: <https://www.stuttgarter-nachrichten.de/inhalt.starker-bund-schwache-laender-die-verkuemmerte-macht-der-landesfuersten.e5b56e82-2c15-48a2-9260-fad4e8de965c.html>
6. *Ziedler, Ch.* Kommentar zum Föderalismus. Bundesländer in der Defensive, *Stuttgarter Zeitung* vom 28.08.2017 Режим доступу: <https://www.stuttgarter-nachrichten.de/inhalt.kommentar-zum-foederalismus-bundeslaender-in-der-defensive.81cc6959-99fd-4828-b0c2-d5856faed374.html>
7. *Weizsäcker, R. von* // *Bulletin: Rede von Bundespräsident Dr. h. c. Joachim Gauck bei der Informations- und Begegnungsreise mit dem Diplomatischen Korps und den Missionschefs internationaler Organisationen am 02. Mai 2016 in Völklingen* Режим доступу: <https://www.bundesregierung.de/Content/DE/Bulletin/2016/05/50-1-bpr-begegnungsreise.html>

ДЖЕРЕЛА ІЛЮСТРАТИВНОГО МАТЕРІАЛУ

1. Harig, L. Die saarländische Freude // Die neue saarländische Freude. Ein Lesebuch über die gute Art zu leben und zu denken. Frankfurt am Main: Fischer Taschenbuch Verlag, 1990. – S.24-33 2. Harig, L. In der Mitte der Welt. In: Die neue saarländische Freude. Ein Lesebuch über die gute Art zu leben und zu denken. Frankfurt am Main: Fischer Taschenbuch Verlag, 1990. – S.66-84.

Стаття надійшла до редакції 31.08.2018

*S. M. Ivanenko Dr. Sc., Professor
National Pedagogical Drahomanov University, Kyiv*

CRITICAL CULTUROLOGICAL PUBLICISM OF THE "REGION-FEDERATION- EUROPE" RELATIONS BY LUDWIG HARIG

The article deals with the cultural coverage of the "Region-Federation-Europe" relations in publicism by Ludwig Harig (Saarland) who demonstrates the characteristic features of the society regional development as an embodiment of global processes. It is noted the small regions extraordinary contribution to modern global processes using an ironic tonality (antithesis, oxymoron, metaphorical similes, metaphor).

Key words: region, federation, Europe, Saarland, irony, antithesis, gladness.

*Иваненко С. М., д. филол. н., проф.
НПУ имени М. П. Драгоманова, г. Киев*

КРИТИЧЕСКАЯ КУЛЬТУРОЛОГИЧЕСКАЯ ПУБЛИЦИСТИКА ЛЮДВИГА ГАРИГА ОБ ОТНОШЕНИЯХ «РЕГИОН-ФЕДЕРАЦИЯ-ЕВРОПА»

В статье рассматривается освещение отношений «регион-федерация-Европа» в публицистике Людвига Гарига (Саарланд), который определяет признаки регионального развития общества как воплощение глобальных процессов и отмечает незаурядность вклада маленьких регионов в эти процессы современности, используя ироническую тональность (антитеза, оксюморон, метафорические сравнения, метафора).

Ключевые слова: регион, федерация, Европа, Саарланд, ироничность, антитеза, радость.

НЕМЕЦЬКИЙ КОН'ЮНКТИВ І МОДАЛЬНЕ ЗНАЧЕННЯ „ІРРЕАЛЬНІСТЬ“ (НА МАТЕРІАЛІ ПРОСТОГО РЕЧЕННЯ)

У статті досліджено функцію німецького кон'юнктива в організації структури і семантики речення-моделі. Доведено, що форма претеритального кон'юнктива слугує засобом, яке надає реченню індивідуальну форму та визначає його модальну специфіку.

Ключові слова: *кон'юнктив, структурно-семантична модель, модальність, ірреальність.*

Об'єктом дослідження в статті є низка структурно-семантичних типів речень-моделей з присудком у формі претеритального кон'юнктива (*präteritaler Konjunktiv*), **предметом** – форма кон'юнктива як засіб формальної та семантичної організації речення. **Новизна** роботи полягає у виборі тактики і завдання дослідження: визначення особливості структури та семантики речення будується на врахуванні парадигматики та синтагматики форми кон'юнктива; кон'юнктив розглядається як один із засобів побудови речення, а також як провідний засіб вираження основного і варіантного модальних значень.

Значення „ірреальність“ (нім.: „*Irrealität*“) відображає відношення змісту речення до об'єктивної дійсності і вказує, що дія, яка виражена в реченні, з точки зору мовця, в позначений відрізок часу не знайшла або не може знайти реалізацію.

У німецькій мові основним засобом вираження ірреальної дії слугують граматичні форми претеритального кон'юнктива (*Präterit, Plusquamperfekt, Konditional I / II*). Це значення кон'юнктив виражає у певному структурно-

семантичному типі речення: „самостійно“ („*autonom*“) – *Ich hätte mit dir getanzt* (1); у сполученні з лексичними одиницями – *Ohne deine Hilfe hätte ich es nicht getan* (2); у межах мовного та / або ситуативного контексту – *Ich möchte mit dir tanzen. Du bist aber zu weit von mir entfernt* (3). Інтерпретація речень (моделей) базується на врахуванні мовних складових речення та його динаміки: встановлюються постійні та змінні складові речення, простежується ієрархія семантичних (модальних) відношень. Визначення таких відношень в рамках конкретної моделі, а також між реченнями-моделями надає можливість встановити інвентар моделі, модальні ряди та операційні правила побудови відповідних рядів.

Модель речення розуміється нами як ціле, що складається з постійних елементів – граматичних, лексичних, контекстуальних, які самостійно або у взаємозв'язку виражають властивий тільки цьому структурно-семантичному типу речення зміст. Модель включає тільки істотні формальні одиниці мови. Процес моделювання та інтерпретація речень-моделей спрямовані на пояснення формальної побудови речення та його семантики (змісту).

1. „Автономна“ функція кон'юнктива

Модель 1: *Hier hätte ich studieren mögen.*

Речення характеризується наявністю форми плюсквамперфекта кон'юнктива дієслова *mögen*. Лексичне значення дієслова зумовлює сему „бажання“, а часова форма присудка – „минуле“. Оскільки бажання мовця співвідноситься з дією в минулому, то воно класифікується як „нереалізоване бажання“ („*nicht realisierter Wunsch*“). Проба на заміну кон'юнктива індикативом ілюструє роль кон'юнктива у вираженні модального значення речення та його змісту в цілому: → *Hier hatte ich studieren mögen.* Відбувається зміна значення основоположної модальності („ірреальність“ → „реальність“): речення констатує „бажання“ в минулому, яке подається автором (мовцем) як реальне.

Модель 2: *Wenn er doch gekommen wäre! / Wäre er doch gekommen!*

Модель 3: А) *Wenn er doch käme! / Käme er doch!*

Б) *Wenn er doch kommen würde! / Würde er doch kommen!*

Структурна особливність моделі 2 і моделі 3 визначається формою кон'юнктива, сполучником *wenn*, порядком слів (коли речення без *wenn*), інтонацією.

Моделі 2 і 3 розрізняються часовими формами. В аспекті семантики це зумовлює конкретизацію значення „бажання“. „Минуле“, що виражається плюсквамперфектом кон'юнктива, вказує на те, що бажання мовця співвідноситься з моментом, що передує оформленню висловлення. Дія, в реалізації якого мовець зацікавлений, перебуває в минулому (щодо моменту мовлення). Внаслідок цього бажання визначається як „нереалізоване бажання“ („*nicht realisierter Wunsch*“). Претерит кон'юнктива (модель 3) значенням „теперішнє“ / „майбутнє“ показує, що на момент мовленнєвого кроку бажана дія не відбудеться, а тому „бажання“ визначається як „бажання, яке не може бути реалізовано в момент мовлення“ („*nicht realisierbarer Wunsch*“ [2, с. 205; 1, с. 373; 3, с. 131-132].

Проба на заміну кон'юнктива індикативом: → *Wenn er (doch) gekommen war ...*; → *Wenn er (doch) kommt ...* ілюструє зміну змісту речень: індикатив нейтралізував семи „ірреальність“ і „бажання“, і провідними стають семи „умова“ та „реальність“.

Зміст моделей 2 і 3 визначається нами як варіант „ірреального бажання“. У цьому смислі вони знаходяться на одній ієрархічній позиції з моделлю 1.

Модель 4: *Ich hätte damals die Prüfung besser abgelegt.*

Форма плюсквамперфекта кон'юнктива співвідносить дію (можливість здійснення дії) з минулим часом, що виключає його реалізацію: *Ich konnte die Prüfung besser ablegen (aber ich tat es nicht und werde es nicht mehr tun).*

Поєднання сем „іреальність“, „можливість“, „минуле“ зумовлює такий зміст моделі: „нереалізована можливість“ („*nicht realisierte Möglichkeit*“). Заміна кон'юнктива індикативом (→ *Ich hatte damals die Prüfung besser abgelegt*) повністю змінює семантику речення: у трансформації виражається конкретна подія (дія) в минулому.

Значення „нереалізованої можливості“ може бути представлено також реченням-моделлю, у складі якого фігурує модальне дієслово *können* у формі плюсквамперфекта кон'юнктива:

Модель 5: *Ich hätte damals die Prüfung ablegen können.*

Сема „можливість“ зумовлена семантикою дієслова *können*, а семи „іреальність“ і „минуле“ – формами плюсквамперфекта кон'юнктива у сполученні з мовним контекстом (*damals*). В індикативному варіанті (→ *Ich hatte damals die Prüfung besser ablegen können*) спостерігається нейтралізація семи „іреальність“. У Моделі 5 „іреальність“, однак, зв'язується не з дією як такою, а з можливістю здійснення дії. У кон'юнктивному та індикативному варіантах дія залишилась у межах можливого. Значення „іреальна можливість“ і „реальна можливість“ відрізняються стилістично: „Іреальність“ і „можливість“ додають речення експресію, що, безумовно, позначається на прагматиці висловлення. Зміст (семантику) моделей 4 і 5 можна представити як варіант вияву „іреальної можливості“.

2. Взаємодія кон'юнктива з лексичними одиницями

Наступні моделі ілюструють взаємодію форми кон'юнктива з певними словами в складі речення-моделі. Основна функція кон'юнктива при цьому зберігає свою спрямованість.

Модель 6: *Er hätte gern ihr alles erzählt.*

За плюсквамперфектом кон'юнктива залишається вираження сем „іреальність“ і „минуле“. Своєрідність моделі полягає у взаємодії кон'юнктивної форми і прислівника *gern* (*am liebsten*). Акт взаємодії не

тільки веде до вираження „бажання“, але одночасно конкретизує його: через різні причини бажання вчинити дію стримується (приховується) самим мовцем (*Ich hätte gern ihr alles erzählt = Ich wollte ihr alles erzählen, tat es aber nicht*). Така характеристика бажання мовця є суттєвою: вона індивідуалізує модель по лінії структури і семантики в ряду значень „ірреального бажання“. В цілому модель б висловлює „нереалізоване стримане (приховане) бажання“ (“*nicht realisierter suppressiver Wunsch*”).

Значущість взаємодії плюсквамперфекта кон'юнктива з прислівником *gern* підтверджується пробою на „викреслення“ прислівника (1) та заміною кон'юнктива індикативом (2): → *Er hätte ihr alles erzählt* (1); → *Er hatte gern ihr alles erzählt*. (2). В обох випадках в наявності зміна семантики речень. „Викреслення“ прислівника *gern* зумовило вираження „нереалізованої можливості“ („бажання“ → „можливість“), а індикатив представляє цілком конкретну дію в минулому. „Нереалізоване стримане (приховане) бажання“ займає місце в ряду значень, виражених моделями 1, 2 і 3.

Модель 7: *Mit deiner Hilfe hätte ich die Arbeit früher beendet*.

Модель 7 виражає дію, яка була б можливою за певної умови. Особливістю моделі є взаємодія плюсквамперфекта кон'юнктива зі словосполученнями типу: *mit deiner Hilfe, beim guten Wetter, an deiner Stelle*. Оскільки можливість реалізації дії співвідноситься з умовою, а саме умова на момент вчинення дії не була наявною, то зміст речення визначається нами як „ірреальна обумовлена можливість“ („*irreale bedingte Möglichkeit*“). При „викресленні“ лексичного компонента *mit deiner Hilfe* (→ *Ich hätte die Arbeit früher beendet*) відбувається нейтралізація семи „умова“ (хоча зберігаються семи „ірреальність“ і „можливість“). Однак саме „умова“ визначає специфіку речення-моделі: сема „умова“ конкретизує „можливість“ і тим самим індивідуалізує семантику речення. Варіант заміни кон'юнктива індикативом (→ *Mit deiner Hilfe hatte ich die Arbeit früher beendet*) зумовлює нейтралізацію

всіх провідних сем первісного речення („ірреальності“, „можливості“, „умови“). „Ірреальна обумовлена можливість“ займає місце в одному ієрархічному ряду зі значенням, вираженим моделями 4 і 5 („нереалізована можливість“):

Модель 8: *Beinahe hätte ich die Begrüßungsworte vergessen.*

Речення-модель слугує для вираження дії, здійснення якої було можливим, однак є незавершеним [2, с. 205-206; 3, с. 133].

У структурному аспекті речення характеризується наявністю двох взаємопов'язаних компонентів: прислівника *beinahe* (*fast*) і форми плюсквамперфекта кон'юнктива. Така взаємодія веде до ефекту „перерваної дії“. Акт „зупинки“ („обмеження“) дії виключає можливість її продовження та завершення. У семантичному аспекті це знаходить вираження в чотирьох семах („ірреальність“, „перервана дія“, „можливість“, „минуле“). У цілому семантика моделі може бути визначена як „ірреальна призупинена (перервана) можливість“ („*irreale suppressive Möglichkeit*“).

Проба на „викреслення“ *beinahe*, а також заміна кон'юнктива індикативом виявляє структурну та семантичну індивідуальність первісної моделі: → ... *ich hätte die Begrüßungsworte vergessen.* Відсутність *beinahe* зумовила нейтралізацію важливої семи „перерваність дії“. Пряма заміна індикативом (→ * *Beinahe hatte ich die Begrüßungsworte vergessen*) порушує структуру речення. У семантичному аспекті модель 8 займає позицію варіанта по відношенню до значення „ірреальна можливість“ і стає в один ієрархічний ряд зі значеннями моделей 4, 5, 7.

3. „Ірреальність“ в умовах контексту

Форми ... *möchte* + *Inf. I*, ... *würde gern* + *Inf. I*, ... *könnte* + *Inf. I* часто використовуються для вираження значень „бажання“ і „можливість“ з відтінком „ввічливості“ („м'якості“, „дипломатичності“). У той же час, у певному мовному контексті речення з такими формами виявляють сему

„ірреальність“, наприклад:

Модель 9: Ich möchte an der Wanderung teilnehmen. Ich bin aber im Moment sehr beschäftigt.

Модель 10: Ich würde gern mitfahren. Leider muss ich hier bleiben.

Значення „ірреальність“ первісно закладено у формі кон'юнктива. Претерит послаблює цю функцію, висуваючи на перший план вираження значення „теперішнього“ / „майбутнього“. Створюється ситуація двоякого розуміння семантичної спрямованості форми: з одного боку „теперішнє“ / „майбутнє“ не виключає реалізацію дії, з іншого, таке часове значення не може слугувати гарантом акту такої реалізації. У цьому випадку необхідним є засіб (знак), який б конкретизував основне модальне значення. Таким засобом тут виступає контекст, зміст якого свідчить про те, що „бажання“ (моделі 9 і 10) характеризується семою „ірреальність“. Контекст стає показником правильного прочитання семантики речення з кон'юнктивом. Беручи до уваги роль контексту, семантичну функцію кон'юнктива (сюди ми відносимо також вираження „ввічливості“/„дипломатичності“), можна стверджувати, що моделі 9 і 10 представляють „контекстом обумовлене пом'якшене бажання, яке не можна реалізувати“ в момент мовлення („durch Kontext bedingter gemilderter unerfüllbarer Wunsch“).

Висновок. Форма претеритального кон'юнктива визначає індивідуальність структури та семантики самостійного речення. „Автономно“ або у взаємодії з лексичними та граматичними одиницями, він займає ключову позицію у структурі конкретного типу речення.

Семантична функція претеритального кон'юнктива виявляє себе відповідно до механізму вияву структурної функції. „Ірреальність“, з одного боку, індивідуалізує речення, з іншого, об'єднує речення з цим значенням в одну групу. Поєднуючись з семами „бажання“ і „можливість“, кон'юнктив визначає їх як „ірреальне бажання“ та „ірреальну можливість“.

Значення „іреальність“, яке присутнє у структурно-семантичних моделях цієї серії і становить їх семантичний стрижень, визначається нами як головне в ієрархії модальних значень речення-моделі.

Динаміка речень-моделей „іреального бажання“ та „іреальної можливості“ зумовлює появу їх варіантів і субваріантів.

Перспектива дослідження цього питання може бути пов'язана з визначенням стилістичних можливостей речень-моделей з присудком у формі претеритального кон'юнктива, а також їх когнітивно-прагматичного спрямування.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. *Brinkmann H.* Die deutsche Sprache: Gestalt und Leistung / Hennig Brinkmann. – Düsseldorf: Pädagogischer Verlag Schwann, 1971. – 936 S.
2. *Jäger S.* Der Konjunktiv in der deutschen Sprache der Gegenwart / Siegfried Jäger. – Max Hueber Verlag, München/Düsseldorf, 1971. – S. 236-249.
3. *Moskalskaja. O.I.* Grammatik der deutschen Gegenwartssprache / O.I. Moskalskaja. – Moskau: Hochschule, 1971. – 384 S.

Стаття надійшла до редакції 01.09.2018 р.

Kozlovskyi V.W., Dr. habil, Professor

Taras Shevchenko National University of Kyiv

THE GERMAN CONJUNCTIVE AND THE MODAL MEANING OF „IRREALITY” (IN FRAMES OF THE SIMPLE SENTENCE)

The article investigates the specificity of the German conjunctive within the construction of structural and semantic models. It is proved that the form of Konj. Präteritum is the means in to individualize the simple sentence in the aspect of its structural and semantic organization

Key words: *conjunctive, structural and semantic models, modality, irreality.*

Козловский В.В., д. филол. н., проф.

Институт филологии КНУ имени Тараса Шевченко, г. Киев

НЕМЕЦКИЙ КОНЪЮНКТИВ И МОДАЛЬНОЕ ЗНАЧЕНИЕ

„ИРРЕАЛЬНОСТЬ“ (НА МАТЕРИАЛЕ ПРОСТОГО ПРЕДЛОЖЕНИЯ)

В статье исследована специфика немецкого конъюктива в организации конкретных структурно-семантических моделей. Доказано, что форма претеритального конъюктива выступает средством, которое индивидуализирует предложения в аспекте их структуры и модального содержания.

Ключевые слова: конъюнктив, структурно-семантическая модель, модальность, ирреальность.

УДК 81'1 : 81'22 : 81'374 +008

О.С. Колесник, д. філол. н., проф.

Київський університет імені Бориса Грінченка

ЕКЗИСТЕНЦІЙНІ ФЕНОМЕНИ

У МОВІ ТА МІФОЛОГІЧНОМУ ПРОСТОРІ

У статті аналізуються вербальні репрезентації екзистенційних феноменів з позицій лінгвоуніверсології та М-логіки. Особливу увагу приділено етимологічному аналізу імен концепту ЖИТТЯ в індоєвропейських мовах, а також реконструкції когнітивних моделей, що становлять підґрунтя номінацій вказаних явищ в архаїчних германських мовах.

Ключові слова: екзистенційний феномен, міфологічний простір, семантика, смисл, модель.

У перші десятиліття ХХІ ст. тенденція до здійснення міждисциплінарних розвідок [2; 4] зумовила окреслення напрямків інтеграції методологій та поняттєвого апарату гуманітарних, точних і природничих наук. Водночас, сучасні наукові знання [3] (лінгвістична епістема зокрема) не дають відповіді на фундаментальні питання, пов'язані з розумінням сутності

буття, походження життя, витоків мови тощо і пропонують дискретні (вузькогалузеві) фрагментарні версії інтерпретації цих явищ. Актуальним у контексті зазначених процесів є пошук вербальних репрезентацій екзистенційних феноменів (ЕкФ), закорінених у міфологічному просторі (МП) культури людства як контейнері інтерпретативних операторів, що кодують первинний образ світу.

У широкому сенсі ЕкФ співвідносяться з буттям, існуванням (Dasein), що є тривалою наявністю об'єкта у певному кластері системно (або хаотично) організованих феноменів. Під об'єктом ми розуміємо наявну в емпірично досяжному стані речей систему SYS (етіологія котрої, гіпотетично, не обов'язково узгоджується з науковою аксіоматикою і корелює з концептами МП), здатну до самопідтримки, самовідтворення, що здійснює циклічний поступ (хоча й прагне до поступу лінійно-необмеженого) та діалектично взаємодіє з іншими системами. У ході інтерпретації та вербалізації кожний ЕкФ характеризується специфічним набором профільованих онтологічних (a), функцій них (b), аксіологічних (c) та темпорально-локативних (d) ознак. У формально-логічному (метафорично переосмисленому) записі здатність системи до самопідтримки і прагнення самовідтворення і продовження існування до (у вузькому контексті - до підтримки гомеостазу) виглядає так:

$$\lim_{sys \rightarrow \infty} (MS) \frac{\Delta SYS|a, b, c, d|}{\Delta SCEN (n)} = \Delta \frac{1}{SYS |a^n b^n c^n d^n|} = \infty$$

система (sys), що існує у міфологічному просторі (MS) у варіативній (Δ) конфігурації із набором властивостей |a,b,c,d|, залучена до певного сценарію (SCEN n), продовжує існування з модифікованими параметрами або породжує іншу систему, що успадковує набір її базових властивостей.

Функціонування відкритих систем, окрім адаптації й трансформації, пов'язане з процесами дисипації енергії та матерії, що відбувається при конфліктній взаємодії контрарно сконфігурованих ЕкФ, а в умовах власне

людського буття корелює з низкою патернів авто-деструктивної поведінки:

$$\lim_{sys \rightarrow 0} (MS) \frac{\Delta SYS|a, b, c, d|}{\Delta SCEN(-n)} = \Delta \frac{1}{SYS |a^{-n}b^{-n}c^{-n}d^{-n}|} = 0$$

- унаслідок розгортання несприятливого сценарію базові параметри системи погіршуються або зменшуються до "0", що зумовлює анігіляцію системи або завершення життєвого циклу певної її іпостасі. Обидві протилежні тенденції поступу ЕкФ є іманентними та реалізуються паралельно. У вузькому смислі ЕкФ - це існування, розвиток, трансформація та занепад живих (біологічних, організованих на основі органічної форми існування) систем. Відповідно, базовими є концепти-універсалії ЖИТТЯ, НАРОДЖЕННЯ, ЗРОСТАННЯ, ЗАНЕПАД, СМЕРТЬ, а також фактично необмежена кількість концептів, об'єднаних у сценарії різних рівнів, що репрезентують знання про об'єкти, яким притаманні вказані властивості.

Аналіз та інтерпретація вербальних репрезентацій ЕкФ у тестах міфологічного, епічного, фантазійного та фольклорного характеру індоевропейськими мовами різних періодів здійснюється на методологічних засадах М-Логіки [1]. Остання охоплює такі базові теоретичні положення: сигніфікативні структури є "нечіткими сутностями", що віддзеркалюють раціонально-ірраціональний спосіб взаємодії людини і систем різної етіології та мірності; міфологічно орієнтований семіозис розглядається як ірраціональна основа раціоналізації світу, концептуалізації та категоризації дійсності та світо-моделювання; різновекторні інтерпретації явищ мови, мовлення, культури та ін. є рівноцінно плюралістичними; зв'язки явищ і процесів у різних планах реальності відповідають принципам нелінійної каузативної логіки; поступ систем у точках біфуркацій є довільним, а тому енігматичним; поступ відкритих систем, у тому числі картин світу і семіосфери загалом) передбачає інверсивність сценаріїв різного рівня. З урахуванням специфічних історико-культурних контекстів (або систем

координат, реалізованих у модельованих альтернативних реальностях на основі вторинних міфологічних систем), ми ведемо мову про вербалізацію ЕкФ як ситуативно сконфігурованих інформаційних квантів, у котрих кожен із зазначених концептів входить до, у яких профілюються фізичні (біо-фізіологічні), психо-емоційні, ментальні, соціально-адаптивні, соціально-динамічні, аксіологічні та універсальні смисли. За умови зрушення у системі координат альтернативного світу такі властивості можуть виявляти і об'єкти, що зазвичай не співвідносяться з життям у антропоцентричному розуміння, однак корелюють з фрагментами МП. При цьому концепт ЖИТТЯ розглядається як базовий (родовий) відносно низки ЕкФ, а номінації його імені – носіями "первинного коду", за допомогою котрого ЕкФ "вписані" до семіосфери людства та її відповідних національних фрагментів.

Мікро-міф (еліптизований текст-програма), що іконічно визначає розуміння сутності життя представниками європейських лінгвоспільнот і слугує базовим оператором при розбудові альтернативних світів і створенні їхніх "картин", реконструюється на основі етимологічних паралелей в ході аналізу відповідних номінативних одиниць. Так, укр. *жити, життя*, блр. *жыць*, рос. *жизнь*, ст.-слов., *жити*, болг. *живея*, сербохорв. *живјети*, словен. *živeti, živêjem*, чес. *žiti, žiji*, словц. *žit, žijem*, пол. *żyć, żyje*, влуж. *žić, žiju*, спорідн. з дпрус. *giwa* "живе", *giwāntei* "живий", дінд. *jivati*, авест. *jvaiti* "живе" (дієсл. 2 ос. одн.), лат. *vīvō*, грец. *βιομαι* "я живу", *ζην* "жити", пор. також лит. *gyti* "оживати, відроджуватись", латв. *dzīt, dzīstu, dziju* "відновлюватись, лікуватись"; лит. *gyvoti* "жити", латв. *dzīvat* "працювати, жити" < іє. **gei-*, *g^ui-* [5, 52; 20, 377], що дозволяє реконструкцію смислу "здатний до відновлення, регенерації (алюзивно - здатний до трансформації, поступу, розширення)". Такі властивості зумовлені принципово динамічною природою ЕкФ, пов'язаною з рухом їхніх структурних елементів, або ж власне квантовою природою, тому реконструюємо смисл "швидкість" -

"життя". Так, герм. **kwiwa-* ~ **kwikwa-* "живий", гот. *qius*, дпівн. *kvikr*, *kykr*, фар. *kykur*, да. *swic(u)*, *cucu* "живий", а. *quick*, дфриз. *quik*, дсакс. *quik*, снід. *quic* "чіткий, очевидний", нід. *kwiek*, двн. *queh*, *ques*, *chesh* "живий, чіткий", н. *keck* "нахабний, зухвалий" < іє. **g^wi-g^wh3-(u)*, як у санскр. *jīvā*, лит. *gyvas*, латв. *dzīvs*, укр. *живий*, лат. *vivus*, дірл. *beo*, грец. *βίος* [16, 320].

Здатність ЕкФ до розширення розуміється і як "розширення у часі", старіння. Звідси, номінації ЖИТТЯ на зразок герм. **aldra-*, дпівн. *aldr* "час життя", гот. *fram-aldrs** "старий", да. *aldor* "життя, вік", дсакс. *aldar*, снід. *ouder*, двн. *altar*, *aldar*, н. *Alter* < (?) *hel-tro~ "зростання, вирощування" [16, 21; 24, 5].

Сфера існування відкритих систем з вказаними властивостями отримує метонімічне позначення: семи "життя, буття" реалізовані у номінаціях СВІТУ кельтськими мовами типу гел. *bith*, ірл., дірл. *bith*, вал. *byd*, брет. *bed*, "світ, існування" (гел. *beatha* "життя", ірл., дірл. *bethu* < кельт **bitât-*, *bi-tât*) < **bitu-* < *bi, *bei* < іє. **gei-*, *gi-* "жити" (лат. *vivo*, а. *be*, фр. *vie*, іт. *vita*, ісп. *vida*) [17, 38], тобто, СВІТ розуміється як сфера буття / функціонування живих систем. Подібний полісемантизм виявляє і гел. *saoghal*, "світ, вік, доба, життя", ірл. *saoghal*, дірл. *saigul*, *saegul* < лат. *sæcūlum* "доба, вік", "перегони, час, вік" < **sai-* [17, 302], або < (?) *sāg-* "шукати" [18, 876]. Як і в германських мовах, це дозволяє співвіднести СВІТ із ЧАСОМ / ВІКОМ, тобто, з "простором, що реалізує послідовності форм", та реконструювати смисл "пізнаний простір". Іншими словами, СВІТ постає там, де є ЖИТТЯ, оскільки осмислюється і конструюється саме біовітальними системами (ЕкФ різних рівнів).

У германських мовах відзначимо: а. *life* "життя, одушевлене існування у проміжку часу між народженням і смертю", да. *lif*, дпівн. *lif* "життя, тіло", дфриз., дсакс. *lif* "життя, особа, тіло", нід. *lijf* "тіло", двн. *lib* "життя", н. *Leib* "тіло", *Leben* "життя") < протогерм. *libam < іє. **leip-* [18, 670] "прилипати, бути жирним" (пор. гр. *λίπος*, гот. *bileiban* "липнути, залишатись", двн. *bilīban*, н. *bleiben*, асакс. *belīfan*, н. *bleiben*, а також

паралель укр. *жити, живий - жир*). З урахуванням зв'язку і.є. **leip-* та і.є. **leibh-* [18, 663] "слизький" < "вологий" < ВОДА (міфопоетичне уявлення про один з базових видів енергії, що беруть участь у структуруванні та розширенні / розмноженні біовітальних систем), ці номінації є іконічними презентаціями уявлень про базові властивості "носія життя", тому реконструює узагальнений смисл "цілісний, матеріальний, гнучкий (адаптивний)".

У свою чергу, *герм.*biuwwen-* "існувати, будувати, формувати", дпівн. *byggva, byggja, фар. Byggja*, да. *bogian, bug(i)an* "населяти", дфриз. *bogian* "існувати" < і.є. **b^huh2-ehi-*, ймовірно, спорідн. з **böan-/ *büan-*: **biuwwen-* < **b^hh2it-ehi-* [16, 86], можливо, через перехідну форму типу *bowan* "жити, мешкати" > дпівн. *buā*, гот. *bauan*, да. *buan, buwan, bugan*, дсакс. *buan*, двн. *buan, buwan* < і.є. **bheu-* "бути", пор. дінд. *bhavati* "ставати", лит. *buti*, укр., друс. *бути* [24, 63], що дозволяє виділити значення "структуроване існування у певних межах".

Енергетична природа ЕкФ відображена у *герм. *ferhwa-* "життя, сутність", гот. *fairhius* "світ", півн. *fjQr* "життя, сила", да. *feorh* "життя, людина", дфриз. *ferech* "життя", дсакс. *ferah, ferh* "життя, дух", двн. *ferahjerh* "життя, дух", свн. *verch* < (?) і.є. **perk-o-* "дуб" [16, 137; 24, 125], міфологічний символ життєвої сили, "провідник енергії".

Нарешті, ЕкФ як носії енергії отримують характеристику а. *animated* < лат. *animale* "жива істота, той що дихає", *animalis* "живий, повітряний" < *anima* "душа, подих, повітря" < і.є. **ane-* "дихати", що, з одного боку, вказує на те, що людина не є єдиним ЕкФ (пор. гел. *ainmhidh* "звір, тварина", ірл. *ainmhidhe, *anem-itio-s* < **anem-* "життя, душа"; лат. *animale* [17, 9], а з іншого, іконічно вказує на другу базову властивість живих істот - використання кисню в обміні енергії та речовин та метафорично - на використання енергії ПОВІТРЯ (енергії, породжуваної в процесі динамічних взаємодій систем), що забезпечує здатність живих об'єктів утворювати

кластери на основі резонансного "спів-налаштування" й відповідну спроможність до самоорганізації, самопідтримки, адаптації та розвитку.

У ході історичного поступу людських колективів та діахронічної міграції МП від ядра відповідних картин світу до периферії та в зворотному напрямку породжується необмежена кількість текстів (як основи дискурсів різних жанрів), у яких вербалізуються типові сценарії за участю ЕкФ, а первинні іконічні значення відповідних мовних одиниць трансформуються у номатичні смисли. Зокрема, у так званий "реверберативний" період поступу лінгвокультур германських етносів відбувається осмислення та вербалізація базового концепту ЖИТТЯ у рамках таких когнітивних моделей.

ЖИТТЯ - ОБ'ЄКТ (який можна втратити, знищити, "відокремити", захистити, обрати, зберегти тощо): *látum eigi // lif hans faraz* "ми життя [конунга] захистимо [10, 6], *at þeir bæði Gjúkungum lífs* "попросив [їх зберегти] життя Г'юкунгів" [11, 1], *lifi týna* "позбавили життя" [11, 12], *"Lifna mynda ek nú kjósa"* "оживити хотіла / обрала б" [14, 29], *Fyrr várum fullráða //at firra yðr lifi* "Давно вирішили ми позбавити вас життя" [6,42], *Þær lög lögðu, // þær lif kuru // alda börnum, // örlög seggja* "жереб кидали, обирали життя нащадкам людей, судили долю " [23, 20] (НОРНИ "запускають" програму надсистеми, орієнтовану на конфігурування вітальних процесів), *Ár skal rísa // sá er annars vill // fé eða fjör hafa* "Рано встане той хто забрати хоче майно або життя" [13, 58], *feorh generede* "Врятував життя" [7, 36], *in fenfreoðo feorh alegde* "у болоті життя згубив" [9, 851], *gif ic æt þearfe þinre scolde // aldre linnan* "якщо я з волі твоєї життя втрачу" [9, 1477-1478], *mynte þæt he gedælde ... lif wið lice* "збирався відділити життя від тіла" [9, 731-733], *wolde freadrihtnes feorh ealgian* "хотів володаря життя захистити" [9, 796], *lif eac gesceop* "створив (бог) життя для усіх" [9, 97].

ЖИТТЯ - ІСНУВАННЯ / ЯКІСТЬ БУТТЯ: *bjuggu hjón* "жили вони [подружжя]" [19, 3], *bjuggu ok unðu* "жили й не бідували" [19, 4], *kvöl þótti*

kvikri // at koma í hús Atla "погано жилося мені в домі Атлі" [6, 100], *Sá er sæll // er sjálfir of á // lof ok vit, meðan lifir* "щасливі ті, що відомі (своїм) добрим розумом у житті" [13, 9], *Mildir, frækni // menn bazi lifa* "щедрі, сміливі люди щасливі у житті" [13, 8], *þeim er fyrða // fegrst at lifa // er vel margt vitu* "краще проходить життя у того, хто небагато знає" [13, 54], *ef allir lifði // vætr myndi manna* "тоді зовсім жити не змогли б люди (якби жили йотуни й їхній рід)" [12, 23], *heold þenden lifde* "тримав [Скільдінгів щасливими] протягом життя" [9, 57], *Swa ða drihtguman dreamum lifdon* "так піддані весело жили" [9, 99].

ЖИТТЯ - СТАН / РУХ: *ok ertu kvik // in konungborna*. "ти жива, народжена конунгом" [14, 48], *æti þik ormar, // yrða ek þik kvikvan* "змії тебе шматують, доки ти живий" [6, 22], *Lifanda gram* "живцем захопили" [6, 30], *þó hon enn lifir* "Та вона усе живе [спалена відьма]" [23, 21].

ЖИТТЯ - ЛОКАЦІЯ: *Hyndla systir, // er í helli býr*; "Хюндла, сестра, що живе у печері" [15, 1], *er býr í Ráðseyjarsundi* "що жив у Радсейярсунді" [12, 8], *er bjó at Svarinshaugi* "котрий жив у Сварінснаугу" [14, 14], *þar er frækni bjuggu*. "там де жили герої" [6, 4], *ok burir byggja // bræðra tveggja // vindheim víðan*. "сини живуть обох братів у домі вітрів" [23, 63].

У вербальних репрезентаціях життя як локалізованого феномену відзначимо розвиток смислів "уповільнення руху", тобто, ситуативно більшого ступеня впорядкованості / збалансованості системи, осмислюваного як "сидіння": *Sat ek með Þóru* "прожила [просиділа] я у Тори" [11, 13], *Sitk-a ek svo sæl //at Sefafjöllum* "Живу я у Севафйоль" [14, 36], або "прив'язки до сприятливого простору / перебування вдома": *Hvar, hermegir, // heima eiguð?* "Де, хоробрі, воїни, живе [маєте домівку]?" [14, 1], *eigum heima // í Hléseyju* "живемо на [острові] Хлесеї" [14, 1], *ok fyr innan kom // jötna heima*. "Поспішив туди, де жили [була домівка] йотунів" [22, 5].

ЖИТТЯ - МІРА / ЧАС: *Var Helgi eigi gamall* "Хельги прожив мало" [14,

29], *meðan öld lifir, // langniðja tal // Lofars hafat*. "допоки живуть люди існуватимуть імена Ловара" [23, 16], *wæs gehwæper oðrum lifigende lað* "один одного усе життя ненавиділи" [9, 814-815], *on þæt dæge þysses lifes* "у той день нашого життя" [9, 197, 790].

ЖИТТЯ - ЦІННІСТЬ / КРИТЕРІЙ: *at þú þér Frey kveðir // óleiðastan lifa* "якщо скажеш, що Фрейр бажаніший за життя" [21, 19], *sá er manngi ann. // Hvat skal hann lengi lifa?* "Той, хто нікому не подобається - навіщо має жити далі?" [13, 50], *ðæt he swa freolic feorh forman siþe // to ðære healle* "що то необачно - ризикувати життям йдучи до тієї зали" [8, 19-20], *ac ic mid grap sceal // fon wið feonde ond umb feorh sacan* "лише стисканням боротимуся проти чудовиська, битимусь за життя" [9, 438-439], *Betra er lifðum // en sé ólifðum, // ey getr kvikr kú* "краще бути живим, ніж мертвим, ще більше отримує живий" [13, 70].

Отже, вихідні "інформаційні кванти", що іконічно віддзеркалюють уявлення про ЕкФ як "плинні, трансформаційні, здатні до розширення, енергетичні", дозволяють вести мову про живі системи як принципово відкриті, що поєднують "первинні налаштування" до самозбереження та дисипативні "автодеструктивні" практики, орієнтовані на експансію в певному просторі та конфліктну взаємодію з подібними системами, здатні до самоорганізації, самопідтримки і самовідтворення. У ході соціальних практик, пізнавальної і практично-перетворювальної діяльності людських колективів на основі вихідних значень розвиваються історично релевантні номатичні смисли. Для германських етносів періоду раннього середньовіччя вербалізовані ЕкФ постають як уявлення про локалізоване існування у певному стані або якості, носії ціннісних орієнтирів, мірила та об'єкти впливу, залучені до низки міфологічно орієнтованих сценаріїв. Перспективним є унівесологічне дослідження номінацій ЕкФ засобами індоєвропейських мов у діахронії.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Колесник О.С. Introducing M-logic: basic remarks on key concepts // Теоретична і дидактична філологія. Серія "Філологія". Серія "Педагогіка" : Зб. наук. праць. Вип. 25. Переяслав-Хмельницький, 2017. С. 159-169.
2. *Концепты и контрасты : монография* / под ред. Н. В. Петлюченко. Одесса, 2017. 632 с.
3. *Концепции современного естествознания* / В.В. Горбачев. Москва, 2003. 592 с.
4. Терехова С.І. Поліпарадигмальна методологічна основа сучасних лінгвістичних досліджень координат комунікації // Науковий вісник Міжнародного гуманітарного університету. Серія "Філологія". № 32. Одеса, 2018. С. 244-246.
5. Фасмер М. *Этимологический словарь русского языка* : В 4-х т. Москва, 1964. – 1973. Т.2.
6. *Atlamáł in grœnlensku*. URL : <http://norroen.info/src/edda/atlam/index.html> (дата звернення 24.09.2018)
7. *Battle of Brunanburh, the*. URL : http://www.sacredtexts.com/neu/ascp/a10_01.htm (дата звернення 24.09.2018)
8. *Battle of Finnsburh, the*. <http://www.sacred-texts.com/neu/ascp/a07.htm> (дата звернення 24.09.2018)
9. *Beowulf*. URL : http://www.sacredtexts.com/neu/ascp/a04_01.htm (дата звернення 24.09.2018)
10. *Darraðarljóð*. URL : <http://norroen.info/src/edda/darradar/index.html> (дата звернення 24.09.2018)
11. *Guðrúnarkviða in forna*. URL : <http://norroen.info/src/edda/gudrun2/index.html> (дата звернення 24.09.2018)
12. *Hárbarðsljóð*. URL : <http://norroen.info/src/edda/harbard/index.html> (дата звернення 24.09.2018)
13. *Hávamál*. URL : <http://norroen.info/src/edda/havamal/index.html> (дата звернення 24.09.2018)
14. *Helgakviða Hundingsbana önnur*. URL : <http://norroen.info/src/edda/helga2/index.html> (дата звернення 24.09.2018)
15. *Hyndluljóð*. URL : <http://norroen.info/src/edda/hyndlu/index.html> (дата звернення 24.09.2018)
16. Kroonen G. *Etymological Dictionary of Proto-Germanic*. Leiden-Boston, 2013. 795 p.
17. McBain A. *An Etymological Dictionary of the Gaelic Language*. Stirling, 1911. 426 p.
18. Pokorny J. *Indogermanisches etymologisches Wörterbuch*. Bd. 1–2. Bern, 1959. 1183 S.
19. *Rígsþula*. URL : <http://norroen.info/src/edda/rig/index.html> (дата звернення 24.09.2018)
20. Rudnyc'kyj J.B. *An Etymological dictionary of the Ukrainian language*. - Ottawa, 1982. – Vol. 1.–2.
21. *Skírnismál*. URL : <http://norroen.info/src/edda/skirnis/index.html> (дата звернення 24.09.2018)
22. *Þrymskviða*. URL : <http://norroen.info/src/edda/thrym/index.html> (дата звернення 24.09.2018)
23. *Völuspá*. URL : <http://norroen.info/src/edda/voluspa/index.html> (дата звернення 24.09.2018)
24. Vries de, J. *Altnordisches etymologisches Wörterbuch*. Leiden, 1962. 686 S.

Стаття надійшла до редакції 25.09.2018

O.S. Kolesnyk, doctor of philology, professor

Kyiv Borys Grinchenko University

EXISTENTIAL PHENOMENA IN LANGUAGE AND MYTHIC SPACE

The article considers verbal representations of existential phenomena from the standpoint of universalia-centered linguistics and the methodology of M-logic. Special attention is paid to the etymological analysis of the LIFE concept's names in Indo-European languages and the reconstruction of the cognitive models, the latter being the bases of the lingual units designating the said phenomena in the archaic Germanic languages.

Key words: *existential phenomenon, mythic space, semantics, sense, model*

A.C. Колесник, доктор филологических наук, профессор

Киевский университет имени Бориса Гринченко

**ЭКЗИСТЕНЦИАЛЬНЫЕ ФЕНОМЕНЫ В ЯЗЫКЕ И МИФОЛОГИЧЕСКОМ
ПРОСТРАНСТВЕ**

В статье анализируются вербальные репрезентации экзистенциальных феноменов с позиций лингвоуниверсологии и М-логики. Главное внимание уделяется анализу этимологии имен концепта ЖИЗНЬ в индоевропейских языках, и реконструкции когнитивных моделей, составляющих основу номинаций указанных явлений в архаических германских языках.

Ключевые слова: *экзистенциальный феномен, мифологическое пространство, семантика, смысл, модель.*

УДК 81'42

Кравченко Н. Г., к. філол. н.,

Центр наукових досліджень та викладання іноземних мов НАН України,

м.Київ

СИНЕРГЕТИКА ДИСКУРСУ У МІЖКУЛЬТУРНОМУ КОНТЕКСТІ

Розвиток мовознавчих досліджень в умовах глобалізації набуває нового осмислення, оскільки корелює з культурологією, етнологією, а також експлікується з лінгвокультурним надбанням. Сучасні лінгвістичні розвідки екстрапольовані на проблеми міжкультурної комунікації, лінгвостетики, вивчення національно-культурних реалій.

Розгляд мов, зокрема германських, у міжкультурній взаємодії виявляється актуалізованим, тому що знання національних цінностей і особливостей спілкування носіїв германських мов сприяють розумінню специфіки пізнання їхнього культурного середовища.

***Ключові слова:** міжкультурний вимір, синергетична парадигма, дискурс, внутрішнє мовлення, внутрішній монолог.*

Синергетична парадигма дозволяє системно усвідомлювати основні тенденції лінгвокультурних реалій певної спільноти, а також вивчати еволюційні процеси культурного надбання у контексті світового масштабу. Синергетичний підхід передбачає залучення соціологічного аспекту задля розуміння природи явищ, пов'язаних із системною організацією і динамікою перетворення хаосу та неорганізованості на гармонію та порядок. Ці процеси характерні і для лінгвістичної науки, для мовних і мовленнєвих явищ, яким властиві як статичність, так і динамічність, а також лінгвальні й екстралінгвальні аспекти.

Дослідники у галузі соціальних знань неодноразово обґрунтовували перспективність застосування теорій хаосу та інших синергетичних концепцій у дослідженнях різних наук. Було констатовано зростання темпів змін соціально-економічних і політичних процесів як невизначених та хаотичних явищ, котрі зумовлюють неочікувані результати. При цьому науковці наголошують на подібності векторів розвитку соціально-гуманітарних та природничих систем. Таким чином, актуальною постає інтеграція синергетичного підходу до вивчення різноманітних проблем, зокрема і в мовознавчих студіях.

Доречно зазначити позиції лінгвістів Л. С. Піхтовнікової та Р.Г. Піотровського, котрі акцентували увагу на перспективності синергетичного підходу до вивчення мовних та мовленнєвих процесів. Зокрема, Л.С. Піхтовнікова стверджує, що синергетична парадигма має

надзвичайну наукоємність, в той час як її впровадження у лінгвістику є прогресивним [4, с. 22]. З іншого боку, Р. Г. Піотровський вважає, що вирішення лінгвістичних завдань потребує кардинально нових технологій, експлікованих міждисциплінарністю. У такий спосіб, синергетичний аспект у мовознавстві демонструє широкий діапазон новітніх засобів дослідження, відмінних від консервативних. Характерно, що поняттєвий апарат синергетики сприяє модернізованому підходу при розгляді синергетичної природи дискурсу, зокрема і в міжкультурній взаємодії [1, с. 98-99].

Синергетика уможлиблює актуалізоване вивчення лінгвістичних проблем у кореляції з соціально-історичними факторами – визначальними чинниками у процесі формування міжкультурних відношень. Водночас освіта та культурне середовище впливають на формування індивідуального стилю та інтенції авторів, відображених на рівні дискурсу. Вочевидь, вираження індивідуальної авторської стратегії реалізується за допомогою певного художнього методу, вплив на який мають не тільки особистісні характеристики автора, але й культурні та соціальні фактори.

У результаті, виокремлюється авторська модель з індивідуальними мовленнєвими інтенціями, яка відбивається у площині дискурсу. Передусім авторський стиль характеризується наявністю певних лексичних, лексико-граматичних, синтаксичних стилістичних засобів, за допомогою яких відображається творчий задум автора [3, с. 7]. При цьому кожен автор увиразнюється особистісним форматом, в якому реалізуються його художні уявлення, особистісний психотип, індивідуальні принципи і концепції, ціннісні орієнтири, детерміновані культурними, соціальними та іншими чинниками. Такий процес, безперечно, корелює не тільки з національним, але і з міжкультурним надбанням, коли автор інтегрується в інші лінгвокультурні реалії та збагачує себе етнокультурним аспектом світового рівня. Проте кожний автор характеризується певним ідіостилем, котрий сигналізує його

неповторність.

Доречно відзначити, що і для відповідної літературної епохи випадає свій хронологічно означений час, у якому домінують «специфічні» культурно-стильові характеристики [7, с. 179]. Вони еволюціонують і набувають домінантних ознак, але під тиском нових культурно-стильових тенденцій та естетичних ідеалів, літературних течій і суспільно-політичних чинників трансформуються чи взагалі зникають. Проте між літературними, а також культурно-історичними періодами існує зв'язок, який презентує цілісність мовного і мовленнєвого здобутку окремої лінгвокультурної спільноти, що, власне, є складовою літературного процесу на рівні світового масштабу [2, с. 54].

Відповідно до синергетичної парадигми, синергія дискурсу корелює з певним базовим інструментарієм. Так, з позиції синергетики, дискурс – це лінгвістичний об'єкт, здатний до самоорганізації, функціонування якого реалізується у площині синергетичної системи.

Синергетична система – це відкрита адаптивна система, здатна до самоорганізації, що складається із множини складних динамічних підсистем під управлінням параметра порядку. Відомо, що система, яка еволюціонує самостійно, має бути відкритою і дисипативною. Ці характеристики забезпечують обмін інформацією між системою та навколишнім світом. До того ж, саме такий обмін підтримує існування та функціонування системи [6, с. 23].

Синергетика досліджує принципи самоорганізації системи, котрі здатні еволюціонувати та адекватно реагувати на зовнішні фактори. При цьому вони змінюють відповідні характеристики, структуру, функції, що забезпечує ефект самозбереження. Такі процеси властиві і для дискурсу, який скоординований організаційним змістом і еволюцією системи знань та їх передачею при формуванні процесу комунікації [5, с. 134].

Відповідно до синергетичної парадигми, автор є як творчим інженером дискурсу, так і засобом атракторів та репелерів цього дискурсу. Саме у такому сенсі ми трактуємо самоорганізацію дискурсу, під час якої констатуємо конкурентну взаємодію змістів атрактора та репелера. Цілі утворення дискурсу та такі засоби їх здійснення, як композиція та стратегії побудови, сукупність дійових осіб та сюжетів дискурсу, становлять зміст атрактора. Атрактор виступає вектором формування дискурсу у певному напрямку, а його опонентом є репелер, котрий містить обмеження на утворення дискурсу: обсяг тексту, очікування суб'єктів дискурсу, а також традиції жанру. Рух до спільної мети – створення дискурсу – аттрактор і репелер здійснюють протилежними шляхами: зміст репелера відповідає за формування стійкої форми дискурсу (зміст відповідно до жанрових традицій, архітектоніку та прийнятний обсяг), в той же час зміст атрактора надає формі та змісту динаміку і гнучкість, що забезпечує втілення творчого задуму автора [5, с. 135].

У результаті, цікавим видається розгляд внутрішньомовленнєвої діяльності персонажа на тлі дискурсу з позиції синергетики. Так, внутрішньомовленнєвий процес презентує інтерактивну взаємодію культурних та особистісних характеристик автора, відбитих у внутрішній комунікації персонажа-оповідача – суб'єкта «Я». Звісно, внутрішньомовленнєва форма вербалізації персонажа відтворюється автором на основі його творчого задуму у кореляції з особистісним світоглядом, культурними й міжкультурними аспектами, емоційним та психологічним станом, що реалізується ним на рівні дискурсу у формі атрактора.

З позиції синергетики, конкуренція атрактора й репелера (обмеження при створенні дискурсу) обумовлює підґрунтя для самоорганізації дискурсу. Водночас конкуренція зумовлює поляризацію, при якій сигналізуються протилежні властивості атрактора й репелера. При цьому автор бере до уваги

різновекторні характеристики атрактора і репелера та продукує власний консенсус.

Таким чином, внутрішньомовленнєва діяльність, зокрема внутрішній монолог, відтворює конвенціональні психічні і когнітивні параметри представників певного лінгвокультурного виміру. Цей процес має не тільки національні параметри, а й взаємодіє із різними культурами.

У результаті, автор втілює у формування дискурсу лінгвокультурні коди міжкультурного простору. До того ж, автор синхронно репрезентує роль атрактора і репелера – головних складових при вибудовуванні та функціонуванні дискурсу.

Отже, синергетична парадигма при розгляді синергії дискурсу виокремлює генерування лінгвальних і екстралінгвальних аспектів певної лінгвокультурної спільноти й увиразнює її особливості на тлі міжкультурної взаємодії.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. *Домброван Т. И.* Синергетическая модель развития английского языка. Монография /Татьяна Ивановна Домброван. – Одесса: КП ОГТ, 2014. – 400 с.
2. *Кравченко Н. Г.* Афективне внутрішнє мовлення в німецькомовній художній прозі ХХ століття: дис.... канд. філол. наук: спец. 10.02.02 «Германські мови» / Кравченко Наталія Григорівна. – К., 2016. – 227 с.
3. *Кравченко Н. Г.* Афективне внутрішнє мовлення в німецькомовній художній прозі ХХ століття: автореф. дис. на здобуття наук. ступеня к. філол. наук: спец. 10.02.04 «Германські мови» / Наталія Григорівна Кравченко. – Запоріжжя., 2016. – 20 с.
4. *Пихтовникова Л. С.* Лингвосинергетика: основы и очерк направлений: монография / Лидия Сергеевна Пихтовникова. – Х.: ХНУ имени В. Н. Каразина, 2012. – 180 с.
5. *Пихтовникова Л. С.* Прагмастилистичні характеристики німецькомовної притчі: монографія / Л. С. Піхтовнікова, І. М. Яремчук. – Х.: ХНУ імені В. Н. Каразіна, 2017. – 220 с.
6. *Пихтовникова Л. С.* Синергія стилю байки: німецька віршована байка 13-20 ст.: монографія / Лідія Сергіївна Піхтовнікова. – Харків: Бізнес Інформ, 1999. – 220 с.
7. *Arbeitsbuch: Literaturwissenschaft* / [Hg., Thomas Eicher, Volker

Wiemann]. – [3. Auflage]. – Paderborn, München, Wien, Zürich: Schöningh, 2001. – 226 s.

Стаття надійшла до редакції 30.08.2018.

*Kravchenko N. H., Cand.Phil.Sci., Assistant Professor,
Research and Educational Center of Foreign Languages of the National Academy of Sciences
of Ukraine, Kyiv city*

DISCOURSE SYNERGY IN THE INTERCULTURAL CONTEXT

The development of linguistic research in the conditions of globalization acquires a new understanding, since it correlates with culturology, ethnology, and explicates the linguistic and cultural heritage. Modern linguistic intelligence is extrapolated to the problems of intercultural communication, linguistic aesthetics, and the study of national and cultural realities. The consideration of languages, in particular Germanic, in intercultural interaction appears to be actualized, because the knowledge of national values and communication peculiarities of Germanic native speakers contributes to the comprehension of the specific cognition nature of their cultural environment.

Key words: *intercultural dimension, synergetic paradigm, discourse, inner speech, inner monologue.*

*Кравченко Н. Г., канд. филол. н.,
Центр научных исследований и преподавания иностранных языков НАН Украины,
г. Киев*

СИНЕРГЕТИКА ДИСКУРСА В МЕЖКУЛЬТУРНОМ КОНТЕКСТЕ

Развитие языковедческих исследований в условиях глобализации приобретает новое осмысление, поскольку коррелирует с культурологией, этнологией, а также эксплицируется с лингвокультурным достоянием. Современные лингвистические разведки экстраполированы на проблемы межкультурной коммуникации, лингвоэстетики, а также на изучение национально-культурных реалий. Рассмотрение языков, в частности германских, в межкультурном взаимодействии является актуализированным, так как знания национальных ценностей и особенностей общения носителей германских языков способствуют пониманию специфики познания их культурной среды.

Ключевые слова: *межкультурное измерение, синергетическая парадигма, дискурс,*

внутренняя речь, внутренний монолог.

УДК 811.112.2'25

Кучма О.І., к. філол. н., доц.

Інститут філології КНУ імені Тараса Шевченка, м. Київ

ФОРМУВАННЯ НАВИЧОК ПЕРЕКЛАДУ НАУКОВО-ТЕХНІЧНИХ ТЕКСТІВ: ДОСВІД ТА ПЕРСПЕКТИВИ

В статті узагальнюється досвід перекладу різних типів науково-технічних (фахових) текстів з німецької мови на українську та викладання практичного курсу перекладу цих текстів. Аналізуються проблеми, пов'язані з перекладом фахових текстів українською мовою, які мають бути враховані в процесі підготовки перекладачів.

Ключові слова: *науково-технічні тексти, калька, псевдотермін, граматичні проблеми.*

Протягом останніх десятиліть науково-технічні тексти як носії передових наукових та технічних знань перекладаються чи не найчастіше у всьому світі [2: 191], а тому зростає потреба у кваліфікованих перекладачах такої літератури. Відповіддю на суспільний запит стало включення до університетських навчальних планів з підготовки перекладачів таких курсів, як переклад юридичних, науково-технічних, фінансово-економічних текстів, ділового мовлення. Наявні електронні перекладачі (забезпечуючи швидкість, але не якість перекладу) не повністю задовольняють потреби замовників, зокрема щодо прагматичних та культурних адаптацій тексту перекладу, а тому машинний переклад потребує втручання людини, в ідеалі, власне, двох осіб: перекладача і фахівця відповідної галузі (pre-editing, post-editing). Це мають бути в першу чергу спеціалісти зі знанням відповідних мов та технік перекладу, гнучкою здатністю до опанування термінології в певній галузі

знань та до співпраці з фахівцями, а також праці з системами штучного інтелекту та електронними термінологічними базами.

Під поняттям “науково-технічні” або ж “фахові” тексти ми розуміємо, слідом за R. Gläser [6: 18] „зв’язне, логічно структуроване, завершене комплексне мовне висловлення, яке відображає специфічний для певного фаху факт за допомогою адекватних для ситуації мовних засобів та може бути доповнене візуальними засобами у формі символів, формул, рівнянь, графіків, рисунків“. До цієї групи входять тексти різної цільової спрямованості, а отже різного рівня термінологічної насиченості, абстрагування, тональності висловлювання: наукові тексти, тексти для внутрішньогалузевої комунікації фахівців галузі (напр., у сфері виробництва), а також тексти для нефахівців / споживачів. Майбутні перекладачі мають усвідомлювати стильові відмінності між цими текстами, щоб адекватно застосовувати ті чи інші стратегії чи способи перекладу.

Історично так склалося, що іншомовні наукові розробки чи технічна документація до різноманітних виробів десь до початку 2000-них років з’являлася на українському ринку в основному у російському перекладі, оскільки це дозволяло іноземним, в тому числі німецьким, фірмам економити кошти на переклади на всьому пострадянському просторі. Таким чином було загальмоване на довгі роки оновлення галузевих термінологій українською мовою, створення відповідних двомовних словників, не кажучи вже про упорядкування терміносистем. Як зазначає А. Л. Міщенко [3: 8-9], для української мови ще не створено галузево-орієнтованих контрольованих мов, промислових програм екстракції термінології, комерційних систем машинного перекладу (крім російсько-українського), вітчизняна комп’ютерна термінографія тільки зароджується, а наявні термінологічні словники слабо відображають актуальні наукові поняття і значення галузевої термінології та мало придатні для застосування в

комп'ютеризованих технологіях. Майже повністю відсутні паралельні корпуси для генерування пам'яті перекладу й укладання та актуалізації перекладних словників.

Зростанням ринку саме україномовних перекладів фахових текстів, на думку авторки, слід завдячувати новому статусу технічної документації, яка повинна подаватися для сертифікації експортного продукту в іншій країні її державною мовою: “Із тексту, що описує функціональність, технічні характеристики та специфіку поводження з продуктом, технічна документація перетворилась на документ, який забезпечує вихід продукту на ринок і може стати підґрунтям для юридичних спорів” [3: 7], а також вплинути на імідж компанії та її продукції.

Отже, з одного боку, існує запит на україномовний переклад, з іншого, – спостерігаються певні проблеми, пов'язані з відсутністю унормованої україномовної галузевої термінології. Певні позитивні кроки до подолання такої невідповідності спостерігаються у сфері права: ще в 2003 р. вийшов Німецько-українсько-російський коментований словник з адміністративного права [5], плідно працює в цьому напрямку Центр німецького права КНУ імені Тараса Шевченка.

Побуває думка, що перекладати фахові тексти простіше за інші, оскільки термінологія має інтернаціональний характер або ж “відповідники термінів можна легко знайти у спеціальному перекладному словнику” [1: 11]. Однак, досвід показує, що а) спеціальні перекладні німецько-українські словники відсутні у більшості галузей; б) наявні (полі)технічні словники не встигають за стрімким розвитком і поширенням нових знань або через невеликий обсяг не надають всіх значень відомих термінів. Напр., у політехнічному словнику для студентів наводиться лише один, рідковживаний відповідник лексичної одиниці “автобус” – *der Kraftomnibus* [1: 5], лише один відповідник для багатозначного терміна *die*

Räumlichkeit – “вмістимість” [1: 849], хоч він не є основним значенням вказаного терміна і його вживання обмежується бізнесом та економікою, в інших сферах – це “приміщення, простір”. Такі неповні дані можуть зумовити помилки в перекладах студентів; в) проблеми виникають через багатозначність певних термінів та міжмовну омонімію [4]: напр., термін *die Lehre* – більше відомий у значенні “теорія, наука, навчання” – в деревообробній промисловості означає “калібрована прокладка”, в кінотехніці – “лінійка для вимірювання кроку перфатора”, в текстильній індустрії – як “модель, взірець”, так і “пройма”; г) одна й та сама лексична одиниця використовується як термін у різних галузях науки і техніки з різним обсягом або відтінком значення, напр., *nachhaltig / die Nachhaltigkeit* – слово з абстрактним значенням, яке допускає широке трактування і майже завжди лише описовий переклад. *Nachhaltigkeit des Aromas* в парфумерії означає стійкість аромату, *nachhaltiges Lernen* в освіті – когнітивне навчання на відміну від заучування напам’ять, отримання знань з метою їх практичного застосування у майбутньому житті, *nachhaltig bauen* у будівельній галузі трактується як будувати споруди, що довго служитимуть, з використанням енергоощадливих технологій та екологічних і безпечних для людини матеріалів. В німецько-українських словниках цей термін відсутній. В подібних випадках потрібно рекомендувати студентам відштовхуватися від загального значення лексичної одиниці – “щось, що забезпечує тривалий позитивний ефект” – і знаходити для кожного контексту відповідні мовні засоби мови перекладу.

У більшості випадків перекладач науково-технічної літератури змушений звертатися до німецько-російських галузевих словників (іноді це перевидання словників радянських часів, які не відображають актуального стану науки чи техніки або до російсько- чи англійських паралельних текстів, або до фахівців відповідної галузі, для з’ясування значення нового

терміна чи нового значення уже відомого терміна та знаходження відповідника в українській мові. Так, напр., вихід на український ринок німецьких виробників пластикових вікон приніс, не лише нову термінологію, але й нову якість традиційних найменувань. Зокрема, не новий для галузі термін *der Fensterbeschlag* в єдиному на той час актуалізованому російсько-німецькому словнику 60-их років мав відповідника “оконный прибор”, конотативне значення якого зовсім не описує якості сучасних віконних систем. Тому фахівці галузі знайшли новий, адекватний термін “віконна фурнітура”, який з професійного жаргону ввійшов, напр., до електронного словника multitrans. Це приклад вдалого “термінотворення” на рівні галузевих фахівців. Однак, часто фахівці просто адаптують фонетично або й граматично іноземні терміни, очевидно, віддаючи належне моді або для спрощення комунікації з німецькомовним партнером (зокрема в хімічній, меблевій промисловості): “Бейц алкідний” [4] (також “байц”, в т.ч. деривати: “байцована”, “байцувати” [5]) від німецького *die Beiz* замість раніше вживаного терміна “морилка”.

Внаслідок перекладу через мову-посередник (російську або англійську) виникають кальки. Це не лише іменники-терміни, а й інші класи слів чи вирази: “у порівнянні” замість “порівняно”, “у певній мірі” замість “певною мірою”, “у відповідності” замість “відповідно”, “в залежності” замість “залежно”, “екологічно дружній” замість “нешкідливий/безпечний для довкілля”, “добавка” замість “додавання”, “годують груддю” замість “грудьми” [8], “договірна держава” [6] замість “державо-учасник договору” тощо. Запозичуються словотвірні форми російської мови (суфікси: “розміщають” замість “розміщують”, “регулюєма” замість “регульована/з регулюванням”; префікси: “обумовлені” замість “зумовлені”, “ушкоджується” замість “пошкоджується” [3], активні дієприкметники теперішнього часу на -уч/-юч), напр., “миючий засіб” замість “засіб для прання”, “лідуюча

позиція” замість “провідна роль”, “запитуючий орган” замість “орган, який подає запит” [6]).

Серед граматичних помилок перекладу чи не найчастішою як у перекладених документах в інтернеті, так і в студентських роботах є неправильне закінчення родового відмінка однини чоловічого роду (-у замість -а), а також неузгодження закінчень при перекладі з російського тексту-посередника або машинному перекладі: “допустиму навантаження”.

Студенти не розрізняють значення схожих слів: “економічна” витрата замість “економна”, “натисніть доти” замість “натискайте”, “поливання” замість “полірування”, “освітнянський рівень підготовки” замість “освітній”.

За відсутності певного терміна в словнику (через відсутність відповідного денотата) він або переймається з німецької одночасно з денотатом (*der Kofferdamm* – кофердам, стомат.) або створюється фахівцями відповідної галузі. При цьому не завжди враховуються словотвірні моделі української мови. Так виникають псевдотерміни, які закріплюються в офіційній документації, напр., “носівна здатність” [2]; “носивна” / “возивна” радіостанція [7], “колірне рішення” (останній вираз набув широкого розповсюдження в рекламних текстах). Для студентів, які працюватимуть з таким українським текстом як паралельним, постає проблема достовірності: Ці терміни відсутні в словниках, пошукові системи видають їх лише в одному документі (іноді також похідних від нього). Очевидно, слід піддати сумніву такий відповідник і шукати інший або перекладати описово.

Названі вище проблеми, а саме: проблема з розумінням оригіналу, відсутність або обмежений обсяг галузевих перекладних словників, багатозначність термінів, псевдотерміни та кальки з мов-посередників, але й, як показує досвід, часто незнання правил рідної мови можуть бути джерелом помилок у початківців. Саме тому для тренування навичок перекладу науково-технічних текстів доречно обирати найбільш поширені типи, які з

великою вірогідністю доведеться перекладати технічному перекладачеві і для яких вже існують переклади українською мовою: статті з фахових журналів, інструкції з використання, описи продуктів, рекламні флаєри, матеріали для спеціалізованих виставок та семінарів тощо. Перш, ніж починати власний переклад, студенти мають проаналізувати та порівняти перекладацькі рішення різної якості, зробити певні висновки.

За класифікацією К. Райс, науково-технічні тексти належать до групи інформативних текстів, метою яких є донесення змісту, інформування, в той час як їхні експресивна та апелятивна функції вважаються другорядними. Однак, студенти мають розуміти, що вибір стратегії перекладу залежить не лише від типу тексту. В якому обсязі, в якій послідовності, в якому стилі перекладати, вирішує замовник перекладу. Залежно від **цільової групи** (спеціалісти чи споживачі) вибирається стиль звертання (формальний – неформальний) та детальність перекладу, від **мети** залежить вибір способу перекладу (повний, реферативний чи скорочений) та, відповідно, обсяг. Із замовником обговорюється і **форма** (lay out) тексту. Як правило, це комп'ютерний документ того само формату, що й оригінальний текст. Узгоджуються питання обробки ілюстративного матеріалу, які містять написи, а також необхідність використання додаткових програм для обробки тексту та картинок / схем / діаграм тощо.

Студент має усвідомити, що для перекладу науково-технічної (фахової) літератури потрібно бути готовим вивчити тему / проблему; перед тим, як погодитися на виконання перекладу, слід з'ясувати з замовником перераховані вище фактори (мета, цільова група тощо), щоб оцінити необхідні затрати часу та необхідність використання довідкової чи іншої літератури, консультацій з фахівцями. Через відсутність галузевих двомовних баз даних дуже корисно укладати власні глосарії з кожної теми, створюючи таким чином власні бази. Запорукою якісного перекладу є також розвиток

аналітичних здібностей студентів, їхньої здатності оцінити якість власного перекладу, його читабельність і зрозумілість, відповідність вимогам до стилю наукового чи науково-популярного тексту, галузевих стандартів, законодавства.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. *Карабан В.І.* Посібник-довідник з перекладу англійської наукової і технічної літератури на українську мову. Ч.1. Граматичні труднощі. https://nmetau.edu.ua/file/karaban_posibnik_dovidnik_z_perekladu_nauk_tehn_lit.pdf
2. *Міщенко А.* Комп'ютеризовані інструменти перекладача фахової літератури / А. Міщенко // Кіровоградський державний педагогічний університет імені В. Винниченка // Наукові записки. – 2010. – Вип. 89 (1). – С. 190–197.
3. *Міщенко А.Л.* Мультилінгвальна текстова комунікація у світлі сучасних лінгвістичних технологій (на матеріалі технічної документації): дис.... докт. філол. наук: спец. 10.02.21 / А.Л. Міщенко ; – К., 2015. – 503 с.
4. *Шаблій О.А.* Міжмовна термінологічна омонімія як проблема термінографії і перекладу (на матеріалі німецької та української юридичних терміносистем): дис... канд. філол. наук: 10.02.16 / О.А. Шаблій ; К., 2002. <http://www.disslib.org/mizhmovna-terminologichna-omonimia-jak-problema-terminografii-i-perekladu.html>
5. *Шлоер Б., Сойко І.* Німецько-українсько-російський коментований словник з адміністративного права / Загальна редакція Б.Шлоера та Ю.Зайцева. – К.: Український центр правничих студій, 2003. – 464 с.
6. *Gläser, R.* Fachtextsorten im Englischen / Rosemarie Gläser. – Tübingen : Narr, 1990 (Forum für Fachsprachen-Forschung ; Bd.13. – 331 S.
7. *Reiß, K.* Textbestimmung und Übersetzungsmethode. Entwurf einer Texttypologie. (1969), in: Übersetzungswissenschaft (= Wege der Forschung, 535), hg. v. Wolfram Wilss, Darmstadt 1981, 76–91.

ДЖЕРЕЛА ІЛЮСТРАТИВНОГО МАТЕРІАЛУ

1. Німецько-український та українсько-німецький політехнічний словник : навч. посіб. / Л. Ф. Когут, Г. Ф. Проців, Г. Р. Сокол, Л. Г. Сорока. – Івано-Франківськ : ІФНТУНГ, 2011. – 1010 с.
2. Украинско-русский политехнический словарь <http://www.classes.ru/all-ukrainian/dictionary-ukrainian-russian-polytechnical-term-45604.htm>
3. <http://gelika.org>
4. <https://kraski-smile.ibud.ua>
5. <http://budport.com.ua/articles/299-restavraciya-mebliv-za>

dopomogoyu-baycuvannya. 6. http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/995_890 7. <http://www.orion.te.ua/index.php/uk/produktsiia/produktsiia-n-h/zasoby-zv-iazku-n-h/item/57-nosyvna-radiostantsiia-orion-rn-2-6> 8. <https://tabletki.ua/uk/%D0%90%D1%81%D0%BF%D0%B8%D1%80%D0%B8%D0%BD/>

Стаття надійшла до редакції 30.08.2018 р.

*Kuchma O.I., PhD, Associate Professor
Taras Shevchenko National University, Kiev*

TECHNICAL TRANSLATION TRAINING: EXPERIENCE AND OUTLOOK

This article presents experience in technical translation German to Ukrainian and in technical translation teaching. Some typical problems of technical translation into Ukrainian are analyzed, which must be paid attention to for training technical translators.

Key words: *scientific and technical texts, loan translation, pseudo term, grammar problems.*

*Кучма О.И., к.филол.н., доц.,
Институт филологии КНУ имени Тараса Шевченко, Киев*

ФОРМИРОВАНИЕ НАВЫКОВ ПЕРЕВОДА НАУЧНО-ТЕХНИЧЕСКИХ ТЕКСТОВ: ОПЫТ И ПЕРСПЕКТИВЫ

В статье обобщается опыт перевода разных видов научно-технических (специальных) текстов с немецкого языка на украинский и преподавания практического курса перевода этих текстов. Анализируются проблемы, связанные с переводом специальных текстов на украинский язык, которые необходимо учитывать в процессе подготовки переводчиков.

Ключевые слова: *научно-технические тексты, калька, псевдотермин, грамматические проблемы*

DIE STRUKTUELLEN UND SEMANTISCHEN EIGENSCHAFTEN DER SUBSTANTIVKOMPOSITA MIT SOMATISCHER KOMPONENTE IN DER DEUTSCHEN SPRACHE

Der vorliegende Artikel ist den strukturellen und semantischen Eigenschaften der Substantivkomposita mit somatischer Komponente in der deutschen Sprache gewidmet. Es werden die theoretischen Prämissen der Untersuchung von Substantivkomposita erörtert, die grundlegenden Merkmale und Arten solcher Komposita bestimmt sowie das metaphorische Umdenken der Komposita betrachtet, dem man auch die Personifizierung der unbelebten Natur zuordnet, die eine weitere typische Manifestation der anthropomorphen Metapher und ein egozentrisches Modell der räumlichen Orientierung darstellt.

Schlüsselwörter: *Substantivkompositum, strukturelle und semantische Eigenschaften, somatische Komponente, Wortbildung, A- und B-Konstituenten, Metapher, Metonymie.*

1. Die Problematik der syntaktischen und semantischen Analyse von Substantivkomposita im Deutschen steht innerhalb verschiedener Fachgebiete seit langem im Fokus der linguistischen Forschung: in der kognitiven Linguistik [10], der strukturellen Linguistik (im Rahmen der generativen Grammatik [6] und der Transformationsanalyse [11]) und in den semantischen Studien zum lexikalischen Sprachsystem [2; 3; 6] etc.

Die anthropozentrische Orientierung der menschlichen Weltanschauung macht Somatismen zu den dynamischsten und semantisch produktivsten Teilen des thematischen Wortschatzes, die in verschiedenen Kontexten funktionieren. Der Begriff 'somatisch' kommt aus dem Lateinischen 'soma' (Plural 'somata') und wird als 'Körper' übersetzt [15: 100].

1.1. Die theoretische Grundlage für diese Studie bilden die Arbeiten von E.

Donalis "Die Wortbildung des Deutschen" [2] und "Basiswissen –deutsche Wortbildung" [3], L. Ortner "Deutsche Wortbildung: Typen und Tendenzen in der Gegenwartssprache" [12], W. Motsch "Semantische Grundlagen der Wortbildung" [10], W. Kürschner "Zur syntaktischen Beschreibung deutscher Nominalkomposita" [6] sowie W. Fleischer und I. Barz "Wortbildung der deutschen Gegenwartssprache" [4]. M. Schäfer untersuchte die Substantivkomposita im Vergleich zum Englischen [13]. Die Semantik der Körperteilbenennungen wird in den Arbeiten von O. Materynska beschrieben [1; 7]. Was die Eigenschaften der Substantivkomposita angeht, so werden die Arbeiten von H. und L. Ortner "Zur Theorie und Praxis der Kompositaforschung" [10], L. Ortner und E. Müller-Bollhagen "Deutsche Wortbildung: Typen und Tendenzen in der Gegenwartssprache"[12], E. Meineke "Das Substantiv in der deutschen Gegenwartssprache"[9] in diesem Artikel herangezogen. Die untersuchten lexikalischen Einheiten wurden aus den lexikographischen Quellen, und zwar aus den Bedeutungswörterbüchern der deutschen Sprache [14; 15], exzerpiert.

1.2. Die Relevanz dieser Studie wird durch die Wichtigkeit der Erforschung von den Modellen bei der Bildung von Substantivkomposita im zeitgenössischen Deutschen und die Identifizierung der assoziativen Basis solcher Komposita bestimmt. Zwar wurden die Substantivkomposita in der deutschen Sprache bereits ausführlich untersucht, im Bereich der Substantivkomposita mit somatischer Komponente gibt es jedoch immer noch linguistischen Forschungsbedarf.

1.3. Zum Forschungsgegenstand dieser Studie gehören die semantischen und strukturellen Merkmale der Substantivkomposita mit somatischer Komponente im Deutschen, zum Beispiel folgender Lexeme: *Trotzkopf*, *Starrkopf*, *Sturkopf* 'jemand, der stur ist', *Armleuchter*, *Strohkopf*, *Schwachkopf*, *Dummkopf*, *Gipskopf*, *Schafskopf*, *Hohlkopf*, *Kalbskopf*, *Dumpfbacke* 'törichter, einfältiger Mensch, Narr', *Brückenkopf* 'Befestigung, Stellung zur Sicherung einer Brücke', *Bullauge* 'wasserdicht schließendes rundes Fenster im Schiffsrumpf'.

2. Elke Donalies beschreibt eine Komposition als eine "kombinierende Wortbildungsart" [2: 38]. E. Hentschel bezeichnet ein Kompositum als Ergebnis einer Komposition, bei der zwei Einheiten miteinander verbunden werden, indem die zweite Einheit (der zweite Bestandteil) ein Grundwort (Determinatum) ist, das durch das Erstglied (Determinans) präziser bestimmt wird [5: 151]. Michael Lohde beschreibt eine Komposition als eine Verbindung zweier oder mehrerer Wörter. Diese Verbindung nennt er "unmittelbare Konstituenten" (UK) [7: 35].

Im Vergleich zu Elke Donalies, die die Komposita nur in Determinativ- und Kopulativkomposita unterteilt, unterscheidet Wolfgang Motsch folgende drei Typen der Komposita: Koordinativ-, Determinativ- und Possessivkomposita [10: 372]. Zu der dritten Gruppe gehören vor allem Bahuvrihi und exozentrische Komposita, deren Beispiele oft Komposita mit somatischer Komponente sind, zum Beispiel der *Graukopf* (wtl. 'grau' und 'Kopf') 'ein alter Mann', *Wirrkopf* 'jemand, dessen Denken und Äußerungen wirr erscheinen', *Langfinger* 'Taschendieb', *Langbein* 'Storch, Mensch mit langen Beinen', *Blaubart* 'Frauenmörder, Verführer' und *Grünschnabel* 'junger, unerfahrener, aber oft vorlauter Mensch'. Die Bedeutung des exozentrischen Kompositums basiert auf einer metonymischen Verschiebung, einer Verschiebung von der Bezeichnung eines Teils des menschlichen Körpers zur Bezeichnung einer Person als Ganzes [1: 44].

Die Substantivkomposita mit somatischer Komponente bestehen in der Regel aus polysemischen Komponenten. Insgesamt wird deren Semantik durch die metaphorischen und metonymischen Verschiebungen charakterisiert, zum Beispiel durch eine metaphorische Übertragung von den Benennungen der Körperteile auf die Benennungen der Artefakte [1:45]. So bekommt das Substantivkompositum *Mundstein* die Bedeutung 'geformter Stein', oder *Geigenhals* die Bedeutung 'schmaler Teil der Geige, der das Griffbrett trägt'. Als Beleg dafür können auch die Benennungen der Naturobjekte dienen, z.B.: *Landzunge* 'lange, schmale Halbinsel'. Die Erstbedeutung der Körperteile geht in solchen Beispielen oft

verloren. Die Motivation dieser Komposita wird durch die antropomorphe Metapher bestimmt, die ein egozentrisches Modell der räumlichen Orientierung darstellt und mit der allgemeinen Tendenz zum antropozentrischen Denken verbunden ist.

2.1. Man unterscheidet folgende allgemeine Eigenschaften der Substantivkomposita mit somatischem Element in der deutschen Sprache:

- *Komposita werden zusammengeschrieben* [4: 44]. Im Vergleich zum Englischen [12: 4] werden Komposita entweder zusammen (*Kahlkopf* (wtl. ‘*kahl*’ und ‘*Kopf*’) ‘Mann mit einer Glatze’, *Wagehals* (wtl. ‘*wage*’ und ‘*Hals*’) ‘Abenteurer, Glücksritter’, *Rotzunge* (wtl. ‘*rot*’ und ‘*Zunge*’) ‘im Meer lebender Plattfisch mit bräunlicher, dunkel marmorierter Oberseite’), oder durch einen Durchkopplungsbindestrich (*O-Beine* ‘stark nach außen gebogene Beine’) verbunden geschrieben [4: 44].
- *Komposita haben ein bestimmtes Akzentmuster* [11: 12]. Zweigliedrige Komposita mit somatischem Element haben grundsätzlich einen Hauptakzent auf dem ersten Bestandteil: *Bremsbacke* (wtl. ‘*Bremse*’ und ‘*Backe*’) ‘Teil der Bremsvorrichtung, der beim Abbremsen gegen den in Bewegung befindlichen Teil gepresst wird’, *Frostbeule* (wtl. ‘*Frost*’ und ‘*Beule*’) ‘kälteempfindlicher Mensch’ und *Goldkehlchen* (wtl. ‘*gold*’ und ‘*Kehle*’) ‘junger Gesangsstar, dem das Singen viel Geld einbringt’. Im Vergleich zu anderen Komposita, falls die erste Konstituente keine Buchstaben (*X-Beine* ‘Beine, bei denen die Oberschenkel leicht einwärts- und die Unterschenkel auswärtsgekrümmt sind’) enthält, gibt es bei dieser Eigenschaft keine Ausnahme. Es wird nur die erste Konstituente phonetisch akzentuiert.
- *Komposita sind untrennbar* [11: 16]. Keine zusätzliche Information kann in das Kompositum eingeführt werden: *Trotzkopf* ‘jemand, der trotzig ist’ anstatt ‘Kopf eines oft trotzigen Menschen’.
- *Die Konstituenten eines Kompositums sind unvertauschbar und*

suborientiert [11: 17]. Bei Komposita mit somatischer Komponente kann man die Konstituenten nicht vertauschen, nicht nur, weil das Kompositum eine andere semantische Bedeutung haben wird (wie bei allen anderen Komposita), sondern, weil das Kompositum dann überhaupt keinen Sinn enthalten wird: *Flachskopf* (wtl. ‘*Flachs*’ und ‘*Kopf*’) ‘Kind, junger Mensch mit hellblondem Haar’ und nicht *Kopfflachs*, *Gierschlund* (wtl. ‘*Gier*’ und ‘*Schlund*’) ‘*gieriger Mensch*’ anstatt *Schlundgier*.

- *Komposita haben eine binäre Struktur* [11: 16]. Laut H. und L. Ortner haben Komposita eine zweigliedrige Struktur ganz abgesehen davon, aus wie vielen Konstituenten sie gebildet werden [10: 19]. Dabei wurde festgestellt, dass untersuchte Komposita mit somatischem Element grundsätzlich nur mithilfe von zwei Konstituenten gebildet werden (*Röntgenauge* ‘scharfer, alles durchdringender Blick’, *Rotkopf* ‘jemand, der rotes Haar hat’, *Rotznase* ‘kleines, unerfahrenes Kind, unreifer junger Mensch’ etc).
- *Die Bedeutung eines Kompositums ist nicht explizit* [11: 19]. Vor allem bei Komposita mit somatischer Komponente ist das besonders sichtbar. So kann man bei vielen Beispielen die Bedeutung nicht sofort erkennen oder erraten: *Strohkopf* oder *Dumpfbacke* ‘dummer, einfältiger Mensch’, *Spinnenbein* ‘sehr dünnes, langes Bein’.
- *Komposita verfügen über keine Satzkatgeorien* [11: 21]. Komposita mit somatischer Komponente werden nicht als Sätze betrachtet (im Gegensatz zur Auffassung von Vertretern der generativen Transformationsgrammatik).

2.2. Was die einzelnen Glieder der Substantivkomposita mit somatischer Komponente im Deutschen anbetrifft, so werden folgende Eigenschaften betrachtet:

- *Die Konstituenten eines Kompositums sind selbständig* [11: 28]. Ein Kompositum besteht mindestens aus zwei freien Morphemen mit lexikalischer Funktion: *Feuerkopf* oder *Hitzkopf* ‘Mensch, der leicht in Erregung gerät und sich

dann unbeherrscht, unbesonnen verhält', *Hinkebein* 'jemand, der hinkt'. Ausnahme sind dabei Konfixe, die die Merkmale der Selbstständigkeit nicht erfüllen [11, 29]: *O-Beine* 'stark nach außen gebogene Beine'.

- *Die B-Konstituente erfüllt nicht immer eine begriffsfestlegende Funktion* [11: 36]. Im Vergleich zu allen anderen Substantivkomposita bestimmt das Zweitglied eines Kompositums mit somatischem Element nicht immer, zu welcher Begriffsklasse das ganze Kompositum gehört. So ist zum Beispiel ein *Schafskopf* 'einfältiger Mensch, Dummkopf' kein Vertreter der Klasse *Kopf*, ein *Bullauge* 'wasserdicht schließendes rundes Fenster im Schiffsrumpf' kein Vertreter der Klasse *Auge* etc.

- *Die grammatische Flexionsklasse und syntaktische Kategorie werden durch die B-Konstituente bestimmt* [11: 36]. Das Grundwort überträgt alle grammatischen und syntaktischen Eigenschaften auf das ganze Kompositum. Zum Beispiel erfährt man im Kompositum *Schwanenhals* 'Mensch mit langem, schlankem Hals' das Genus, den Numerus und weitere Informationen aus dem Zweitglied '*Hals*' (*maskulin, Singular, etc*). Diese Information kann man anhand der A-Konstituente nicht bestimmen.

- *Die A-Konstituente hat einen generischen Charakter* [11: 37]. Im Vordergrund stehen nicht die individuellen, sondern die typischen Eigenschaften. Zum Beispiel bezeichnet man als *Eierkopf* 'Mensch mit eiförmigem Kopf' einen Intellektuellen (abwertend).

Im Vergleich zu H. und L. Ortner, die alle angegebenen Kriterien als allgemeingültig betrachtet haben, ist Eckhard Meineke der Auffassung, dass die Eigenschaften der Substantivkomposita in Eigenschaften der ersten und zweiten Ordnung unterteilt werden sollten. Dabei sind laut E. Meineke die folgenden Merkmale gleichberechtigt:

- *Die Konstituenten eines Kompositums sind unvertauschbar und suborientiert* [11: 17];

- *Komposita haben eine binäre Struktur* [11: 16];
- *Die grammatische Flexionsklasse und syntaktische Kategorie werden durch die B-Konstituente bestimmt* [11: 36].

Anhand der oben genannten Merkmale der systematischen Untersuchung der Substantivkomposita mit somatischer Komponente sollte ein Analysemodell entwickelt werden. Dieses Modell umfasst das Spektrum von der formalen Strukturorganisation, Definition eines spezifischen Strukturmodells, bis zur Definition innerer Motivation, der semantischen Rollen der Substantivkomposita, der Polysemie von deren Komponenten, deren metaphorisches oder metonymisches Umdenken.

3. Schlussfolgerungen. Es lässt sich festhalten, dass ein Kompositum mit somatischer Komponente eine Zusammensetzung von zwei oder mehreren Gliedern ist, in der sich mindestens ein Glied auf einen Körperteil des Menschen bezieht. Dabei wird die Semantik des körperbezeichnenden Glieds oft dank metaphorischer und metonymischer Verschiebung gebildet, infolgedessen geht die Erstbedeutung der einzelnen Einheiten verloren und es entsteht ein komplett neues Kompositum. Possesivkomposita sind exozenterische Komposita, deren Bedeutung nicht sofort entziffert werden kann. Oft bezieht sich die Bedeutung nicht auf einzelne Teile, sondern auf das Ganze.

Die Verarbeitung von empirischem Material liefert neue Informationen über die Entstehung der Substantivkomposita mit somatischer Komponente, über den Einfluss solcher lexikalischen Einheiten auf die Dynamik des lexikalischen Systems im Deutschen und die Funktionsbesonderheiten in verschiedenen Kontexten und Sprachstilen.

Die Studienperspektiven beinhalten auch die Arbeit mit dem Textmaterial und Erarbeitung eines Modells der systematischen Untersuchung von den semantischen Eigenschaften der Substantivkomposita mit somatischer Komponente.

LITERATUR

1. *Материнська, О.В.* Семантична та словотвірна продуктивність меронімічної лексики // Вісник КНУ імені Тараса Шевченка: Збірник наукових праць. Іноземна філологія. – Київ: Видавничо-поліграфічний центр "Київський університет", 2016. – № 1 (49). – С. 42–47.
2. *Donalies E.* Basiswissen Deutsche Wortbildung/ Elke Donalies. – Tübingen: Basal, Verlag Francke, 2011. – 149 S. – 38 S.
3. *Donalies E.* Die Wortbildung des Deutschen. Ein Überblick / Elke Donalies. – Tübingen: Gunter Narr Verlag, 2002. – 190 S. (Studien zur deutschen Sprache. Forschungen des Instituts für deutsche Sprache; Bd. 27).
4. *Fleischer W., Barz I.* Wortbildung der deutschen Gegenwartssprache / Wolfgang Fleischer, Irmhild Barz. – Berlin/Boston: De Gruyter, 2012. – 484 S.
5. *Hentschel E.* Deutsche Grammatik, De Gruyter Lexikon / Elke Hentschel. – Göttingen: Huberr & Co. GmbH Verlag, 2010. – 404 S.
6. *Kürschner W.* Zur syntaktischen Beschreibung deutscher Nominalkomposita. Auf der Grundlage generativer Transformationsgrammatiken / Wilfried Kürschner. – Tübingen: Max Niemeyer Verlag, 1974. – 228 S. – (Linguistische Arbeiten; 18).
7. *Lohde M.* Wortbildung des modernen Deutschen. Ein Lehr- und Übungsbuch. / Michael Lohde – Tübingen: Narr Francke Attempto Verlag GmbH & Co. KG, 2006. – 352 S.
8. *Materynska O.* Typologie der Körperteilbenennungen [Monographie / Hgg. A. Kaṭny, K. Lukas, C. Schatte] / Olena Materynska. – Frankfurt am Main, Berlin, Bern, Bruxelles, New-York, Oxford, Warszawa, Wien: Peter Lang 2012. – 246 S. (Danziger Beiträge zur Germanistik. –Bd. 41.).
9. *Meineke E.* Das Substantiv in der deutschen Gegenwartssprache. / Eckhard Meineke. – Heidelberg:Universitätsverlag Winter, 1996. – 496 S.
10. *Motsch W.* Semantische Grundlagen der Wortbildung / Wolfgang Motsch // Die Ordnung der Wörter: kognitive und lexikalische Strukturen [G. Harras (Hg)]. – Berlin; New York: de Gruyter, 1995. – S. 193–226.
11. *Ortner H., Ortner L.* Zur Theorie und Praxis der Kompositaforschung / Hanspeter Ortner, Lorelies Ortner. – Tübingen: Günter Narr Verlag, 1984. – 406 S. (Forschungsberichte des Instituts für deutsche Sprache, Mannheim; Bd. 55)
12. *Ortner L., Müller-Bollhagen E.* Deutsche Wortbildung: Typen und Tendenzen in der Gegenwartssprache, eine Bestandsaufnahme des Instituts für deutsche Sprache, Forschungsstelle Innsbruck. Substantivkomposita: (Komposita und kompositionsähnliche Strukturen 1) / Lorelies Ortner, Elgin Müller-Bollhagen. – Berlin, New York: Walter de Gruyter, 1991. – 863 S. (Vierter Hauptteil)
13. *Schäfer M.* The semantic transparency of English compound nouns / Martin Schäfer. – Berlin: Language Science Press, Freie Universität Berlin, 2018. – 402 S.

WORTERBÜCHER

1. *Dudenredaktion*. Duden – Deutsches Universalwörterbuch: Das umfassende Bedeutungswörterbuch der deutschen Gegenwartssprache / achte, überarbeitete und erweiterte Auflage, 2015. – 2128 S. 2. *Schulze P*. Anatomisches Wörterbuch: Lateinisch-Deutsch/Deutsch-Lateinisch / Peter Schulze. – Stuttgart: Georg Thieme Verlag, 2008. – 181 S.

Лисак М.М., аспірант

Київський національний університет ім. Тараса Шевченка, Київ

СТРУКТУРНІ І СЕМАНТИЧНІ ВЛАСТИВОСТІ ІМЕННИКОВИХ КОМПОЗИТІВ З СОМАТИЧНИМ КОМПОНЕНТОМ У НІМЕЦЬКОЇ МОВІ

Роботу присвячено висвітленню основних властивостей іменникових композитів з соматичним компонентом в німецькій мові. Визначено поняття іменникових композитів з соматичним компонентом; проаналізовано основні властивості іменникових композитів; розглянуто метафоричне переосмислення композитів, зокрема випадки персоніфікації неживої природи, які є ще одним типовим виявом антропоморфної метафори та егоцентричної моделі просторової орієнтації.

Ключові слова: іменниковий композит, структурні та семантичні властивості, соматичний компонент, словотвір, складові А і В, метафора, метонімія.

Lysak M.M., PhD student

Taras Shevchenko National University of Kyiv

THE STRUCTURAL AND SEMANTIC PROPERTIES OF COMPOUND NOUNS WITH SOMATIC COMPONENTS IN THE GERMAN LANGUAGE

This article is devoted to the structural and semantic properties of somatic compound nouns in the German language. It discusses the theoretical premises of the study of compound nouns, determines the basic characteristics and types of such compounds, and considers the metaphorical rethinking of compounds, to which the personification of inanimate nature is attributed, that represent another typical manifestation of the anthropomorphic metaphor and an egocentric model of spatial orientation.

Keywords: compound nouns, structural and semantic properties, somatic component, word formation, A and B constituents, metaphor, metonymy.

Лысак М.М., аспирант

Киевский национальный университет им. Тараса Шевченко, Киев

СТРУКТУРНЫЕ И СЕМАНТИЧЕСКИЕ СВОЙСТВА ИМЕННЫХ КОМПОЗИТОВ С СОМАТИЧЕСКИМ КОМПОНЕНТОМ В НЕМЕЦКОМ ЯЗЫКЕ

Работа посвящена основным свойствам именных композитов с соматическим компонентом в немецком языке. Определено понятие именных композитов с соматическим компонентом; проанализированы основные свойства именных композитов; рассмотрено метафорическое переосмысление композитов, в частности случаи персонификации неживой природы, которые являются еще одним типичным проявлением антропоморфной метафоры и эгоцентричной модели пространственной ориентации.

***Ключевые слова:** именной композит, структурные и семантические свойства, соматический компонент, словообразование, составляющие А и В, метафора, метонимия.*

УДК 811.112.2'81'37

Материнська О.В., д.філол.н., проф.

Інститут філології КНУ імені Тараса Шевченка, м. Київ

СТРУКТУРА ТА СЕМАНТИКА НАЙМЕНУВАНЬ ЧАСТИН ПРОЦЕСІВ У НІМЕЦЬКІЙ ТА АНГЛІЙСЬКІЙ МОВАХ

У статті досліджується структура та семантика найменувань частин процесів у німецькій та англійській мовах, які є частиною системи меронімів (позначень частин цілого). Зазначені лексичні одиниці належать до лексичного складу літературної мови, втім фіксуються у багатьох терміносистемах, що дозволяє говорити про їх значення для міжгалузевої термінології. Досліджувана тематична група меронімів є перехідною ланкою від дієслівної семантики до семантики іменника (як конкретного, так і абстрактного). Найменування частин процесів мають значення процесуальності, темпоральності, локативності та партитивності. Розвідка підкреслює окремий статус меронімічних відношень у зіставленні з іншими типами семантичних відношень у лексичній системі мови: гіперо-гіпонімічними, посесивними тощо.

***Ключові слова:** меронім, меронімія, гіперо-гіпонімія, таксономія, полісемія, індекс*

полісемічності, метафора, метонімія.

1. Вступні зауваження. Пропонована розвідка фокусує увагу на одній з тематичних груп меронімічної лексики – найменуваннях частин процесів, зокрема на дослідженні їхньої семантики та структурних особливостей.

Меронімія як тип семантичних відношень (відношень між частиною та цілим) наразі вже є предметом багатьох досліджень [11; 27: 88; 25: 45], не викликає сумніву відмінність цього типу семантичних відношень від інших, наприклад, гіперо-гіпонімії, відношень посесивності тощо. Утім тривалий час саме цей факт був під питанням, оскільки багато дослідників вважали меронімію лише різновидом гіперо-гіпонімічних відношень, якому притаманні всі типові властивості гіперо-гіпонімії [13: 96; 22: 231]. *Гіпо-гіперонімія (гіперо-гіпонімія)* є типом відношень підпорядкування одного поняття іншому на базі поняттєвого включення, видове позначення підпорядковується родовому. Вид може репрезентувати рід, бути його окремим схематичним прикладом [10: 31; 25: 39]. Незважаючи на наявність відношень включення підпорядкованого поняття до поняття, яке підпорядковує, меронімічні відношення відрізняються від гіпо-гіперонімічних тим, що частина не може виступати схематичним представленням [8: 58], або ж прикладом цілого як у випадку з гіпо-гіперонімічним типом відношень. Це твердження можна проілюструвати таким прикладом: *боєць* є частиною військового підрозділу, ієрархічно вищого поняття, яке у свою чергу є підпорядкованим поняттю *армія*. Проте *боєць* $\neq$ *армії*, він лише входить до її складу [2: 25]. На семантичному розвитку меронімів відбивається подібність їхньої ієрархічної організації до гіпо-гіперонімічних відношень. Зв'язок між гіпо-гіперонімією та меронімією яскраво демонструють метонімічні моделі утворення переносних значень слів, для яких відношення включення, суміжність значень є вирішальною для

розвитку моделей полісемії. Німецька лексема *Kopf* (букв. ‘голова’) у своєму прямому значенні не може репрезентувати людину, проте у своєму переносному значенні, утвореному за моделлю метонімічного переносу з частини тіла на людину загалом, синекдохи (*pars pro toto*) ‘керівник, лідер’, це найменування частини тіла виступає заміною цілого (порів. також, наприклад, англ. *brain* (букв. ‘мозок’) у значенні ‘розумник, мисляча особа’).

З-поміж аксіоматичних характеристик гіперо-гіпонімічних та меронімічних відношень у формальній логіці [16: 31; 17: 674] знаходиться аксіома транзитивності (TRANS: якщо $a < b$, а також $b < c$, то $a < c$ (тобто якщо a є частиною b , а b у свою чергу є частиною c , тоді a є також частиною c), але у випадку меронімічного типу відношень вона може порушуватися. А. Круз наводить приклад, який став майже хрестоматійним [12: 30-31]:

- a) The house has a door. ‘Дім має двері’.
- b) The door has a handle. ‘Двері мають ручку’.
- c) The house has a handle. ‘Дім має ручку’ [12: 31].

Слід визнати, що, якщо застосовувати для опису транзитивних відношень між частиною та цілим формулу: якщо $a < b$, а також $b < c$, то $a < c$, то це слід робити з тим обмеження, що у такому випадку c , має бути цілим, тобто холонімом, по відношенню до a та b . У випадку судження c , *дім* не може виступати холонімом по відношенню до деталі дверей *ручки*. Кожна частина характеризується виконанням певної функції по відношенню до цілого. Так, наприклад, функція *ручки* – надати можливість переміщати щось, виконання цієї функції є неможливим щодо об’єкту *дім*. Це й пояснює «некоректність» висловлювання у прикладі c [12: 31-32]. Найменування частин цілого можуть мати обмежену функціональність, тобто виконувати певну функцію по відношенню лише до окремого виду цілого, що імплікативно закладено у їх значенні, наприклад, англ. *finger* ‘палець (руки)’ – *hand* ‘рука’, *stamen* ‘тичинка (квітки)’ – *flower* ‘квітка’ тощо, або виконувати

певну функцію по відношенню до різних видів цілого (наприклад, англ. *lobe* ‘частка (різних видів цілого)’), тобто характеризуються варіативною функціональністю [12: 32].

1.1. Звернення до дослідження таксономічних відношень у мові (гіперо-гіпонімічних та меронімічних), набуває особливого значення у царині фахових мов, оскільки ієрархічність внутрішньої форми лексем та системних зв’язків між ними є неодмінною ознакою формування лексикону фахових мов, що й зумовлює **актуальність** цього дослідження.

Зазначена тематична група меронімів – найменувань частин процесів (далі також НЧП) є кількісно незначною в межах загального корпусу досліджуваного матеріалу, але її значення полягає у тому, що ця група є перехідною ланкою від дієслівної семантики до семантики іменника як конкретного, так і абстрактного. Вона поєднує значення процесуальності, темпоральності, локативності та партитивності, є частиною корпусу загальноновживаної лексики, втім фігурує у лексичному складі багатьох терміносистем, отже дозволяє говорити про її міжгалузевість. Довгий час дослідження фахової лексики концентрувалось навколо проблеми відмежування термінологічних одиниць від загальноновживаної мови, проблем нормованості та усталеності фахових лексичних одиниць [15: 428]. Утім межа між фаховою та загальноновживаною лексикою у певних контекстах є дуже нечіткою й поповнення фахового вокабуляру за рахунок словотвірних моделей літературної мови, в тому числі семантичної деривації є досить продуктивним [24: 73], що підтверджує й досліджувана тематична група меронімів.

1.2. Основною **метою** цієї статті є виявлення семантичних ознак меронімів – найменувань частин процесів, підтвердження того факту, що вся меронімічна лексика є важливою не тільки для загальноновживаної літературної, але й для фахової мови. Гіперо-гіпонімічні зв’язки

систематизують фаховий вокабуляр [15: 428], меронімія як механізм визначення взаємозалежності між частиною та цілим є підґрунтям для дефінування термінів поряд із визначенням залежності між конкретним та абстрактним, сукупністю та її елементами, іншими видами семантичних відношень, які дозволяють окреслити їхню семантичну структуру. За рахунок полісемії меронімічна лексика проникає в усі прошарки фахового лексикону. Так, соматизми, які є джерелом антропоморфної метафори, вже давно стали джерелом відомих фахових кліше у галузі техніки [7; 9: 252; 1: 184, 191; 5: 111-121; 3: 300; 18: 35; 19: 170], наприклад, нім. *Kopf* (букв. 'голова') тех. 'головка', англ. *arm* (букв. 'рука') тех. 'лопать, важіль'. Метафорична основа таких термінологічних кліше є прозорою та вмотивованою, що є однією з вимог до фахової, термінологічної лексики. Тематична група найменувань частин процесів не характеризується високим рівнем полісемії, але навіть ці мероніми демонструють полісемічну семантичну структуру [2: 250-254].

Об'єктом цього дослідження виступають іменники на позначення частин процесів, наприклад, нім. *Arbeitsstufe* 'етап виробничого процесу', англ. *start-up* 'початок, початкова фаза' тощо.

Предметом дослідження є встановлення структурних та семантичних властивостей найменувань частин процесів, їх семантичних зв'язків у складі меронімічної лексики.

1.3. Емпіричний матеріал, представлений у цій студії базується на дослідженні системи меронімів у німецькій та англійській мовах загальною кількістю 4730 лексичних одиниць (6098 ЛСВ) у німецькій мові та 1888 лексичних одиниць (6091 ЛСВ) в англійській мові. Мероніми на позначення частин процесів дуже тісно пов'язані з тематичними групами меронімів на позначення поняття «частина» та з темпоральними, локативними меронімами [4; 6; 20; 21], оскільки будь-який процес розгортається у часі та просторі. У семантичному обсязі меронімів на позначення частин процесів

закладено, відповідно, не тільки значення процесуальності, але і дуративності, часової обмеженості, що позначається на вербалізації у лексичній системі мови переважно таких частин процесів як: *початок – розвиток – кінцева стадія*, наприклад, *Anfangsstufe*, *Anfangsphase* ‘початкова, перша стадія’, *Entwicklungsstadium* ‘стадія розвитку певного процесу’, *Endphase*, *Endstadium* ‘кінцева, фінальна стадія’, англ. *startup* ‘початкова, перша стадія’, *finale* ‘фінал, завершення певного процесу’. У таку тріаду вміщуються позначення процесів, що мають місце лише один раз, для повторюваних, циклічних процесів початкова та кінцева стадія можуть бути взаємоперехідними, *Arbeitstakt* ‘етап, частина виробничого процесу’, англ. *stage* ‘стадія’. Загальна кількість досліджених позначень частин процесів є невеликою, а саме 53 ЛО (69 ЛСВ) у німецькій мові та 26 ЛО (93 ЛСВ) у англійській. Добиралися лексичні одиниці, у дефініції яких точно визначено належність до меронімічної лексики та які слугують саме для розподілу певного процесу на стадії виконання, етапи.

2. З точки зору структурної організації, більшість найменувань частин процесів у німецькій мові є детермінативними композитами (30 ЛО), утвореними за моделями: $N+(e)s+N \rightarrow N$ (нім. *Entwicklungsstufe* ‘стадія розвитку’), $N+N \rightarrow N$ (нім. *Endphase* ‘заклучна фаза’), $Adj+N \rightarrow N$ (нім. *Frühphase* ‘початкова, рання фаза’), $V+N \rightarrow N$ (нім. *Denkschritt* ‘крок мисленнєвого процесу’), $N+(e)n+N \rightarrow N$ (нім. *Stundentakt* ‘частина процесу, що повторюється за годину’), $Num+(N+(e)n+N) \rightarrow N$ (нім. *Einstundentakt* ‘частина процесу, що повторюється за годину’). В англійській мові зафіксовано лише один двокомпонентний детермінативний композит, утворений за структурною моделлю $N+N \rightarrow N$: англ. *quaterfinal* ‘чверть фіналу (у грі)’. Значну кількість позначень частин процесів утворено внаслідок експліцитної деривації (13 ЛО в німецькій мові та 12 ЛО – в англійській), наприклад, суфіксації, префіксації (8 ЛО у німецькій та 11 ЛО в англійській мовах) нім. *Besserung*, англ. *betterment* ‘покращення’, та за допомогою префіксоїдів (5 ЛО в німецькій та 1 в

англійській мові) нім. *Vorstufe* ‘перший, попередній етап’, англ. *prophase* ‘попередня, підготовча стадія’. Зафіксовано лише один випадок утворення НЧП усіченням у німецькій мові та три в англійській мові, наприклад, лексема *Phase* у німецькій мові, англ. *phase* ‘фаза, частина процесу’ є запозиченням з грецької до латини та французької, а звідти до німецької та англійської мов, утворилася усіченням суфікса множини (гр. *phases* (мн.) від *phasis* ‘фаза місяця, поява зірки’).

Значення процесуальності, зазвичай, виникає у іменників, які вже є похідними утвореннями від дієслів, представляють собою складні композитні утворення (у німецькій мові) або ж утворюються переважно за допомогою афіксації (в англійській мові). Природним виглядає той факт, що продуктивним є утворення іменників на позначення частин процесів від дієслівних основ засобами імпліцитної деривації, наприклад, нім. *Ablauf* ‘закінчення певного строку, процесу’ (утворено за конверсією від дієслова *ablaufen*), англ. *start-up* ‘початок, початкова фаза’ (утворено за конверсією від фразового дієслова *to start up* ‘розпочинати щось’). Зафіксовано 9 ЛО у німецькій та 10 у англійській мові.

2.1. Семантична класифікація НЧП-композитів у німецькій мові (в англійській мові зафіксовано лише один партитивний композит) ґрунтується на виявленні семантичних відмінків, семантичних ролей компонентів композитів за допомогою перифрази, трансформаційного методу [2: 61; 14: 294; 26: 51; 23: 145] та об’єднує такі типи НЧП – детермінативних композитів, наприклад:

2.1.1. Партитивні композити-НЧП, позначають частину процесу за її партитивним зв’язком із ієрархічно вищим поняттям, характеризуються відношенням включення, мають такі підтипи: «Ціле – частина» та «Частина – ціле», а саме:

- а) «Ціле – частина» («*B* належить до *A*», «*A* має *B*», «*B* є частиною *A*»), наприклад, нім. *Arbeitsabschnitt, Arbeitstakt* ‘частина виробничого процесу’;
- б) «Частина – ціле» («*A* належить до *B*», «*B* має *A*», «*A* є частиною *B*»),

наприклад, *Achtelfinale* ‘одна восьма фіналу’, англ. *quarterfinal* ‘чверть фіналу (у грі)’;

2.1.2. Темпоральні композити-НЧП конкретизують певний момент у часі, коли має місце частина процесу *B* («*B* припадає на час *A*»), наприклад, *Endphase* ‘заклучна фаза’, *Endstufe* ‘заклучна стадія’, *Frühphase* ‘рання фаза’;

2.1.3. НЧП-акціональні композити, позначають частину певної дії, фази, яка характеризує перебіг певного процесу: «Дія – НЧП», коли НЧП-композит позначає частину за формулою «*B* є частиною дії *A*», наприклад, *Prägephase* ‘рання стадія життя істоти’, *Spielphase* ‘фаза, частина гри’. У якості компонента *A*, як видно з вищенаведених прикладів, виступають віддієслівні іменні основи.

2.1.4. Атрибутивні композити-НЧП дають якісну характеристику частин процесів («*B* – НЧП має ознаку *A*, характеризується ознакою *A*»), наприклад, за типом «Вимір – час» *Einstundentakt* ‘частина процесу, яка повторюється через одну годину’.

3. Дослідження структурних та семантичних типів НЧП у німецькій мові дозволило зафіксувати різні типи вираження цілого у найменуванні його частини:

– Ціле чітко експліковане у найменуванні частини (здебільшого йдеться про НЧП, які є детермінативними композитами, а саме партитивними композитами, наприклад, нім. *Arbeitsschritt* ‘крок, етап роботи’), загальна кількість таких НЧП 14 ЛО у німецькій та 1 ЛО у англійській мовах.

– Прототипічне ціле наявне у найменуванні частини імпліцитно, наприклад, нім. *Auftakt* ‘початок, вступ’, *Schlussakt* ‘заклучний акт’. У таких позначеннях частин холонім формально відсутній у структурі номінації, але на семантичному рівні він фіксується (загальна кількість 39 лексичних одиниць у німецькій та 25 у англійській мовах). Оскільки значна частина досліджених позначень частин процесів утворена від дієслів, їх ціле легко відновлюється за значенням процесуальності та є прозорим.

4. Рівень полісемії найменувань частин процесів є невисоким у німецькій мові (1,3) та досить високим у англійській мові (3,5).

З-поміж незначної кількості зафіксованих моделей переносів у процесі розвитку полісемії НЧП (16 ЛСВ у німецькій та 67 у англійській) виокремлюється **метафоричний перенос** з НЧП на: позначення: частини іншого конкретного поняття, частину певної сукупності: нім. *Auftakt* ‘початок, вступ’ ‘вступ музичного твору, склади перед наголошеним складом у вірші’, англ. *cycle* букв. ‘цикл’ ‘цикл творів (сонетів та ін.) у збірці’ (7 ЛСВ у німецькій та 19 ЛСВ у англійській мовах); властивостей, якостей, абстрактних понять: нім. *Reife* букв. ‘стадія стиглості, визрівання’ ‘виваженість, зрілість як риса характеру людини’, англ. *opening* букв. ‘початок, початкова стадія’ ‘можливість, okazія’ (6 ЛСВ у німецькій та 14 ЛСВ у англійській мовах); темпоральних понять: нім. *Ausgang* букв. ‘завершення, кінець’ ‘початок, відправний момент’, англ. *cycle* букв. ‘цикл’ ‘довгий проміжок часу’ (3 ЛСВ у німецькій та 1 ЛСВ у англійській) тощо. Продуктивними є такі **метонімічні моделі переносу** в англійській мові з НЧП на позначення: результату процесу, наприклад, англ. *termination* букв. ‘завершення’ ‘результат, домовленості’, *finish* букв. ‘завершення’ ‘покриття поверхні (витвору мистецтва), що відбувається на завершальній стадії її оформлення’ (15 ЛСВ у англійській мові) та ін.

5. Висновки. Результати дослідження структурних та семантичних особливостей найменувань частин процесів як частини меронімічної лексики, яка активно використовується не тільки у стандартній, але й у фаховій мові, дає можливість зробити такі узагальнення:

5.1. Меронімічні відношення мають окремий статус, що вирізняє їх з-поміж інших типів таксономічних, парадигматичних відношень у лексичній системі мови як стандартної, так і фахової.

5.2. Найменування частин процесів є поєднувальною ланкою між дієслівною семантикою та семантикою іменника, мають значення

партитивності, темпоральності, локативності та процесуальності. Їх семантика вказує на тенденцію до синтезу та сегментації будь-якого процесу, який здійснює людина, намагання впорядкувати та стратифікувати етапи виробничих процесів.

5.3. Досліджувана лексика не належить безпосередньо до фахової, але активно використовується у різних терміносистемах, де визначення стадій та кроків виробничих процесів є детермінованою складовою будь-яких заздалегідь чітко визначених дій. Дослідження структури та семантики найменувань частин процесів дозволяють говорити про продуктивність словотвірних моделей та моделей розвитку полісемії, притаманних стандартній мові також й у термінологічній галузі. Досліджені лексичні одиниці мають невисокий рівень розвитку полісемії, але й вказують на той факт, що семантична деривація властива фаховій міжгалузевій лексиці, яка активно поповнюється за рахунок загальноживаних лексичних одиниць стандартної мови. Мероніми стають активними донорами оновлення фахового лексикону.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. *Материнська О. В.* Типологія найменувань частин тіла : [монографія] / О. В. Материнська. – Донецьк : ДонНУ, 2009. – 295 с. – (Типологічні, зіставні, діахронічні дослідження ; Т. 5).
2. *Материнська О. В.* Меронімічні відношення в лексичній системі німецької та англійської мов : [монографія] / О. В. Материнська. – Донецьк : Всеукраїнське держ. багатoproфільне видавництво Донбас, 2012. – 360 с. (Типологічні, зіставні, діахронічні дослідження. – Т. 8.).
3. *Материнська О. В.* Антропоцентризм як базовий принцип формування меронімічних відношень у мові / О. В. Материнська // *Studia Linguistica*): зб. наук. праць / редколегія: відпов. ред. І.О. Голубовська: Київ: Видавничий Дім Дмитра Бураго, 2016. – Вип. 9. – С. 299-308.
4. *Материнська О. В.* Структура та семантика темпоральних меронімів у німецькій та англійській мовах / О. В. Материнська // *Вісник КНУ імені Тараса Шевченка: Збірник наукових праць. Іноземна філологія.* – Київ: Видавничо-поліграфічний центр "Київський університет", 2017. – № 1 (50). – С. 44-

50. 5. *Материнська О. В.* Семантична продуктивність меронімів у фахових мовах // Мовні і концептуальні картини світу. – Київ: Видавничо-поліграфічний центр "Київський університет", 2017. – № 61. – С. 111-121. 6. *Материнська О. В.* Концептуалізація простору в німецькій та англійській мовах (на матеріалі локативних меронімів) / О. В. Материнська // Наукові записки Кіровоградського державного педагогічного університету ім. В. Винниченка. Серія: Філологічні науки (Мовознавство): Кіровоград: Видавець Лисенко В.Ф., 2018. – Вип. 164. – С. 62-68. 7. *Andersen E.* Lexical Universals of Body-Part Terminology / Elaine Andersen / Universals of human languages. – Vol. 3. Word structure. – Stanford, California: Stanford University Press, 1978. – P. 335-368. 8. *Birner B.J.* Language and meaning / Betty J. Birner. – London, New-York: Routledge, 2018. – 154 p. (Routledge Guides to Linguistics). 9. *Blanco C. M.* Das bildliche Potenzial der deutschen Körperteilbezeichnungen: eine historische Darstellung seit indogermanischer Zeit / C. M. Blanco // Muttersprache. – 1999. – Jg.9. – № 3. – S. 246-260. 10. *Blank A.* Einführung in die lexikalische Semantik für Romanisten / Andreas Blank. – Tübingen : Niemeyer, 2001. – 154 S. 11. *Brown C.* Paradigmatic relations of inclusion and identity II: Meronymy // Lexicology: an international handbook on the nature and structure of words and vocabularies: in 2 volumes / Ed. by D.A. Cruse, F. Hundsnurscher u.a. – Vol. 1. – Berlin; New-York: Walter de Gruyter, 2002. – P. 480-485. 12. *Cruse D.A.* On the transitivity of the part-whole relation // Journal of Linguistics. – 1979. – Vol. 15/1. – P. 29-38. 13. *Dornseiff F.* Bezeichnungswandel unseres Wortschatzes / Franz Dornseiff. – Lahr in Baden : Moritz Schauenburgverlag, 1938. – 226 S. 14. *Engel U.* Gaudium in scientia linguarum. Ausgewählte Schriften / Ulrich Engel [A. Jurasz, A. Kaṭny, E. Tomiczek (Hgg.)]. – Wrocław ; Dresden : Neisse Verlag, 2006. – 371 S. (Beihefte zum ORBIS LINGUARUM. – 44). 15. *Fraas C.* Lexikalisch-semantische Eigenschaften von Fachsprachen / Claudia Fraas // Handbücher zur Sprach- und Kommunikationswissenschaft. – Berlin, New-York: Walter de Gruyter, 1998. – S. 428-438. (HSK. – Bd. 14.1.). 16. *Gerstl P., Pribbenow S.* Midwinters, end games and body parts. A classification of part-whole relations // Parts and wholes. Integrity and Granularity / Ed. by C. Eschenbach, W. Heydrich. – Bericht 49. – Hamburg: Graduirtenkolleg Kognitionswissenschaft, Universität Hamburg, 1995. – S. 23-49. 17. *Handbook of Metaphysics and Ontology* / Hrsg. Von H. Burkhard, B. Smith. / Munich; Philadelphia; Vienna: Philosophia, 1991. – 1005 p. 18. *Hums L.* Zur Klassifizierung der Benennungen für Körperteile in übertragener Verwendung // Sprachpflege. – 1988. – Jg.37. – H.3. – S. 35-37. 19. *Materynska O.* Typologie der Körperteilbenennungen: [Monographie / [Hgg. A. Kaṭny, K. Lukas, C. Schatte] / Olena Materynska. – Frankfurt am Main, Berlin, Bern,

Bruxelles, New-York, Oxford, Warszawa, Wien: Peter Lang, 2012. – 246 S. (Danziger Beiträge zur Germanistik. – Bd. 41.). 20. *Materynska O.* Meronymie im Deutschen und Englischen / Olena Materynska // Semantik und Pragmatik im Spannungsfeld der germanistischen und kontrastiven Linguistik. – Frankfurt am Main u.a. : Peter Lang, 2013. – S. 71-81. (Donezk Studien zur Germanistik, kontrastiven und diachronen Linguistik – Bd. 1.). 21. *Materynska O.* Teil-Ganzes Beziehungen im interkulturellen Vergleich // [Festschrift für Prof. A. Kałny zum 65. Geburtstag / Olena Materynska. – Frankfurt am Main, Berlin, Bern, Bruxelles, New-York, Oxford, Warszawa, Wien : Peter Lang, 2014. – S. 357-369 (Danziger Beiträge zur Germanistik. – Bd. 48.). 22. *Murphy. M. Lynne* Semantic relations and the lexicon : antonymy, synonymy and other paradigms / Lynne M. Murphy. – Cambridge : Cambridge University Press, 2003. – 293 p. 23. *Ortner L.* Substantivkomposita (Komposita und kompositionsähnliche Strukturen1) / Deutsche Wortbildung: Typen und Tendenzen in der Gegenwartssprache; eine Bestandsaufnahme des Instituts für Deutsche Sprache, Forschungsstelle Insbruck / Lorelies Ortner, Elgin Müller-Bollhagen. – Berlin; New-York: Walter de Gruyter, 1991. – 863 S. – (Vierter Hauptteil Sprache der Gegenwart; Bd. LXXIX). 24. *Roelcke T.* Fachsprachen / Thorsten Roelcke. – Berlin: Erich Schmidt Verlag, 2010. – 269 S. (Grundlagen der Germanistik. – Bd. 37.). 25. *Roelcke T.* Semantisches Dreieck und semantische Relationen / Thorsten Roelcke // Semantiktheorien. Lexikalische Analysen im Vergleich [Hgg. S. Staffeldt, J. Hagemann]. – Tübingen: Stauffenburgverlag GmbH, 2017. – S. 25-49. (Stauffenburg Einführungen. – Bd. 32.) 26. *Shaw H. J.* Motivierte Komposita in der deutschen und englischen gegenwärtigen Sprache / J. Howard Shaw. – Tübingen : Gunter Narr Verlag, 1979. – 256 S. – (Tübinger Beiträge zur Linguistik ; Bd. 118). 27. *Vohidova N.* Lexikalisch-semantische Graduonymie (eine empirisch basierte Arbeit zur lexikalischen Semantik) / Nofiza Vohidova . – Tübingen: Narr Francke Attempto Verlag GmbH, 2016. – 397 S. (Studien zur deutschen Sprache. Forschungen des Institutes für deutsche Sprache. – Bd. 69.)

Стаття надійшла до редакційної колегії 02.09.2018

Materynska O.V., Dr.habil., Professor

Taras Shevchenko National University of Kyiv

STRUCTURE AND SEMANTICS OF THE NAMES DENOTING PARTS OF PROCESSES

IN GERMAN AND ENGLISH

This paper deals with the research of the structure and semantics of the names denoting

parts of processes in German and English, which are parts of the meronymy system (names denoting parts of the whole). The lexical units under analysis belong to the vocabulary of the standard language, but are also observed in different terminological systems, thus their meaning for the inter-branch terminology is evidently huge. The analysed thematic group of meronyms is a joint link between semantics of verb and noun (concrete and abstract). They combine the meaning of process, temporality and locativity with partitive meaning. The research highlights the special status of meronymic relations different from other types of semantic relations in the lexical system of language: hyper-hyponymic and possessiv.

Key words: *meronym, meronymy, hyper-hyponymy, taxonomy, polysemy, index of polysemy, metaphor, metonymy.*

Материнская Е.В., д.филол.н., проф.

Институт филологии КНУ имени Тараса Шевченко, Киев

**СТРУКТУРА И СЕМАНТИКА НАИМЕНОВАНИЙ ЧАСТЕЙ ПРОЦЕССОВ В
НЕМЕЦКОМ И АНГЛИЙСКОМ ЯЗЫКАХ**

В статье исследуется структура и семантика наименований частей процессов в немецком и украинском языках, которые являются частью системы меронимов (обозначений частей целого). Данные лексические единицы входят в лексический состав литературного языка, но при этом фиксируются во многих терминосистемах, что позволяет говорить об их значении для межотраслевой терминологии. Исследуемая тематическая группа меронимов представляет собой переходное звено между семантикой глагола и имени существительного (как конкретного, так и абстрактного). Наименования частей процессов имеют значение процессуальности, темпоральности, локативности и партитивности. Исследование подчеркивает особый статус меронимических отношений по сравнению с другими типами семантических отношений в лексической системе языка: гиперо-гипонимическими, possessивными и т.д.

Ключевые слова: *мероним, меронимия, гиперо-гипонимия, таксономия, полисемия, индекс полисемии, метафора, метонимия.*

МЕНТАЛЬНА СТРУКТУРА СУБОРДИНАЦІЙНОГО КОНЦЕПТУ “WORK” (Частина 2)

Стаття присвячена когнітивному аналізу концепту “work”, який посідає субординаційний рівень по відношенню до макроконцепту “business” і пов'язаний з ним семантико-поняттєвими зв'язками. Вивчається внутрішня форма слова-номінатора концепту, його дериваційний, семантичний, словотвірний та текстотвірний потенціал, теоретичне осмислення в наукових працях, семантичні зв'язки з іншими можливими номінаторами концепту. Розробляється ментальна структура концепту, а саме його поняттєвий, смисловий (смислові центри / семантичні ядра), образний (образ-стереотип “working woman” у двох форматах – прототиповий образ та оцінний стереотип) і схематичний (акціональний фрейм з відношеннями каузації, контактної дії й характеристизації) компоненти.

***Ключові слова:** ментальна структура, субординаційний концепт, поняттєвий компонент, смисловий центр, образний компонент, акціональний фрейм.*

Образний компонент субконцепту “work” знаходить втілення у соціальному стереотипі, присутньому в колективній професійній свідомості носіїв англійської мови, що його зокрема відображають художні засоби літератури та кіномистецтва. Проаналізовані кінотвори *Working Girl* (1988), *The Devil Wears Prada* (2000), *The Proposal* (2009) та телесеріали *Ugly Betty* (2006-2010) та *Damages* (2007-2010) дають можливість виокремити образ-стереотип “working woman” (працююча жінка) у двох форматах – прототиповий образ та оцінний стереотип.

Прототиповий образ працюючої жінки. До основних атрибутів цього

стереотипу належать: *зовнішність, риси характеру, розумові здібності, ділові якості.*

Атрибут **зовнішність** має мовне вираження у формі прямих директивів-настанов: Katherine Parker: *The form should be unique too – irreproachable. Sluttish toilet – it fixes eyes, irreproachable one – the woman does. It's Coco Chanel* (Working Girl, 1988) та непрямих директивів-рекомендацій: *a Chanel suit with the office* (Working Girl, 1988). Ознака цього атрибуту – *irreproachability* (бездоганність) та *eliticism* (елітарність).

Атрибут **риса характеру** увиразнюють репрезентативи-роздуми: Katherine Parker: *In this world nothing you want would come by itself. Be able to force. Only then we get that we deserve* (Working Girl, 1988); життєві кредо: Patty Hewes: *Win at all costs* (Damages, 2007-10); зауваження: Miranda Priestly: *And you can do anything, right?; Perfect. I got somebody came back to work* (Ugly Betty, 2006-10); мікродіалоги: - *Is anything I can do? – Your job* (The Devil Wears Prada, 2000). Ознаки цього атрибуту – *persistence* (наполегливість) та *hardworking* (працелюбність).

Атрибут **розумові здібності** увиразнюють директиви-імперативи: Katherine Parker: *Bring me your ideas* (Working Girl, 1988); Miranda Priestly: *Hire that smart fat girl* (The Devil Wears Prada, 2000). Ознака цього атрибуту – *smartness* (розум).

Атрибут **ділові якості** увиразнюють іменники *strictness, politeness, accuracy, punctuality* та бізнес-метафора *a two-way street*. Ознаки цього атрибуту – *strictness* (строгість), *politeness* (ввічливість), *accuracy* (акуратність), *punctuality*, (пунктуальність), *team-working* (колегіальність). Оцінний стереотип працюючої жінки представляють два атрибути – *морально-етичні якості та ставлення до колег та підлеглих.*

Атрибут **морально-етичні якості** увиразнюють негативні образні номінації: *the sharp-toothed shark* (Damages, 2007-10), *the witch is on her broom*

(The Proposal, 2009); емотивні оцінні судження: *You poisonous bitch!*; *Your are a monster*; деперсоніфікація: *It's here!* (The Proposal, 2009) та гендерні номінації (вживання займенника чоловічого роду щодо особи жіночої статі): *He's on the way. Tell everyone* (The Devil Wears Prada, 2000). Ознака цього атрибуту – *unethical behavior* (неетична поведінка).

Атрибут *ставлення до колег та підлеглих* знаходить мовне вираження в експресивах з негативною оцінкою: *You think that you can treat all of us as your personal slaves* (The Proposal, 2009). Ознака цього атрибуту – *inhuman attitude* (жорстоке ставлення).

Узагальнений образ-стереотип “working woman” можна описати в таких номінаціях: *elitist, smart, driven, conceited, cunning, deceiving, controlling, manipulating, uses everybody to her advantage, exploits everyone around her, plots and connives, gets what she wants, willing power and domination, abusing, ruthless, amoral.*

Образний компонент концепту “work” має також невербальну форму вираження, візуалізуючись у вигляді схем, графіків, малюнків: *worker is a screw, worker is a brick, worker is an ant, worker is a puzzle, worker is a robot* (Див. Рис. 1).

Рис.1. Worker is a screw.

Схематичний компонент субконцепту “work” виражається в дієвому / акціональному фреймі з вершиною “work”, слотами: “subject of work” (суб’єкт праці), “object of work” (об’єкт праці), “aim of work” (мета праці), “means of work” (засоби праці), “result of work” (результат праці); субслотами: “kind of work” (різновид праці), “character of work” (характер праці), “mode of work” (спосіб праці), “quality of work” (якість праці), “place of work” (місце праці), “duration of work” (тривалість праці). Структура фрейму розгортається у схему: “ХТОСЬ-суб’єкт (*worker*) виконує ЩОСЬ-об’єкт (*work*) з МЕТОЮ (*earnings*) за допомогою ЧОГОСЬ-засобів (*means of work*), отримуючи ЩОСЬ-результат (*result of work*)”. Слоти фрейму поєднуються відношеннями каузації та контактної дії. Слот “object of work” підпорядковує слоти нижчого порядку “kind of work”, “character of work”, “mode of work”, “quality of work”, “place of work”, “duration of work”, які поєднуються відношеннями характеристики (схема 1):

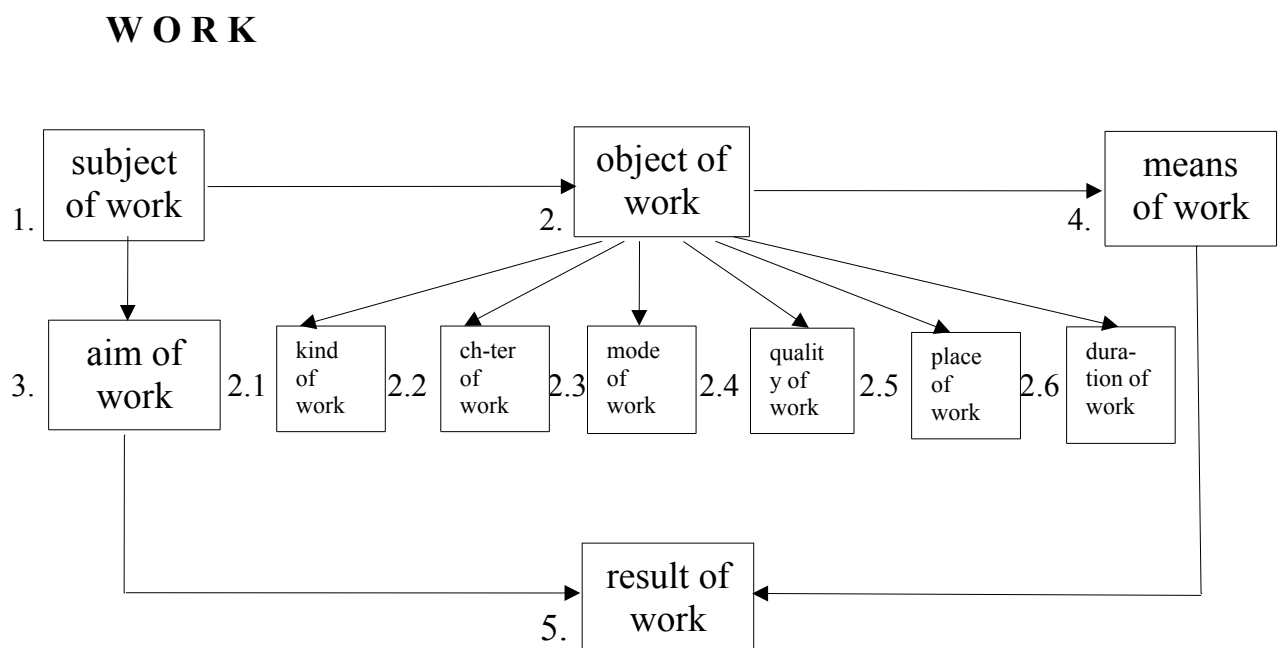

Схема 1. Фрейм-структура субконцепту “work”.

Слот 1 “**subject of work**” заповнюють назви працюючих суб’єктів,

посад, які вони обіймають, зі словом *worker* та його синонімами: *workman*, *workmate*, *work-party* / *working-party*, *work-people*, *workwoman*, *teleworker*, *worker director*, *working director*, *work(ing) group*, *working man*, *working party*, *laborer*, *jobber*, *brain worker*, *casual worker* / *laborer*, *clerical worker*, *collective laborer*, *commercial wage worker* / *laborer*, *day laborer*, *distributive worker*, *farm laborer*, *general worker* / *laborer*, *hired farm worker*, *independent worker* / *worker on own account*, *line worker*, *maintenance worker*, *manual worker*, *office worker*, *odd-job worker*, *own account worker*, *part-time worker*, *production worker*, *rate worker*, *regular workers*, *rural worker*, *salary worker*, *sales worker*, *self-employed worker*, *shift worker*, *time worker*, *wage worker*, *bill jobber*, *desk jobber*, *money jobber*, *rack jobber*, *stock jobber*; збірні іменники: *personnel*, *staff*, *working class*; бізнес-метафори: *workforce* / *labor force*, *workhorse*, *working assets*, *guest worker*, *human* / *working capital*, *key worker*, *laid-off worker*, “*lump*” *worker*, *nomadic worker*, *relief worker*, *human* / *labor resources*, *labor-power*, *casual labor*, *common* / *general labor*, *green labor*, *junior labor*, *nonunion labor*, *(semi)skilled labor*, *job hopper*, *job flyer*, *job hunter*, *moonlighter*; метонімії: *the hands*, *black collars*, *blue collars*, *gray collars*, *pink collars*, *white collars*, *the jackets*; аналогії: *workaholic*, *work-shy*, *work-worn*; перифрази: *job holder* = *employee*.

Слот 2 “**object of work**” є вершиною для кількох субслотів, які утворюють квалітативну схему концепту. Субслот 2.1. “**kind of work**” заповнюють різновиди трудових операцій, завдань, замовлень у формі атрибутивних словосполучень з іменем концепту та його синонімами: *clerical* / *office* / *paper work*, *commercial work*, *counting work*, *development work*, *farm work*, *field work*, *installation work*, *manufacturing work*, *materials handling work*, *military contract work*, *repair work*, *research work*, *test and evaluation work* / *RDT and E work*, *survey work*, *commercial manufacturing job*, *component job*, *contract job*, *defence job*, *factory job* / *labor*, *domestic labor*,

payroll job, set-up labor; предикативних словосполучень: *to carry out work / to carry out a job, to commit to work, to do work / a job, to find work / a job, to get / set to work, to give up work, to give up work / a job, to look for a work / a job, to need a job*, бізнес-ідіом: *active jobs in house*; метафор: *given-out work*; бізнес-кліше: *having a job but not at work, looking for a work / job*; метонімії: *work in hand*. Слот 2.2. “**character of work**” заповнюють атрибутивні словосполучення з іменем концепту та його синонімами, що визначають характер роботи або профіль діяльності: *brain work, casual work, creative work, government work, hand work / labor, managerial work, manual work / labor, mental work / labor, needlework, physical work, routine work, side / subsidiary work, slave work, work-to-rule; extra job, odd job, (un)restricted job*; прості метафори: *given-out work, leg work, shock work, rush work / job, dead labor, living labor, sweated labor; dummy job, (ever)green job, key job, job enlargement, job enrichment, moonlighting*; розгорнуті метафори: *Get me from this job merry-go-round, I'm feel like I'm spinning in circles and getting nowhere* (P. L. Desy); метонімії: *black-collar job, blue-collar job, gray-collar job, pink-collar job, white-collar job*; перифрази *stop-gap job* (=casual job). Субслот 2.3 “**mode of work**” заповнюють назви способу виконання або організації праці у формі атрибутивних словосполучень з іменем концепту та його синонімами: *commission work, contract work / job, custom work, double-shift work, freelance work, in-cycle work, job work, (non)shift work, piece work, task work / work by task, team work, wage work / labor, piecework job, compulsory labor, cooperative labor, forced labor, labor in common*; метафор: *ghosting, moonlighting*; метонімії *work in hand*, образного порівняння *to work like a charm*, аналогій: *to work at full pressure, to be pressed with work*, паремії *to work one's fingers to the bone*. Слот 2.4 “**quality of work**” заповнюють словосполучення з іменем концепту та його синонімами, що позначають якісні характеристики праці: атрибутивні – *bad work, decent work, easy work,*

good work, hard work, pioneering work, productive work, (un)skilled work, common / unskilled labor, semiskilled labor. slave labor, standard labor; предикативні – *to make a good job*. Субслот 2.5 “**place of work**” заповнюють назви концепту з семою “місцезнаходження” у формі лексем: *works*, композитів: *workhouse, workplace, workshop, workspace, workstation, workroom, work-table*; атрибутивних словосполучень з іменем концепту та його синонімами: *fabricating works, inside work, off-firm work, working conditions, work(ing) environment, in the works*; сталих висловів: *at work, to be out of work / a job, to go to work, to put in work, to job smb into a post*. Субслот 2.6 “**duration of work**” заповнюють назви концепту з семою “часовий вимір”: *workday, workweek, jobbing*, атрибутивні словосполучення: *day work, double-shift work, fair day’s work, full-time work / a job, intermittent work, life work, night work / job, overtime work / job, part-time work / a job, permanent work / job, semi-continuous work, short-time work, temporary work / job, weekend work, work by the day, work history, work in process, working day, working days, working hours, working life, working week, off-season job*; метафора *short-run job*.

Слот 3 “**aim of work**” заповнюють лексеми *earnings, payment, salary, wage*; атрибутивні словосполучення з іменем концепту та його синонімами, що позначають матеріальну винагороду за виконану роботу: *market work, remunerative work, well-paid work / job, paid labor / labor paid for*; метафора *top-paying job*.

Слот 4 “**means of work**” заповнюють: узагальнена назва *working tools*, назви технічного обладнання, інструментарію, апаратури та приладів у формі атрибутивних словосполучень з лексемою *work*: *working apparatus, working device, working instrument*.

Слот 5 “**result of work**” заповнюють: словосполучення з іменем концепту та його синонімами на позначення результату праці: атрибутивні

outstanding work, work in process, work in progress, предикативні to complete work / a job, to finish work / job, to give-up work / job, метафори dead-end job, to have one's work cut out.

Архітектоніку субконцепту “work” ілюструє чотирьохкомпонентна схема 2.

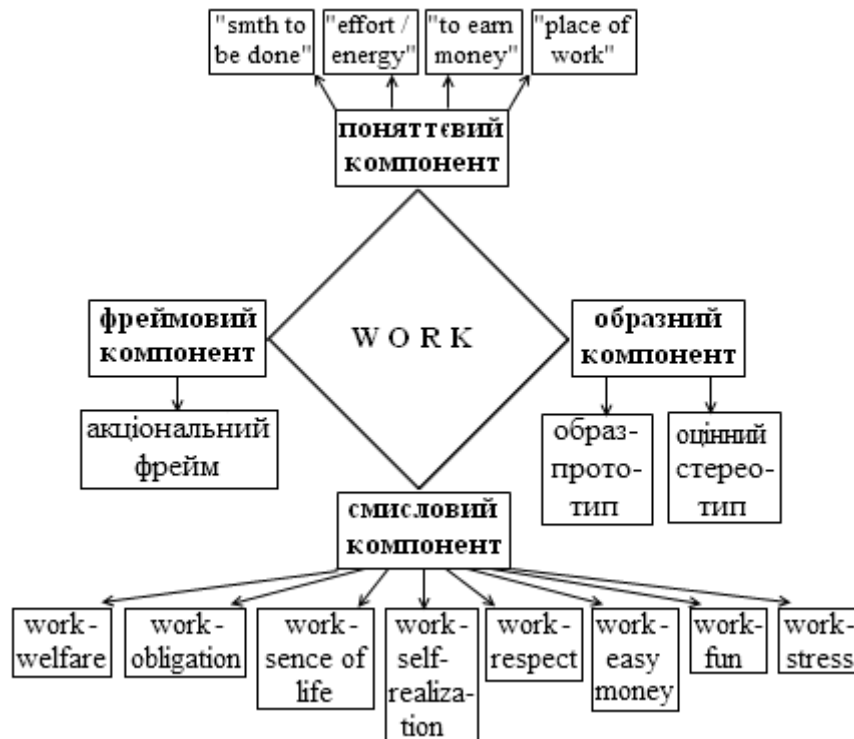

Схема 2. Архітектоніка субконцепту “work”.

Отже, субконцепт “work” входить до поняттєвої парадигми макроконцепту “business”, присутній в одному зі значень його номінатора і пов'язаний з ним семантико-поняттєвими зв'язками. Семантику лексеми *work* формують шість спеціальних словникових: “job, employment”, “trade, profession”, “occupation, “undertaking”, “amount of activity”, “place of employment”, “smth that has been produced through the effort, activity” і одне контекстуальне значення “cooperation”. Етимологією концепту є первинне

значення лексеми *work* – “make”. Вербалізатор концепту виявляє значний дериваційний (9 одиниць), семантичний (лексикалізована форма множини *works*) та словотвірний потенціал (37 композитів, 1 зрощення, 7 фразових дієслів); дистрибутивні можливості (95 словосполучень, 10 фразем, 5 бізнес-кліше, 1 порівняння, 26 професійно маркованих паремій). Зміст поняття “work” складають чотири характерні ознаки: “something that needs to be done”, “effort or energy”, “to earn money, a paid job”, “the place where you do this”. Когнітивні ознаки концепту формують такі смислові центри / семантичні ядра: “work is welfare”, “work is heavy obligation”, “work is sense of life”, “work is a means of self-realization”, “work is respect in the society”, “work is easy money”, “work is fun”, “work is stress”. Образний компонент концепту “work” відображає соціальний стереотип “working woman”, який існує у двох форматах – образі-прототипі та оцінному стереотипі. Цей компонент концепту має ще й невербальну форму вираження, візуалізуючись у схемах, графіках, малюнках. Схематичний компонент концепту “work” увиразнюється в акціональному фреймі з вершиною “work”, що розгортається у схему каузації та контактної дії. Слот “object of work” підпорядковує слоти нижчого порядку, які поєднуються відношеннями характеристичності.

У **перспективі** планується розробити архітектоніку субконцепту “company”, який присутній у структурі макроконцепту “business”, виокремити його семантико-поняттєві, смислові, асоціативні й структурно-схематичні зв’язки з концептами “work” та “business”.

(Частина 1. МККС. 2017. Вип.56. С.12-24)

ДЖЕРЕЛА ІЛЮСТРАТИВНОГО МАТЕРІАЛУ

1. Damages: TV serial. – KZK Production, USA, 2007-12. – 59 series. 2. The Devil Wears Prada: Feature film. – 20th Century Fox, USA, 2000. – 109 min. 3. The Proposal: Feature film. – Touchstone Pictures, USA, 2009. – 108 min. 4. Ugly Betty: TV serial. – ABC Channel,

USA, 2006-2010. – 85 series. 5. Working Girl: Feature film. – 20th Century Fox, USA, 1988. – 113 min.

Стаття надійшла до редакції 13.07.2018

Науменко Л.П., к. філол. н., доц.

Институт філології КНУ імені Тараса Шевченка, м.Київ

МЕНТАЛЬНАЯ СТРУКТУРА СУБОРДИНАЦИОННОГО КОНЦЕПТА “WORK”

Статья посвящена когнитивному анализу концепта “work”, который занимает субординационный уровень по отношению к макроконцепту “business” и связан с ним семантико-понятийными связями. Изучается внутренняя форма слова-номинатора концепта work, его деривационный, семантический, словообразовательный и текстообразовательный потенциал, теоретическое осмысление в научных исследованиях, семантические связи с другими возможными номинаторами концепта. Разрабатывается архитектура концепта, включающая его понятийный, смысловой (смысловые центры / семантические ядра), образный (образ-стереотип “working woman” и его два формата – прототипический образ и оценочный стереотип) и схематический (акциональный фрейм, который включает отношения каузации, контактного действия и характеристики) компоненты.

Ключевые слова: *ментальная структура, субординационный концепт, понятийный компонент, смысловой центр, образный компонент, акциональный фрейм.*

Naumenko L.P., PhD., Associate Professor

Institute of Philology, Taras Shevchenko National University of Kyiv

MENTAL STRUCTURE OF THE SUBORDINATE CONCEPT “WORK”

The paper is devoted to cognitive analysis of the professional concept “work” as a subordinate concept of the macroconcept “business” connected with it by semantic notional relations. The inner form of the word-nominator work, its derivative, semantic, word-building, text-composing potentials, theoretical rethinking in scientific research, as well as semantic links with other possible names of the concept have been studied. It has been developed the architectonics of the concept, i.e. its notional, sense (sense centers / semantic kernels), imagery (image-stereotype “working woman” in its two formats – prototypical image and evaluative stereotype) and schematic (action frame which includes cause, contact action and

characterization relations) components.

Key words: *mental structure, subordinate concept, notional component, sense center, imagery component, action frame.*

УДК 81'42:811.112.2

Павличко О.О., к. філол. н., доц.

Інститут філології КНУ імені Тараса Шевченка, м. Київ

ГЕНДЕРНА СПЕЦИФІКА РЕАЛІЗАЦІЇ КАТЕГОРІЇ ІНФОРМАТИВНОСТІ (на матеріалі журналів “Spiegel” і “Brigitte”)

У статті розглядаються особливості інформаційного тексту з точки зору гендерної лінгвістики. Показано, що гендерна маркованість інформаційного тексту виявляється на змістовно-структурному та стилістичному рівнях, що відображається у виборі аспектів подій опису, систематизації інформаційних блоків, лінгвістичних способах опису подій.

Ключові слова: *інформаційний текст, категорія інформативності, гендерна маркованість.*

Постановка проблеми. Один із головних постулатів феміністської лінгвістики полягає в тому, що мова фіксує картину світу з чоловічої точки зору, тому вона не лише антропоцентрична (орієнтована на людину), а й андроцентрична (орієнтована на чоловіка) [2]. У ній переважають чоловічі форми мови, вторинність і об'єктність жінок. Такі міркування базуються на гіпотезі лінгвальної відносності Сепіра-Уорфа: мова структурує і направляє мислення, тому свідомість людини значною мірою визначається особливостями мови [3]. Таким чином, мова створює картину світу, що опирається на чоловічу точку зору, від особи чоловічого суб'єкта, з погляду чоловічої перспективи, де чоловік визначається знаком «плюс», а жінка

знаком «мінус», постаючи головним чином у ролі об'єкта, у ролі «іншого», «чужого», чи взагалі ігнорується. Представники феміністської лінгвістики стверджують, що мова нав'язує її носіям спосіб пізнання світу, відповідно, і мовні стереотипи нав'язуються суспільній свідомості.

Актуальність дослідження. Враховуючи всі галузі мови, що відображають когнітивні, психологічні і емоційні процеси індивіда, його соціальний статус, а також культурні традиції соціуму, дослідники виокремлюють такі параметри досліджень гендерних відмінностей комунікативної поведінки: тематична спрямованість, інформативність та експресивність. Категорійний статус інформативності досі не ставав об'єктом спеціальних лінгвістичних досліджень.

Аналіз досліджень і публікацій. У сучасних гендерних мовознавчих дослідженнях на Заході виокремлюють зазвичай три основні підходи: трактовка виключно соціальної природи мови жінок та чоловіків і відповідно спрямування на виявлення тих мовних відмінностей, які можна пояснити особливостями перерозподілу соціальної влади у суспільстві; соціопсихолінгвістичний підхід – побудова психолінгвістичних теорій чоловічого та жіночого типів мовленнєвої поведінки та наголос на когнітивному аспекті розбіжностей у мовній поведінці статей. Згідно з дослідженнями А.В.Кириліної, гендерна проблематика в мовознавстві має яскраво виражений прикладний характер - об'єктом гендерних досліджень стають взаємовідносини між статтю та мовою. Основною метою таких досліджень є опис та пояснення того, як виявляється в мові стать, які оцінки приписуються в мові чоловікам та жінкам, і в яких семантичних вимірах вони найбільш поширені.

Мета статті. Аналізуючи інформативність як лінгвістичну категорію, ми ставимо собі за мету зосередити увагу саме на гендерному аспекті інформативності як на одній з основних ознак її якісної характеристики у

сучасній німецькомовній пресі.

Матеріал дослідження. Для нашого дослідження ми обрали журнали «Der Spiegel» та «Brigitte». «Der Spiegel» є напевно найвідомішим з щотижневих журналів Німеччини. Сам він репрезентує себе як найпопулярніший суспільно-політичний журнал серед середнього класу Німеччини із одним з найбільших накладів у Європі (1 млн. на тиждень). «The Economist» називає «Der Spiegel» найвпливовішим часописом континентальної Європи. «Brigitte» - один за найпопулярніших жіночих журналів Німеччини вже понад 60 років (журнал наводить цифру 2,7 мільйонів читачок). При аналізі ми звертали увагу на авторство текстів (автори-чоловіки та автори-жінки) та звичайно на цільову групу журналів. І хоча ми не можемо назвати журнал «Der Spiegel» виключно чоловічим, цифри вказують на те, що основною аудиторією журналу є все ж таки чоловіки (з 11,16 мільйонів читачів 61,5% (6,86 млн.) – чоловіки та 38,5% (4,30 млн.) - жінки. Оскільки в цілому розподіл між жінками та чоловіками у мережі приблизно 50/50, то можна стверджувати, що «Der Spiegel» значною мірою розрахований на чоловічу аудиторію (дані по електронному варіанту «Spiegel Online» [4]).

Викладення основного матеріалу. Ми проаналізували близько 50 статей вищеназваних журналів авторів – представників різної статі. При цьому ми розглядали такі параметри: змістовий аспект, структуру статті, генералізацію/конкретизацію інформації, використання образної, емоційно-оціночної лексики та термінології.

У більшості статей, написаних жінками, ми відслідковуємо тенденцію до конкретизації інформації. Наприклад, у статті авторки-жінки, викладеній у рубриці «Суспільство»: *kostbare Pelze; der Reichtum der fünften Avenue; Entwicklung der Arbeits- und Lebensbedingungen*. Яскравий приклад конкретизації, на нашу думку, у рубриці «Наука»: *Am Mittwoch beginnt die*

Tagung des Präsidiums der AdW. Das ist die letzte Tagung des Gremiums in diesem Jahr.

Категорія ж генералізації за нашими спостереженнями притаманна більш чоловічим інформаційним текстам. Характерні приклади генералізації: *Frauen und Männer; Mädchen und Jungen; junge Menschen*. Ми вважаємо, що категорію генералізації інформаційної події можна проілюструвати такими прикладами: *Auch der Anteil von ingenieur-technischen Leistungen steigt überdurchschnittlich. Charakteristisch für das Land ist eine breite Bürgerinitiativen-Bewegung. Heute arbeiten über 2 Millionen Bürger in Bürgerinitiativen mit.*

У процесі нашого дослідження нас зацікавила також структурна система інформаційного тексту, яку обирають для висвітлення тих чи інших подій у світі автори - чоловіки та жінки. На нашу думку, тут також можна виокремити гендерні особливості реалізації категорії інформативності, що виявляються у структуралізації інформаційних блоків. Ми відштовхувались від запропонованої Т.А. ван Дейком схеми інформаційного тексту у роботі «Структура новин в пресі» [1, с. 228–267]. Автор розглядає структуру інформаційного тексту як елемент дискурсу, виявляє імпліцитні чітко визначені і факультативні правила його інформаційної організації в цьому культурному середовищі. До того ж ван Дейк розподіляє інформацію в інформаційному тексті на рівні у відповідності з прагматичним принципом новизни й актуальності. Кожна нова ступінь низхідної схеми відображає зниження новизни та актуальності інформації приблизно на 50% у порівнянні з попередньою.

Аналіз статей дозволяє говорити про таку тенденцію: автори-чоловіки загалом притримуються стислої схеми інформаційного тексту, розробленої Т. ван Дейком: заголовок, вступ, головна подія, коментарі, історія, реакція, наслідки, фон/обставини, тобто розташовують інформаційні блоки у чіткій логічній послідовності. У процесі розгортання маскулінного інформаційного

тексту читач отримує інформацію про головну подію, початок її історії та причини, наслідки, обставини і широкий контекст події, побудованих в логічній послідовності. У статтях авторів-жінок досить часто відсутні фон, обставини, історія, відзначається індивідуальне варіювання інформаційних блоків, а часто й їх злиття. Вибіркова варіативність змістовних блоків у фемінному тексті пояснюється їх більшою інформативною значимістю для авторів-жінок і реалізацією комунікативної інтенції емоційного впливу на читача, апелювання до співчуття.

Аналіз специфіки змістового аспекту статей журналів дозволив нам зробити висновки, що журналісти-жінки часто висвітлюють економічні, політичні і соціальні події, наслідки стихійних лих, криз, але переважно в межах окремої соціальної групи або особистості, висвітлюють особисті і соціальні проблеми постраждалих і жертв надзвичайних подій. Слід наголосити, що змістовий аспект висвітлення події визначений психологічними особливостями сприйняття дійсності чоловіками та жінками. Варто зазначити, що емоційна участь авторів-жінок у події опису пояснює високий рейтинг інформації про різні наслідки стихійного лиха, її реалізацію за допомогою цитування свідків надзвичайної ситуації, які у подробицях описують свої відчуття, переживання, в той час як автори-чоловіки цитують переважно офіційних осіб, констатують дати, імена, цифри, розрахунки (подають прецизійну інформацію).

Висновки. Гендерна маркованість інформаційного тексту детермінується соціокультурними факторами і психологічними рисами, які приписуються соціумом чоловікові як представнику маскулінної субкультури, комунікативному лідеру, який відрізняється незалежним складом розуму, логічністю, раціональністю, об'єктивністю, лінгвокреативною компетенцією, меншим ступенем емоційності, і жінці – як представнику фемінної субкультури, яка відрізняється великим ступенем емоційності, емпатії,

кооперативності.

На конкретних прикладах ми переконались, що ідентифікація гендерних параметрів (змістовно-структурна специфіка, стилістично нейтральна або маркована лексика, конкретизація або генералізація інформації та ін.) інформаційного тексту сприяє категорії інформативності та експресивності. Особливості інформаційного тексту з точки зору гендерної лінгвістики виявляються на змістовно-структурному та стилістичному рівнях, що відображається у виборі аспектів подій опису, систематизації інформаційних блоків, лінгвістичних способах опису подій.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Ван Дейк, Т.А. Язык. Познание. Коммуникация:– М. : А/О "Издат. группа "Прогресс", 1989 . – 312 с.
2. Кирилина А. В. Гендерная асимметрия в языке / А. В. Кирилина [Електронний ресурс] // Женщина Плюс. - Режим доступу до статті: http://www.owl.ru/win/womplus/2003/01_05/html.
3. Кирилина А. В. Лингвистические гендерные исследования / А. В. Кирилина, М. В. Томская [Електронний ресурс] // Журнальный зал. – Режим доступу до статті: http://magazines.russ.ru/oz/2005/2/2005/_2_7.html
4. <http://meedia.de/2012/11/29/analyse-der-typische-spiegel-online-nutzer/>

Стаття надійшла до редакції 31.08.2018

Pavlychko O.O., Associate Professor, PhD,

Institute of Philology, Taras Shevchenko National University of Kyiv

GENDER SPECIFICITY OF “INFORMATIVITY” CATEGORY

(based on magazines “Spiegel” and “Brigitte”)

The article focuses on specifics of the information text from the point of view of gender linguistics. The gender marking of the information text is manifested at the structural, semantic and stylistic levels and is represented in the selection of aspects of the events, the organization of information blocks and linguistic ways of describing events.

Key words: *information text, semantics, «informativity» category, gender marking.*

Павлычко О.А., к. филол. н., доц.,

Институт филологии КНУ имени Тараса Шевченко, Киев

ГЕНДЕРНАЯ СПЕЦИФИКА РЕАЛИЗАЦИИ КАТЕГОРИИ ИНФОРМАТИВНОСТИ

(на материале журналов „Spiegel“ і „Brigitte“)

В статье рассматриваются особенности информационного текста с точки зрения гендерной лингвистики. Показано, что гендерная маркированность информационного текста проявляется на структурно-смысловом и стилистическом уровнях, что отображается в выборе аспектов описанных событий, систематизации информационных блоков, лингвистических способах описания событий.

Ключевые слова: *информационный текст, категория информативности, гендерная маркированность.*

УДК 371.13:81'253

Середа О.М., канд. пед. наук

Київський національний лінгвістичний університет, м. Київ

УЯВЛЕННЯ МАЙБУТНІХ ПЕРЕКЛАДАЧІВ ПРО ПРОФЕСІЮ ТА ВИМОГИ РИНКУ

В статті представлені результати емпіричного дослідження, в якому використано метод напівструктурованого інтерв'ю з майбутніми перекладачами-практикантами. Проаналізовані фактори, які впливають на якість практики з погляду студентів. Особлива увага приділяється очікуванням студентів від перекладацької практики, відповідності умов практики до реальних умов праці перекладача. Визначені проблеми, з якими стикаються майбутні перекладачі під час практики.

Ключові слова: *майбутні перекладачі, перекладацька практика в Україні та в Німеччині, уявлення про професію*

Перекладацька компетенція є багатокomпонентним утворенням, її окремі складові фахівець у галузі перекладу вдосконалює протягом всього

свого професійного життя. Про важливість формування під час навчання в університеті компетенцій, затребуваних на ринку перекладацьких послуг, та зміст навчання перекладачів в інших країнах писали такі дослідники, як Є.В. Беседіна, С.Ф. Панов, О.Р. Поршнева [1; 6; 7] та ін. **Актуальність** дослідження зумовлена необхідністю реформування змісту навчання майбутніх перекладачів, обов'язковою складовою якого є перекладацька практика, наближенням його до теперішніх та майбутніх вимог ринку перекладацьких послуг.

Метою статті є аналіз змісту перекладацької практики в Україні та Німеччині, уявлень майбутніх перекладачів про майбутню професійну діяльність та оцінка ними результатів перекладацької практики. Емпіричною основою дослідження стали результати письмового опитування 54 студентів-бакалаврів та 13 індивідуальних напівструктурованих інтерв'ю (з чотирма студентами-магістрантами та дев'ятьма бакалаврами Київського національного лінгвістичного університету (КНЛУ), доповнені аналізом оголошень про вакансії для практикантів з німецькомовних сайтів та вимог до підготовки українських практикантів-перекладачів.

В більшості проаналізованих нами нормативних документах українських ВНЗ щодо перекладацької практики метою практики визначається "закріплення знань, одержаних на заняттях з теорії перекладу та практики перекладу". Лише в кількох документах згадується про "опанування сучасних методів та форм організації перекладацької діяльності" [3; 4; 5] – навчальний аспект практики, який в Німеччині закріплений в відповідних нормативних документах і відрізняє практику від інших видів трудових відносин [9, 10].

В німецьких ВНЗ студенти-перекладачі самостійно шукають місце практики, університет здійснює інформаційну та організаційну підтримку через уповноважених з питань практики. Місця для практики пропонуються

на конкурсній основі: кандидат відправляє потенційному роботодавцю своє резюме, отже пошук місця практики схожий з пошуком місця роботи. Базами практики є, зокрема, німецькі та міжнародні фірми, які спеціалізуються на онлайн-маркетингу, маркетингу в соціальних мережах.

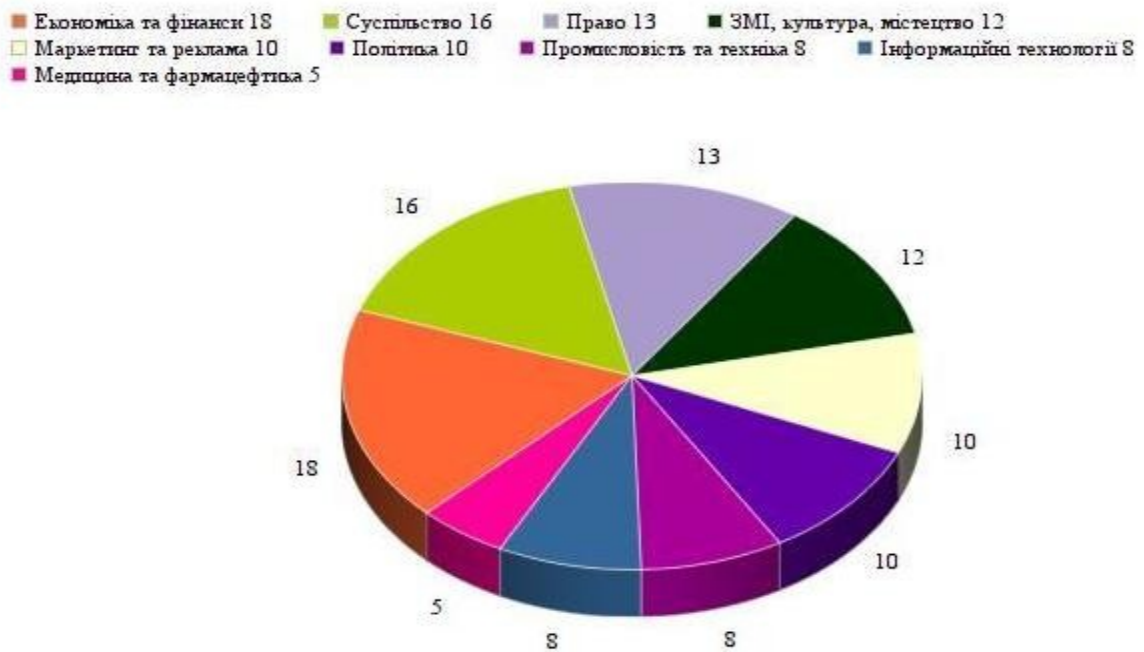
В проаналізованих нами 36 оголошеннях-пропозиціях фірм для студентів-перекладачів та випускників напрямку "переклад" (indeed.com, praktikum.info, praktika.de, praktikumstellen.de та ін., в період з квітня по серпень 2018 року) до завдань практикантів-перекладачів відноситься, окрім власне фахового перекладу, написання повідомлень на сторінці фірми в Facebook та блогах; підготовка фотоматеріалів для різних ЗМІ, створення рекламних відео для YouTube тощо. Під час практики німецькі практиканти оновлюють та локалізують зміст веб-сторінок різними мовами, ознайомлюються з основами просування сайтів різними мовами, упорядковують термінологічні бази даних тощо. Приблизно половина роботодавців пропонують оплачувану практику – від 150 до 600 євро на місяць; в деяких університетах існує можливість забезпечити своє фінансове становище під час практики завдяки стипендії. Практикантами можуть бути як студенти-майбутні перекладачі, яким у рамках навчання необхідно завершити практику, так і перекладачі або філологи-випускники ВНЗ.

Інша ситуація спостерігається в Україні: тут неоплачувані місця для практики в більшості випадків пропонуються і розподіляються між студентами через університети. Наприклад, КНЛУ має 30 баз практики, серед яких міністерства, відомства, підприємства, спілки, бюро перекладів тощо. Останнім часом студенти отримали право самостійно знаходити місце практики, і кількість майбутніх перекладачів, що використовують цю можливість, зростає з кожним роком. За даними нашого опитування, 21 студент проходив практику у фірмах та на підприємствах, 16 – в міністерствах та інших державних установах, ще 16 працювали в бюро

перекладів (дві особи не надали даних про місце проходження практики). 41 студент виконував письмові переклади, 2 працювали усними перекладачами, 11 змогли спробувати себе в обох видах перекладацької діяльності.

За даними опитування, найчастіше студенти перекладали договори та загальні умови укладання договорів (25%), кореспонденцію (20%), адміністративні розпорядження та тексти законів (8%), дипломи, свідоцтва та інші документи (8%). Шість осіб зазначили, що під час практики перекладали газетні тексти. Сфери, в яких виконувались переклади (див. діаграма 1), дуже приблизно відрізняються ситуацію на ринку перекладів країн СНД, на якому на технічний та економічний переклад припадає близько 70% замовлень [2, 45].

Діаграма 1. Сфери перекладу

Бюро перекладів, які приймають майбутніх перекладачів, очікують, що ті щонайменше вміють виконувати переклади простих фахових текстів, які не потребують ретельного постредагування. Окрім впевненого володіння

іноземною та рідною мовами, від практикантів очікується бажання працювати в команді та вміння швидко освоювати нові сфери знань. В українських ВНЗ практика з відривом від навчання триває від одного до дев'яти тижнів. Обов'язкова перекладацька практика в Гейдельберзькому університеті триває 6 тижнів; в Лейпцігському університеті – мінімум 2 місяці; в університеті м. Майнц - 8 тижнів [10, 11, 12]. У проаналізованих оголошеннях німецькі роботодавці зазначають, що мінімальна тривалість практики має складати 3 місяці: саме за цей строк можливе повноцінне ознайомлення практикантів із специфікою роботи установи. 42% опитаних нами студентів висловили бажання про збільшення тривалості перекладацької практики від одного до кількох місяців.

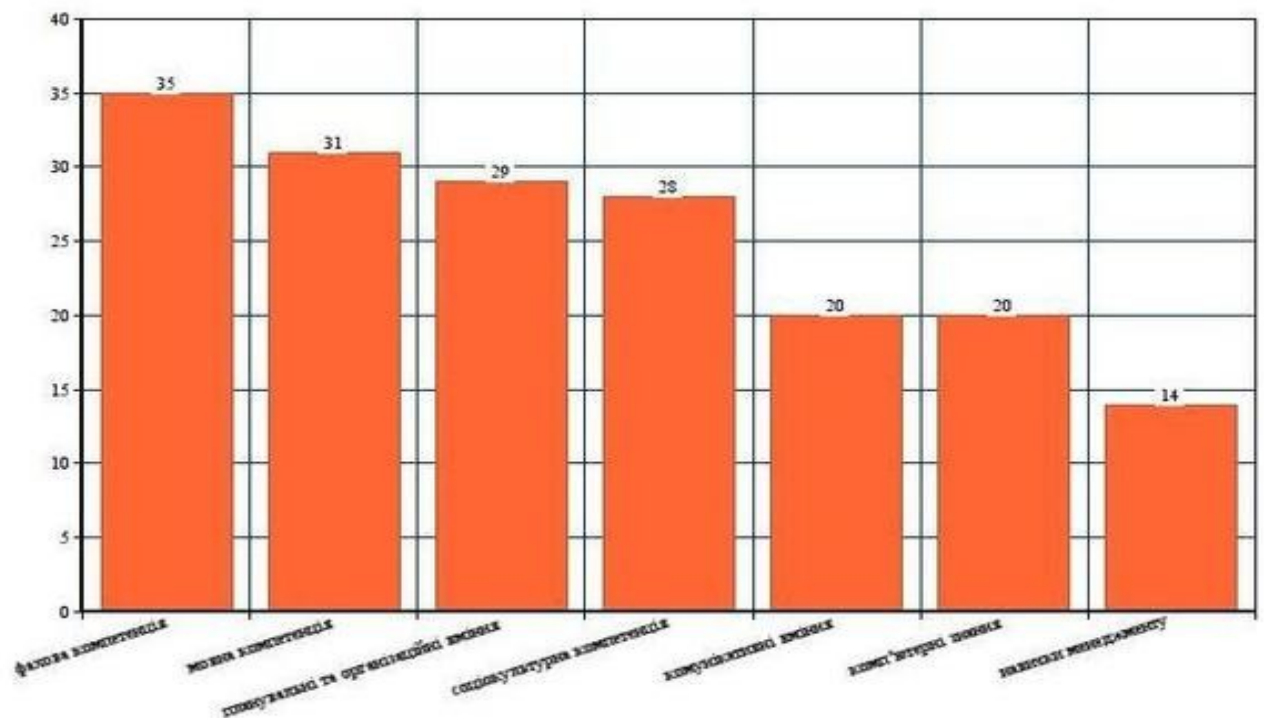
Більшість студентів вважає, що вони під час практики покращили перекладацьку (3,3 з максимально можливих 4 пунктів), мовну (2,9), фахову компетенції (2,9) та навички менеджменту.

Опитані студенти повідомляють про такі проблеми, як недостатня підтримка, відсутність зворотнього зв'язку та конструктивної критики з боку кураторів від бази практики. Невеликі бюро перекладів не в змозі залучити штатного співробітника виключно для опікування практикантом. Зважаючи на те, що 7 з 16 студентів, які проходили практику в бюро перекладів, працювали вдома, для багатьох практика стає фактично одним із видів самостійної роботи, що виключає навчальний аспект практики. Таке самостійне виконання завдань ускладнюється відсутністю глосаріїв, робочих інструкцій для виконавців тощо. Загалом, задоволення від практики чітко корелює із ступенем взаємодії з відповідальними особами з боку бази практики.

Водночас причину деяких труднощів, з якими майбутні перекладачі стикаються під час перекладацької практики, слід шукати в змісті університетського навчання. Так, хоча більшість студентів позитивно оцінила

рівень компетенцій, набутих під час навчання в університеті (див. діаграма 2), 67% опитаних зазначили, що формуванню комунікативної (взаємодія з колегами та клієнтами) та пошукової компетенцій, умінь роботи з термінологічними базами даних, навичкам менеджменту приділяється недостатня увага. Доступ до сучасних CAT-інструментів перекладача, обмежений під час навчання в університеті, можуть забезпечити лише великі перекладацькі компанії, отже знайомство з ними під час практики доступне не для всіх практикантів.

Діаграма 2. Оцінка студентами набутих під час навчання компетенцій

Оскільки однією з цілей роботи було дослідження самосприйняття студентів в ролі перекладачів, їхніх очікувань щодо практики, були проведені індивідуальні напівструктуровані анонімні інтерв'ю зі студентами-бакалаврами (4 курс, ІБ) та магістрами КНЛУ (1 рік навчання, ІМ). Завдяки відкритим питанням та можливості вільно визначати послідовність питань

під час розмови інтерв'ю такого роду дають змогу більш детально, ніж під час письмового опитування дізнатися суб'єктивну думку учасників щодо досвіду, отриманого під час навчання та практики [8, 314]. Для обробки матеріалів інтерв'ю було обрано метод контент-аналізу, відповідно до якого у відповідях студентів виділені тематичні блоки.

Уявлення про професію до початку навчання. Всі студенти, які погодилися дати інтерв'ю, зазначили, що не мали конкретних уявлень про професію до початку навчання, а серед чинників, які вплинули на рішення стати перекладачами, назвали "любов / інтерес до німецької мови та культури", "бажання вивчати мови", "навчання у школі з поглибленим вивченням німецької мови", "поради репетитора" тощо.

За словами студентів, на формування їхніх уявлень про професію вплинули теоретичні та практичні курси перекладацького циклу, прослухані в ВНЗ, та лекції окремих професорів, які "із захватом розповідали про професію" (ІМ-1) та мають багатий досвід перекладацької діяльності (ІБ-11).

Знання, якості та вміння, необхідні в роботі перекладача. Бакалаври відносять до таких "відмінне знання мови, багату фантазію та творчі здібності", "вміння жонглювати словами" (ІБ-2), "вміння швидко формулювати свої думки, теоретичні знання та знання мов, з якої та на яку здійснюється переклад" (ІБ-4). Для магістрантів знання мови відходить на другий план, головними стають такі аспекти, як спеціальні знання при перекладі фахових текстів ("Перекладач — це людина, яка має мати знання майже в усіх сферах" ІМ-6), контроль та самоконтроль (ІМ-1), самовдосконалення ("Люблю вдосконалювати, доробляти, знову повертатися до перекладу, тому що мені щось не подобається" ІМ-3), відповідальність за результат своєї роботи, вміння планувати ("На парі викладач — замовник, є дедлайн, ти маєш сам планувати свій час" ІМ-6).

Незважаючи на практичний досвід, отриманий під час практики,

студенти-бакалаври демонструють невпевненість в оцінці себе як спеціалістів, вони більш залежні від думки викладача ("Викладач відкидає мій переклад, таким чином, я нічого не вмію, я не впевнена, що зможу самостійно працювати" ІБ-2, "Мені було боляче чути категоричне "ні" при оцінюванні мого перекладу" ІБ-5), в той час як для магістрантів зворотній зв'язок важливий для забезпечення якості роботи ("Важливо, щоб мені сказали, добре чи погано. Я хочу бути впевнена в своїй роботі" ІМ-3). Позитивне ставлення студентів-магістрантів до критики може бути пов'язане також з тим, що всі вони знають критерії, за якими оцінюють їхні переклади (серед студентів-бакалаврів цією інформацією володіли 2 особи).

Уявлення про переклад. Спектр відповідей бакалаврів на запитання "Що таке (ідеальний) переклад?" досить широкий: "Мова дуже багата: нею можна гратися, можна самій щось придумувати" (ІБ-2), "текст (перекладу) має добре звучати" (ІБ-5) "Чим більше ти практикуєш, той самий юридичний переклад, тим більше навичок ти набуваєш" (ІБ-4). У висловлюваннях студентів-магістрантів на перший план виходить функціональний підхід ("Необхідно враховувати потреби цільової аудиторії", "яку функцію буде виконувати текст, наприклад, реклама" ІМ-6, "щоб (текст перекладу) був зрозумілий іншою мовою представникам іншої культури так само, як і в культурі відправника тексту, викликав такі самі емоції ІМ-1).

Досвід, отриманий під час практики. Для частини студентів-бакалаврів практика сприяла переосмисленню поглядів на професію ("Сидіти в офісі та перекладати тексти - це занадто ... бридко для мене" (ІБ-2), (у міністерстві) "нам ніхто не допомагав, не було жодних глосаріїв, нічого не було. Один термін я шукала понад дві години! В той момент я думала: Невже робота перекладача така нудна" (ІБ-4). Магістранти в ретроспективі позитивно оцінюють результати практики: "Я зрозуміла, наскільки ця професія потрібна" (ІМ-3), "Я працювала в досить великій компанії, тому зрозуміла, як

працює перекладач в офісі, як він взаємодіє з іншими людьми (ІМ-6).

Дослідивши в межах невеликого емпіричного дослідження думки студентів щодо практики, вважаємо, що необхідна більш тісна взаємодія між представниками вітчизняної індустрії перекладів (бюро перекладів, асоціаціями перекладачів) та ВНЗ, що займаються підготовкою майбутніх фахівців для галузі, вивчення потреб компаній, що працюють в сфері перекладу, їхніх вимог до потенційних співробітників та адаптація робочих навчальних програм до цих вимог.

Перспективу подальших досліджень вбачаємо у вивченні поглядів представників перекладацького бізнесу на можливості співпраці між університетами та компаніями, що працюють на ринку перекладацьких послуг.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. *Беседіна Є.В.* Модернізація професійної підготовки майбутніх перекладачів в умовах диверсифікації університетської освіти: дис. ... канд. пед. наук : 13.00.04 : теорія і методика професійної освіти. - Ялта, 2010. - 330 с.
2. *Зінукіна Н.В.* Професійна підготовка перекладачів у сучасних умовах: вимоги ринку перекладацьких послуг // Вісник Дніпропетровського університету імені Альфреда Нобеля. Серія: Педагогіка та психологія. – № 2 (8). – 2014 – с. 42-47.
3. *Методичні рекомендації щодо організації та проведення виробничої (науково-перекладацької) практики студентів денної та заочної форм навчання 6.020303 Філологія / Укл.: О.М. Бондаренко. – Запоріжжя: ЗНТУ, 2018. – 14 с.*
4. *Перекладацька практика. Робоча програма навчальної дисципліни для студентів 4 курсу за напрямом підготовки 0305 філологія, спеціальністю 6.020303 мова та література / переклад (англійська) / Розробник: Ребрій О.В. – Харків: ХНУ ім. В.Н. Каразіна, 2010. – 6 с.*
5. *Павлюк Н.В., Мілова О.Є.* Перекладацька практика: методичні рекомендації / Н.В. Павлюк, О.Є. Мілова – Київ: КУБГ. – 2017. – 42 с.
6. *Панов С.Ф.* Теоретико-методичні основи професійної підготовки технічних перекладачів у вищих навчальних закладах.: дис. ... докт. педаг. наук. Київ, 2017. – 605 с.
7. *Поршніна Е.Р.* Междисциплинарные основы базовой лингвистической подготовки специалиста-переводчика.: дис. ... докт. педаг. наук. Казань, 2004. – 566 с.
8. *Bortz J., Döring N.*

Forschungsmethoden und Evaluation für Human- und Sozialwissenschaftler. Heidelberg: Springer-Verlag, 4. Aufl., 2006. – 897 S. 9. *Rechte und Pflichten im Praktikum. Tipps und Informationen für Studierende, Absolventinnen und Absolventen*. Berlin: DGB. – 2016. – 26 S. 10. *Universität Heidelberg: Praktika-Center. FAQ Praktika* [Електронний ресурс]. – Режим доступу від 4.07.2018: https://www.uni-heidelberg.de/fakultaeten/neuphil/iask/sued/imstudium/FAQ_Pflichtpraktika.html; 11. *Universität Leipzig, Institut für angewandte Linguistik und Translatologie. FAQ Praktika* [Електронний ресурс]. – Режим доступу від 4.07.2018: [https://ialt.philol.uni-leipzig.de/studium/b-a-translation/praktikum-modul/?sword_list\[\]=praktikum&no_cache=1](https://ialt.philol.uni-leipzig.de/studium/b-a-translation/praktikum-modul/?sword_list[]=praktikum&no_cache=1). 12. *Universität Mainz: Fachbereich Translations-, Sprach- und Kulturwissenschaft. FAQ Praktika* [Електронний ресурс]. – Режим доступу від 4.07.2018: <http://www.fb06.uni-mainz.de/studium/522.php>

Стаття надійшла до редакції 31.08.2018 р.

Sereda O., PhD.

Kyiv National Linguistic University

***TRANSLATION STUDENTS' VISIONS OF THEIR FUTURE PROFESSION
VS REQUIREMENTS OF THE JOB MARKET***

This paper presents findings from a qualitative study in which a method of semi-structured interview was employed to investigate the learning experience of internship students. The research analyses the main factors that influence the quality of an internship from the students' perspective. Special attention is paid to the student's expectations from internship and match between the job requirements and internships. Specific issues faced by the internship students have been identified.

Keywords: *translation students, translation internship in Ukraine and in Germany, vision of future profession.*

Середа О.М., к. пед. н.

Киевский национальный лингвистический университет

***ПРЕДСТАВЛЕНИЯ БУДУЩИХ ПЕРЕВОДЧИКОВ О ПРОФЕССИИ
И ТРЕБОВАНИЯ РЫНКА***

В статье представлены результаты эмпирического исследования, в котором использован метод полуструктурированного интервью с будущими переводчиками-

практикантами. Проаналізовані фактори, котрі, на взгляд студентів, впливають на якість практики. Особливу увагу приділено очікуванням студентів від перекладацької практики, відповідності умов практики реальним умовам праці перекладача. Визначені проблеми, з якими стикаються майбутні перекладачі в час практики.

Ключеві слова: майбутні перекладачі, перекладацька практика на Україні та в Німеччині, уявлення про професію.

УДК 81.112.2'374

Сойко І.В., к. філол. н., доц.

Інститут філології КНУ імені Тараса Шевченка, Київ

ДО ПИТАННЯ ПРО КОНЦЕПЦІЮ СУЧАСНОГО ЕЛЕКТРОННОГО НІМЕЦЬКО-УКРАЇНСЬКОГО ЮРИДИЧНОГО СЛОВНИКА

У статті розглянуто концептуальні принципи, покладені в основу Німецько-української юридичної онлайн-бази – першої в Україні німецько-українського електронного словника юридичних термінів. Проаналізовано й проілюстровано на конкретних прикладах із словникових статей такі лексикографічні принципи, як дефініція терміна, коментар до терміна німецькою та українською мовами, джерело дефініції та коментаря, вказівка на галузь права та належність терміна до певної національної системи права, а також фіксація основних типів колокацій.

Ключові слова: електронний юридичний словник, юридична лексикографія, лексикографічні принципи, дефініція терміна, коментар до терміна, пов'язані поняття, колокація, перекладацький відповідник.

Питання про концептуальні принципи укладання сучасного німецько-українського юридичного словника вперше ставилося нами 15 років тому після виходу у світ нашого «Німецько-українсько-російського коментованого словника з адміністративного права» (укладачі: Б. Шлоер та І. Сойко) (надалі: НУРКС) [3; 5]. У тій науковій студії було детально викладено концептуальні

принципи, покладені в основу зазначеної лексикографічної праці, й висвітлено основні моменти, які становлять її специфіку й відрізняють її від інших перекладних словників. З погляду сьогодення можна, напевне, стверджувати, що запропонована нами концепція сучасного *словника-дослідження*, за влучним висловом Ю. Зайцева [5: 14], повністю себе виправдала: чимало запропонованих нами українських відповідників німецьких термінів адміністративного права були використані як у процесі кодифікації адміністративного законодавства, так і в наукових дослідженнях з адміністративного права [1]. Схвальні відгуки словник дістав також від перекладачів-практиків, що спеціалізуються на перекладі юридичних текстів, та з боку критики [6].

Звичайно, з моменту появи нашого словника в Україні сталися значні зміни в плані кодифікації адміністративного права, а саме кодифікації його окремих підгалузей та інститутів. Так, парламентом ухвалено «Кодекс адміністративного судочинства України», робочою групою підготовлено проект закону «Про адміністративну процедуру», який, сподіваємось, найближчим часом буде винесено на розгляд Верховної Ради. Обидва документи орієнтуються на відповідні німецькі законодавчі акти – *Verwaltungsgerichtsordnung* та *Verwaltungsverfahrensgesetz*. Крім того, за сприяння Німецького фонду міжнародного правового співробітництва було опубліковано робочі переклади українською мовою німецьких Закону про адміністративну процедуру (*Verwaltungsverfahrensgesetz*) та Кодексу адміністративного судочинства (*Verwaltungsgerichtsordnung*). З'явилися також фундаментальні наукові дослідження в галузі німецько-українського юридичного перекладу, зокрема, монографія О.А. Шаблій та низка інших наукових розвідок [4]. Всі ці здобутки правової думки, практики перекладу юридичних текстів та перекладознавства, а також технічні можливості Інтернету створюють надзвичайно сприятливий фон для подальшого

розвитку німецько-української перекладної юридичної термінографії.

Сьогодні, як ніколи, відчувається гостра потреба у створенні повного німецько-українського словника юридичних термінів, який би, з одного боку, задовольняв запити перекладачів-практиків, а з другого – слугував своєрідним «словником понять» [2] або довідником з порівняльного аналізу правничої термінології. Цим вимогам до певної міри концептуально відповідає словник НУРКС, проте його обсяг обмежений підсистемою адміністративного і суміжних галузей права. Крім того, багато українських відповідників німецьких термінів потребують уточнення або мають бути доповнені новими лексичними значеннями чи коментарями. Це цілком природно, оскільки терміносистема права є дуже динамічною й постійно розвивається і вдосконалюється залежно від суспільних потреб. Це стосується будь-якої національної системи права, особливо ж української, яка нині переживає нову хвилю національного відродження.

Зрозуміло, що двомовне документування юридичних термінів на основі порівняльного аналізу поняттєвих систем обмежене рамками і можливостями друкованих лексикографічних праць, вимагає чималих зусиль і часу (напр., робота над словником НУРКС тривала близько шести років), до того ж воно унеможлиблює оперативне внесення змін чи лексичних правок. Найбільш ефективно його можна здійснювати з допомогою електронних термінологічних баз чи банків даних [2: 154].

Прикладом такого інноваційного проекту є Німецько-українська юридична термінологічна онлайн-база даних (заг. редакція Б. Шлоера та О. А. Шаблій), розроблена за підтримки Міністерства закордонних справ Федеративної Республіки Німеччина авторським колективом німецьких та українських правознавців, перекладачів і програмістів, зокрема членами ГО «Українсько-німецький правознавчий діалог», співробітниками Наукового центру німецького права Київського національного університету імені Тараса

Шевченка та його німецькими партнерськими організаціями у рамках Українсько-німецького року мов 2017/2018. Власне, це перший в Україні електронний німецько-український коментований словник юридичних термінів, який надає перевірені і консолідовані українські відповідники термінів правової системи Німеччини та юридичні коментарі до них [10]. Слід зазначити, що цю базу даних уже розміщено у вільному доступі в Інтернеті, хоча робота над нею ще не завершена.

Як член авторського колективу, зупинюся коротко на основних концептуальних принципах, покладених в основу термінологічної бази, які становлять специфіку цього електронного словника й відрізняють його від інших перекладних словників.

1. База даних спирається на ті лексикографічні принципи, які були розроблені Ю. Зайцевим, директором Центру правничої термінології, перекладів та словників Української Правничої Фундації, та укладачами НУРКС. При цьому розробниками бази була запропонована більш деталізована й чітка структура словникової статті, яка включає такі параметри: 1) реєстрове слово: термін німецькою мовою; 2) короткі граматичні характеристики: рід і число іменника; 3) регіон функціонування терміна (Німеччина, Австрія, Швейцарія, Баварія, Україна, ЄС); 4) галузь права (адміністративне право, цивільне право тощо, всього 38 галузей, включаючи право ЄС); 5) мовний реєстр (спеціальна мова, розмовна мова); 6) стан (актуальний термін чи застарілий); 7) група (тобто організація-виконавець проекту: Правознавчий діалог); 8) проект (рік започаткування проекту: 2017). Далі йдуть пункти, що розкривають або уточнюють юридичний зміст терміна: 9) дефініція (змісту поняття); 10) джерело дефініції; 11) пов'язані терміни; 12) коментар; 13) джерело коментаря.

Аналогічну структуру має й українська термінологічна стаття. Щоправда, поля 9) та 11) цієї статті призначені також для українського

перекладу відповідних текстових пояснень німецького терміна (побудову термінологічних статей і їх конкретне наповнення див. на сайті) [10].

2. Дефініція розкриває зміст вираженого юридичним терміном поняття права. Необхідність дефініції термінів є сьогодні важливим елементом сучасного перекладного юридичного словника [2; 6]. У базі даних наводиться або кодифікована (законодавча) дефініція терміна із зазначенням конкретного джерела або ж дається його описове визначення відповідним експертом-правознавцем, так само із зазначенням джерела: прізвища правознавця, автора монографії, судового рішення, інтернет-ресурсу тощо. Напр., дефініція до вихідного терміна: **Beteiligungsfähigkeit** *f* *Die Beteiligungsfähigkeit bedeutet, dass jemand an einem Verfahren teilnehmen und Verfahrenshandlungen vornehmen kann. § 11 Verwaltungsverfahrensgesetz: Fähig, am Verfahren beteiligt zu sein, sind 1. natürliche und juristische Personen, 2. Vereinigungen, soweit ihnen ein Recht zustehen kann, 3. Behörden. (BS)* Як бачимо, в самому визначенні міститься вказівка на відповідну норму німецького Закону про адміністративну процедуру. Абревіатура *BS* вказує на авторство дефініції – *Bernhard Schloer*. Далі, у спеціальній графі, наводиться переклад дефініції українською мовою: *Правоздатність означає спроможність брати участь у провадженні чи адміністративній процедурі і здійснювати процесуальні дії. § 11 Закону про адміністративну процедуру: Право брати участь у процедурі мають 1. фізичні та юридичні особи, 2. об'єднання, якщо їм може бути надане таке право, 3. органи влади.* Запропонований еквівалент **адміністративно-процесуальна правоздатність**, (а також синонімічний еквівалент **здатність виступати учасником**), судячи з коментаря українською мовою, є термінологічним відповідником системи українського адміністративного права. Ось цей коментар: *адміністративно-процесуальну правоздатність мають ті особи, які здатні виступати учасниками адміністративного провадження з*

власними процесуальними правами, напр., позивач, відповідач, залучена третя особа.

Наявність дефініції реєстрового слова, найчастіше терміна вихідної мови й вихідної правової системи, коментаря до терміна, а також визначення його відповідника у мові перекладу й коментар до нього дозволяють перекладачеві встановити відношення еквівалентності між німецьким терміном та українським еквівалентом. Крім того, на відміну від традиційних словників, які лише фіксують прості відповідники на рівні термінів чи перекладацьких еквівалентів, за такої моделі для користувачів-юристів з'являється можливість розкрити поняттєвий зміст термінів і здійснити їх порівняльний аналіз.

3. У рубриці «коментар» розкриваються певні моменти, що стосуються змісту поняття чи специфіки вживання терміна. Як зазначає О.А. Шаблій, у функції коментар «вступає у гру динамічна організація даних» [10: 9]: тут можна вказати поточну інформацію, тенденції та застерегти користувачів від можливих помилок при перекладі. Так, у коментарі до терміна **Zweitschrift** *дублікат* вказано на ризик помилкового перекладу як «копія». «Окрім цього, тут можна звернути увагу на різний обсяг змісту, приміром, коли певне поняття української системи права має набагато ширший зміст, ніж німецьке. Як приклад, німецьке поняття адміністративного акту чітко визначене в Законі про адміністративну процедуру (VwVfG), тоді як відповідне українське поняття охоплює значно ширшу сферу дій» [10: 9].

Наведемо приклад повного коментаря до поняття **Angeklagter** *нідсудний*. Спершу коментар німецькою мовою: *Die Bezeichnung des Täters im deutschen Strafprozess ist sehr technisch. Im Ermittlungsverfahren vor der Erhebung der Anklage - "Beschuldigter". Nach Anklageerhebung vor der Entscheidung des Gerichts über die Eröffnung des Hauptverfahrens (sog. Zwischenverfahren) - "Angeschuldigter". Nach der Eröffnung des Hauptverfahrens*

durch das Gericht - "Angeklagter". Для порівняння коментар українською мовою: *Найменування виконавця в німецькому кримінальному процесі є суто технічним питанням. Так, на стадії попереднього розслідування до висунення обвинувачення він є "Beschuldigter" («обвинувачений»). Після висунення обвинувачення, але до винесення судом постанови про відкриття судового розгляду (на так зв. «підготовчому засіданні») він називається "Angeschuldigter" («обвинувачений»), а після відкриття судом судового розгляду - "Angeklagter" («нідсудний»)* (Джерело коментаря: § 157, 200 ff. StPO). Порівняльний аналіз обох коментарів дозволяє зробити висновок про диференційованість поняття *обвинувачений* в німецькій системі права, відповідно, при доборі німецького відповідника слід враховувати часовий параметр, пов'язаний з висуненням обвинувачення.

4. Важливу роль для визначення місця вихідного терміна в системі понять мають його зв'язки з суміжними поняттями, тобто так звані «пов'язані поняття». Так, у юридичній базі, з одного боку, робляться посилання на поняття, пов'язані з певним терміном предметним зв'язком або галузево-тематичною приналежністю. Напр., такий термін з кримінального права, як **Vorsatztheorie** *теорія умислу* пов'язаний із предметно спорідненими поняттями **Vorsatz**, **Rechtswidrigkeit**, **Schuld**, **Prüfungsschema**, **Straftat** (*умисел, неправомірність діяння, вина, система перевірки, злочинне діяння*), які дають нам додаткову інформацію у вигляді коментарів чи пояснень. З другого боку, в коментарях зустрічаються посилання на терміни, схожі за формою, проте з різним значенням. Напр., **rechtliches Interesse** *правовий інтерес* → **berechtigtes Interesse** *правомірний інтерес*. При цьому дається детальне пояснення змісту обох термінологічних словосполучень та вказується на їхній зв'язок з терміном **öffentliches Interesse** *публічний / суспільний інтерес*. У деяких словникових статтях подано посилання на весь тематичний ряд, пов'язаний предметно-поняттєвим зв'язком, який,

безумовно, зацікавить як германістів, перекладачів, так і юристів. Напр., реєстрове слово **Verfahrensgrundsätze** відсилає користувача до інших процесуальних принципів або основних принципів адміністративної процедури, зокрема: *Amtsermittlungsgrundsatz, Beibringungsgrundsatz, Dispositionsmaxime, Inquisitionsmaxime, Konzentrationsmaxime, Mündlichkeit des Verfahrens, Mündlichkeitsgrundsatz, Öffentlichkeitsgrundsatz, Officialmaxime, rechtliches Gehör, richterliche Aufklärungspflicht, Unmittelbarkeit des Verfahrens, Verfügungsgrundsatz, Verhandlungsgrundsatz, Waffengleichheit.*

5. Незважаючи на те, що Німецько-українська юридична база згідно з метою проекту ґрунтується на системі права Німеччини, вона до певної міри враховує термінологічну специфіку правових систем Австрії та Швейцарії. Так, у правовій системі Німеччини терміни **Mord** *умисне вбивство* і **Totschlag** *вбивство* мають зовсім інші значення, ніж ті самі терміни у системі права Австрії, де вони, навпаки, означають *вбивство (без обтяжуючих обставин)* та *умисне вбивство*. В разі потреби австрійські та швейцарські юридичні терміни супроводжуються відповідними поясненнями. Напр., **Bundesezekution f (Österreich)** *федеральне примусове виконання (примусовий захід, що застосовується федерацією щодо федеральних земель, аби примусити їх до виконання обов'язків перед федерацією).*

У базі представлені й описані також деякі ключові терміни права ЄС. Щоправда, окремі терміни, запозичені зі словника НУРКС з неточним українським відповідником, потребують уточнення. Так, німецькомовні терміни **EU-Verordnung** та **Gemeinschaftsverordnung**, на нашу думку, слід перекласти як *регламент ЄС*, а не *постанова ЄС*.

6. Ще однією важливою характеристикою термінологічної бази як сучасного електронного юридичного словника є обов'язкова вказівка на віднесеність терміна до конкретної галузі права. Якщо якийсь термін належить до кількох галузей права, то на це вказує позначка *allgemein*

(загальн.). Така вказівка є особливо необхідною при перекладі багатозначних термінів, коли різні семми вказують на належність до різних галузей права. В такому разі один і той же термін подається в різних термінологічних статтях. Напр., абстрактний іменник **Leistung f**, залежно від галузі права і, звичайно, контексту має такі українські відповідники: *виконання (зобов'язань)*; *зобов'язання (платіж, виконана робота тощо)* – у цивільному праві; *соціальна допомога, соціальні виплати* – в адміністративному праві.

7. Термінологічна база продовжує традицію, започатковану укладачами словника НУРКС, й подає велику кількість колокацій до термінів правової системи Німеччини, а також їх відповідники в українській системі права. Під колокаціями, вслід за Ф.Й. Гаусманном, розуміємо «типове, специфічне й характерне поєднання двох слів» [8: 118] або, точніше, «колокація – це фразеологічне сполучення основи й колокатора» [9: 83]. Інакше кажучи, колокації являють собою усталені словосполучення, які посідають проміжне місце між вільними словосполученнями і фразеологізмами і можуть бути віднесені до фразем неідіоматичного типу. Колокації становлять певні труднощі при перекладі, особливо при перекладі юридичних текстів. Такі труднощі, як правило, можуть бути зумовлені відсутністю в мові перекладу еквівалентного усталеного словосполучення, необхідністю вибору між двома чи кількома колокаціями, інтерферентним впливом третьої мови (приміром, російської) або ж лексикографічними прогалинами, тобто відсутністю відповідника в словниковій статті. В останньому випадку перекладачеві доводиться самому вести пошук необхідного відповідника, втрачаючи при цьому дорогоцінний час. Тому дуже добре, що в термінологічній базі зафіксовано найбільш уживані колокації, що зустрічаються в текстах різних галузей права.

Як показує попередній аналіз, вони охоплюють три основні типи:
1) дієслівно-іменні сполучення (з прийменником чи без прийменника): **in das**

Amt berufen *призначати на посаду*; **Klage erheben / einbringen** *подавати позов* (в НУРКС – *учиняти позов*); **Schadenersatzanspruch erheben**; *вимагати відшкодування шкоди*; **Sicherheit leisten** *гарантувати, надавати гарантії*; 2) ад'єктивно-іменні словосполучення: **öffentliche Gewalt** *публічна влада*; **arglistige Täuschung** *свідоме [умисне] введення в оману*; 3) іменні словосполучення: **Ablehnung des Richters** *відвід судді*; **Vorrang des Gesetzes** *верховенство закону*. Частина колокацій, особливо ті, що належать до другого та третього типу, можуть розглядатися як термінологічні словосполучення (двослівні терміни), тоді як дієслівно-іменні сполучення, очевидно, такого статусу не мають. Щоправда, для користувача термінологічної бази ця обставина не є релевантною, адже його в першу чергу цікавлять наведені в ній відповідники мови перекладу.

8. Цінність термінологічної бази полягає, зокрема, в тому, що в ній близько 30 % реєстрових слів вперше введено в науковий обіг. Їх переклад, з одного боку, ускладнювався часто високим ступенем абстрактності німецького терміна, відсутністю аналогічного поняття в українському праві, необхідністю пошуку додаткової інформації в довідкових виданнях, офіційних перекладах тощо, з другого – полегшувався завдяки ґрунтовним коментарям експертів з різних галузей права та технічним можливостям ефективної внутрішньої комунікації між членами авторського колективу. При перекладі окремих термінів, найчастіше багатоконпонентних складних іменників, укладачі змушені були вдаватися до описового, іноді дещо громіздкого перекладу або до штучних термінотворів. Ось декілька прикладів: **Entschuldigungstatbestandsirrtum** *т омана щодо існування обставини, що виключає злочинність діяння на рівні складу злочину*; **Erlaubnistatbestandsirrtum** *т омана щодо існування обставини, що виключає злочинність діяння*; **Fortfestsetzungfeststellungsklage** *ф позов про визнання протиправності адміністративного акта*.

Таким чином, сучасний перекладний юридичний словник повинен мати характер словника-дослідження, який би поєднував здобутки й новітні тенденції термінологічної лексикографії. При цьому широкі можливості відкриває електронний словник у вигляді юридичної термінологічної онлайн-бази даних, укладений Центром німецького права за співпраці німецьких та українських юристів, мовних експертів та перекладачів. Запропонована концепція словника вказує на його тлумачно-енциклопедичний й водночас на пошуково-експериментальний характер. Напрацьовані в ньому матеріали можуть бути використані не лише перекладачами, що спеціалізуються на перекладі юридичних текстів, а й юристами для порівняльних правознавчих студій.

Концептуальні принципи, покладені в основу цієї масштабної термінографічної праці, можуть бути реалізовані в перспективі при укладанні першого повного українсько-німецького юридичного словника.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. *Загальне адміністративне право* : підручник / [Гриценко І. С., Мельник Р. С., Пухтецька А. А. та інші]; за заг. ред. І. С. Гриценка. – К. : Юрінком Інтер, 2015. – 568 с.
2. *Лайкауф Г.* От словаря слов к словарю понятий: о проблемах перевода и двуязычного описания юридических терминов / Г. Лайкауф // Вестник Волгоградского государственного университета. Серия 2, Языкознание. – 2013. - № 3 (19). – С. 150-157.
3. *Сойко І. В.* Про концептуальні засади сучасного перекладного юридичного словника / Іван Васильович Сойко // Мовні і концептуальні картини світу. Збірник наукових праць. – Київ : Видавничий дім Дмитра Бураго, 2004. – Вип. 14. Кн. 2. – С. 154-157.
4. *Шаблій О. А.* Німецько-український юридичний переклад: методологія, проблеми, перспективи: [монографія] / О. А. Шаблій. – Ніжин: Видавець ПП Лисенко М. М., 2012. – 320 с.
5. *Шлоер Б., Сойко І.* Німецько-українсько-російський коментований словник з адміністративного права / Загальна редакція Б. Шлоера та Ю. Зайцева. – К. : Український центр правничих студій, 2003. – 464 с.
6. *Frenzke, D.* Rezension zu: *Schloer, Bernhard; Sojko, Ivan*: Nimes'ko-ukrains'ko-rosijs'kyj komentovanyj slovnyk z administratyvnogo prava

(Deutsch-ukrainisch-russisches kommentiertes Wörterbuch des Verwaltungsrechts). Redaktion: B. Schloer und Ju. Zajcev, Ukrain's'ka Pravniča Fundacija, Kyiv 2003, 464 S. // Osteuropa-Recht, 49. Jahrgang, Heft 6. – Institut für Ostrecht der Universität zu Köln : 20003. – S. 587-589. 7. de Groot, G.-R. Zweisprachige juristische Wörterbücher // Übersetzen von Rechtstexten : Fachkommunikation im Spannungsfeld zwischen Rechtsordnung und Sprache / Peter Sandrini (Hrsg.). – Tübingen : Narr, 1999. – S. 203-227. 8. Hausmann, F. J. Kollokationen im deutschen Wörterbuch. Ein Beitrag zur Theorie des lexikographischen Beispiels. In: Henning Bergenholtz / Joachim Mugdan (Hrsg.), Lexikographie und Grammatik. Akten des Essener Kolloquiums zur Grammatik im Wörterbuch 28.-30.6.1984. Tübingen: Niemeyer, 1985. – S. 118-129. 9. Hausmann, F. J. Kollokationen in der Fachsprache: Schwerpunkt Französisch. In: Udo O. H. Jung / Angelina Kolesnikova (Hrsg.), Fachsprachen und Hochschule. – Frankfurt am Main: Peter Lang, 2003. – S. 83-92. 10. *On-line-Datenbank für deutsche Rechtsterminologie in ukrainischer Sprache*; hrsg. v. B. Schloer und O. Shablii. – Kyiv : Herausgeber Dr. Bernhard Schloer, Dr. Olena Shablii, 2018. – 28 S. [Електронний ресурс]. – Режим доступу: www.rechtsdialog.org.

Стаття надійшла до редакції 16.01.2019

Soiko I. V., PhD., Associate Professor

Institute of Philology, Taras Shevchenko National University of Kyiv

ON CONCEPT OF A CONTEMPORARY ELECTRONIC GERMAN-UKRAINIAN LAW DICTIONARY

The article deals with conceptual principles underlying the German-Ukrainian Legal online-Database – the first German-Ukrainian dictionary of legal terms in Ukraine. Such lexicographical principles as definition of a term, the interpretative note to the term in German and Ukrainian, the reference of branch of law and belonging of the term to a certain national system of law as well as fixation of main collocation's types are analyzed and exemplified in a specific context of termbase entries.

Key words: *electronic law dictionary, legal lexicography, lexicographical principles, definition of a term, interpretative note to the term, linked concepts, collocation, translation equivalent.*

Сойко И.В., канд. филол. н., доц.

Институт филологии КНУ имени Тараса Шевченко

К ВОПРОСУ О КОНЦЕПЦИИ СОВРЕМЕННОГО ЭЛЕКТРОННОГО НЕМЕЦКО-УКРАИНСКОГО ЮРИДИЧЕСКОГО СЛОВАРЯ

В статье рассмотрены концептуальные принципы, положенные в основу Немецко-украинской юридической онлайн-базы – первого в Украине немецко-украинского электронного словаря юридических терминов. Проанализированы и проиллюстрированы на конкретных примерах из словарных статей такие лексикографические принципы, как дефиниция термина, комментарий к термину на немецком и украинском языках, источник дефиниции и комментария, обозначение отрасли права и принадлежности термина к определенной национальной системе права, а также фиксирование основных типов коллокаций.

Ключевые слова: *электронный юридический словарь, юридическая лексикография, лексикографические принципы, дефиниция термина, комментарий к термину, связанные понятия, коллокация, переводческий эквивалент.*

УДК 811.112'42:32(430)

Стасюк О.С., к. філол. н.

Інститут філології КНУ імені Тараса Шевченка, Київ

ЖАНРОВІ ОЗНАКИ УРЯДОВОЇ ДЕКЛАРАЦІЇ ФРН

Стаття присвячена визначенню жанрових ознак урядової декларації ФРН. Виявлено різновиди урядової декларації ФРН, які реалізуються в різних комунікативних ситуаціях, – урядові декларації, що виголошуються на початку роботи уряду, та урядові декларації щодо зовнішньополітичних питань. Описано основні характеристики кожного типу урядової декларації на прикладі сучасних виступів Федерального канцлера Німеччини Ангели Меркель. Визначено мовні засоби, за допомогою яких реалізується урядова декларація.

Ключові слова: *інтертекстуальність, парламентська комунікація, політична промова, тип тексту, урядова декларація.*

Постановка проблеми. Сучасна лінгвістика тексту характеризується інтересом до вивчення текстів, що належать до інституційних галузей людського спілкування. Такими є зокрема політичні тексти. Одним із важливих напрямків досліджень є опис жанрових різновидів у синхронії та діяхронії, їхня класифікація. Одним із типів текстів, що відіграють значну роль у політичній комунікації ФРН, є урядова декларація (нім. “Regierungserklärung”). На значущість урядової декларації для всього суспільно-політичного дискурсу Німеччини неодноразово вказували німецькі дослідники [3, с. 241; 7, с. 38; 9, с. 212]. Урядову декларацію називають “видатним типом тексту” або “типом тексту, який привертає увагу”. Попри це, на сьогодні фактично відсутні праці, у яких здійснювався б системний розгляд урядової декларації.

Таким чином, **актуальність** дослідження зумовлено значною роллю урядової декларації у структурі політичної комунікації ФРН. Водночас, як буде показано далі, потребує з'ясування сутність тих жанрових різновидів, які охоплюються терміном “урядова декларація”.

Аналіз досліджень і публікацій. На сьогодні практично відсутні наукові праці, у яких здійснювався б систематичний розгляд урядової декларації як типу тексту. Згадки про урядову декларацію в сучасній німецькій лінгвістичній літературі пов'язані здебільшого зі значною роллю, яку цей тип тексту відіграє в розгортанні суспільно-політичного дискурсу. З одного боку, використання певних тем в урядовій декларації вказує на їхню значущість для німецького суспільства, на що вказує зокрема А. Буш: “Вказівка тодішнього Федерального канцлера Віллі Брандта на модернізаційний та інноваційний потенціал сучасних комп'ютерних технологій у видатному типі тексту урядова декларація чітко вказує на те, що комп'ютерні технології у 1969 році вже завоювали важливе місце в модернізаційних уявленнях німецького суспільства [3, с. 241].”

З іншого боку, висловлювання з урядових декларацій підхоплюються політиками, журналістами, громадськістю й активно використовуються в подальшому в суспільно-політичному дискурсі.

Слід звернути увагу на те, що урядова декларація є різновидом політичної промови. Серед політичних типів тексту урядову декларацію зараховують до політичних промов – диссенсусно-орієнтованих (поряд із промовою на парламентських дебатах, промовою на партійному з'їзді, передвиборчою промовою) [6]. Вивченню політичних промов присвячено численні праці, зокрема й вітчизняних лінгвістів на матеріалі політичного дискурсу ФРН [напр., 1; 2]. Водночас ця стаття є першою працею, присвяченою безпосередньо урядовій декларації Німеччини.

Мета статті – визначити жанрові ознаки урядової декларації ФРН.

Матеріал дослідження складає 31 урядова декларація, що виголошувалася в парламенті Німеччини у 2014–2018 роках. 22 з них виголошені Федеральним канцлером Ангелою Меркель, інші 9 – міністрами.

Викладення основного матеріалу. Розгляньмо спочатку визначення поняття “тип тексту”. У німецькій лінгвістиці тексту існує низка термінів на позначення різновидів текстів (нім. “Textsorte”, “Textart”, “Stilart”, “Darstellungsart”, “Darstellungsform”, “Textklasse”, “Texttyp”). На сьогодні найпоширенішим є термін “Textsorte”. Загальноприйнятого визначення терміна “тип тексту” наразі не існує. Так, у словнику “Duden Deutsches Universalwörterbuch” тип тексту визначається як “різновид текстів, які повторюються в певних ситуаціях і можуть бути виокремлені на основі лінгвістичних критеріїв [5, с. 1529]”. Що стосується виокремлення типів текстів, можливими є різні підходи. Перший з них полягає у використанні готових позначень типів текстів, які сформувалися незалежно від лінгвістичних досліджень. Другий підхід – це намагання розмежувати типи текстів відповідно до лінгвістичних та комунікативних критеріїв,

віднайшовши для виокремлених типів відповідні назви.

У німецькій мові і парламентській культурі ФРН існує усталений термін “Regierungserklärung”. Повного відповідника в українській мові цей термін не має. При перекладі “Regierungserklärung” з німецької мови найчастіше вживається словосполучення “урядова декларація”. Саме це позначення буде вживатися в цій статті. Водночас для позначення аналогічних текстів в українській політичній культурі вживається також “програмна заява уряду”, “вступна промова прем'єр-міністра в парламенті”. Ці назви не є повними синонімами урядової декларації і вживаються насамперед на позначення урядової декларації, яка виголошується на початку роботи уряду.

Основними ознаками урядової декларації дослідники визначають такі [6, с. 84]:

1. Наявний текст у письмовій формі, на основі якого виголошується промова.
2. Обсяг тексту від середнього до великого.
3. Адресант (емітент тексту) – глава уряду або міністр.
4. Адресат – парламент і громадськість.
5. Тема – наміри уряду або особливо важливе політичне питання.
6. Функції – інформування і реклама.

Важливим питанням є розмежування різновидів урядової декларації. “В урядовій декларації Федеральний канцлер або міністр пояснює парламенту принципи, дії та плани уряду. На початку каденції Федеральний канцлер виголошує урядову декларацію перед Бундестагом, у якій він презентує політику уряду на період виконання своїх повноважень. Під час каденції Федеральний уряд в особі канцлера або міністра може виголошувати декларації щодо актуальних політичних тем. Але він не може бути примушений до виголошення урядових декларацій. Урядова декларація не

несе юридичних, але несе значні політичні зобов'язання для парламенту та уряду [4]”.

Як бачимо, спостерігаються дві різні комунікативні ситуації, у яких твориться урядова декларація. Тому можна припустити існування двох жанрових різновидів урядової декларації. На це вказує зокрема Й. Кляйн [8, с. 750].

Перший різновид – це урядова декларація, яка виголошується на початку каденції уряду. Виголошується вона Федеральним канцлером.

Другий різновид – урядова декларація, яка виголошується під час роботи уряду Федеральним канцлером або міністром щодо важливих подій. Як показує проаналізований матеріал, здебільшого це події зовнішньополітичного характеру. Урядові декларації цього типу виголошуються значно частіше. Так, протягом роботи німецького парламенту 18 скликання було виголошено 28 урядових декларацій цього типу.

Порівняймо обидва типи урядової декларації на прикладі промов Федерального канцлера Німеччини Ангели Меркель. Загальні характеристики цих двох промов викладені в таблиці 1.

Таблиця 1

Урядові декларації Федерального канцлера Німеччини Ангели Меркель

Назва	Урядова декларація щодо неформальної зустрічі 27 глав держав та урядів країн-членів Європейського Союзу 23 лютого 2018 року в Брюсселі	Урядова декларація
Дата	2018-02-22	2018-03-21
Адресант (емітент)	Федеральний канцлер	Федеральний канцлер

тексту)	Ангела Меркель	Ангела Меркель
Обсяг	3065 слів	8421 слово
Тривалість обговорення	90 хвилин	18 годин
Тематика	Зовнішня політика	Широкий спектр тем, які стосуються здебільшого внутрішньої політики

Як бачимо, обидва тексти значною мірою відрізняються за обсягом. Обсяг тексту в цьому разі визначається часом, який відводиться на виголошення урядової декларації регламентом парламентського засідання. Крім того, значною мірою різняться тривалість обговорення обох урядових декларацій. З точки зору лінгвістики тексту тривалість обговорення вказує на потенціал для творення інтертекстуальних зв'язків, які виникають між текстом-попередником (урядовою декларацією) і текстами, що виникають на його основі (промовами депутатів німецького парламенту в рамках обговорення урядової декларації).

Спостерігаються відмінності в темпоральних характеристиках обох текстів. В урядовій декларації щодо зустрічі глав держав та урядів країн-членів Європейського Союзу в центрі уваги перебуває найближче майбутнє. Передається це формами майбутнього часу дієслова, прислівником “morgen”, модальним дієсловом “wollen”. Натомість в урядовій декларації, що виголошується на початку каденції уряду, спостерігається звернення до більш віддаленого майбутнього, але водночас присутній аналіз подій, які вже відбулися.

Різняться обидва тексти також тематикою, що обговорюється. Якщо урядова декларація, яка виголошується на початку каденції уряду, охоплює широкий спектр тем здебільшого внутрішньополітичного спрямування, то урядова декларація щодо зустрічі глав держав та урядів країн-членів Європейського Союзу зосереджена на зовнішньополітичній тематиці.

Такі особливості комунікативної ситуації, у якій творяться урядові декларації, зумовлюють специфіку вживання окремих мовних засобів. Проілюструємо це прикладами вживання займенника першої особи множини “wir” в урядових деклараціях двох типів. В урядовій декларації щодо зустрічі глав держав та урядів країн-членів Європейського Союзу займенник “wir” вживається у значенні “ми – європейці” або “ми – уряд Німеччини разом із іноземними партнерами”.

(1) Angela Merkel (Bundeskanzlerin): Am Freitagvormittag – also morgen direkt vor Beginn des informellen Rates – findet ein Treffen der EU-Kommission, der Afrikanischen Union und der Vereinten Nationen mit den fünf Sahelstaaten, also Tschad, Mali, Niger, Burkina Faso und Mauretanien, statt, an dem auch Frankreich, Spanien, Italien und Deutschland teilnehmen werden. Hierbei werden wir mit der Kooperation beim Kampf gegen illegale Migration beschäftigen [10, с. 1077].

В урядовій декларації, яка виголошується на початку роботи уряду, домінує вживання особового займенника першої особи множини у значенні “ми – німці” або “ми – уряд Німеччини”.

(2) Angela Merkel (Bundeskanzlerin): Zur ganzen Wahrheit gehört, dass wir uns damals zu spät damit befasst haben, dass die Türkei bereits 3 Millionen Flüchtlinge aus Syrien aufgenommen hatte, dass wir viel zu lange auf ein auf dem Papier zwar schlüssiges, aber in der Praxis untaugliches Dublin-System gesetzt haben, auch weil wir annahmen, dass wir als Deutsche in der Mitte Europas von den Fluchtbewegungen um Europa herum schon nicht so sehr betroffen sein würden [11, с. 1812].

Відмінності між обома різновидами урядової декларації виявляються також на рівні інтертекстуальних зв'язків. Окрім відмінностей у значенні урядової декларації як тексту-попередника для розгортання суспільно-політичного дискурсу Німеччини, що, втім, потребує для аналізу тексти, у

яких використовується інтертекст з урядових декларацій і відповідно виходить за межі цього дослідження, обидва типи різняться використанням інтертексту в текстах урядової декларації.

Зокрема, для урядової декларації, яка виголошується на початку каденції уряду, характерним є вживання інтертекстуальних фрагментів з коаліційної угоди, що не є типовим для урядової декларації другого типу. Використовуються також цитати з інших німецьких джерел, наприклад, конституції:

(3) Angela Merkel (Bundeskanzlerin): Insbesondere das Zusammenleben der Religionen stellt uns vor große Herausforderungen. „Die Würde des Menschen ist unantastbar“, so heißt es in Artikel 1 unseres Grundgesetzes. Dieser Artikel beschreibt den Kern unseres Zusammenlebens. Er macht klar, dass Gewalt, Fremdenfeindlichkeit, Rassismus und Antisemitismus in unserem Rechtsstaat keinen Platz haben [11, с. 1814].

В урядових деклараціях другого типу домінують інтертекстуальні включення, авторами яких є зарубіжні політики, а також цитати з міжнародних договорів.

Висновки та перспективи подальших досліджень. Таким чином, урядова декларація у комунікативному просторі Німеччини охоплює два близькоспоріднені жанрові різновиди, які виникають у різних комунікативних ситуаціях і характеризуються низкою відмінностей, зокрема обсягом, тематикою, темпоральними та інтертекстуальними особливостями. Цікавим напрямком подальших досліджень цього типу тексту видається контрастивний аналіз урядових декларацій у різних парламентських культурах.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Діденко М. О. Політичний виступ як тип тексту (на матеріалі виступів німецьких політичних діячів кінця 20 століття) : автореф. дис. на здобуття наук. ступеня канд. філол.

наук : спец. 10.02.04 “Германські мови” / Максим Олександрович Діденко ; Одеськ. нац. ун-т ім. І. І. Мечникова. – Одеса, 2001. – 19 с. 2. *Дорофеева М.С.* Профіль суб’єкта в сучасній політичній промові (на матеріалі німецької мови) / Маргарита Сергіївна Дорофеева // Науковий вісник кафедри ЮНЕСКО КНЛУ. Серія Філологія. Педагогіка. Психологія. – К. : Видавничий центр КНЛУ. – Вип. 2. – 2000. – С. 104-110. 3. *Busch A.* Diskurslexikologie und Sprachgeschichte der Computertechnologie / Albert Busch. – Berlin; Boston: Walter de Gruyter, 2015. – 492 S. 4. *Deutscher Bundestag – Parlamentsbegriffe A – Z* [Електронний ресурс]. – Режим доступу від 01.05.2018: <https://www.bundestag.de/service/glossar/glossar/R/regierungserkl/245524> 5. *Duden Deutsches Universalwörterbuch* / hrsg. und bearb. von vom Wissenschaftlichen Rat und den Mitarbeitern der Dudenredaktion. – Mannheim; Leipzig; Wien; Zürich: Dudenverlag, 2002. – 1816 S. 6. *Girnth H.* Sprache und Sprachverwendung in der Politik: Eine Einführung in die linguistische Analyse öffentlich-politischer Kommunikation / Heiko Girnth. – Berlin; Boston: Walter de Gruyter, 2015. – 180 S. 7. *Keller R.* Handbuch sozialwissenschaftliche Diskursanalyse: Theorien und Methoden / Reiner Keller. – Wiesbaden: Springer, 2006. – 433 S. 8. *Klein J.* Textsorten im Bereich politischer Institutionen / Josef Klein // Text- und Gesprächslinguistik : Ein internationales Handbuch zeitgenössischer Forschung / hrsg. von Klaus Brinker, Gerd Antos [u.a.]. – Berlin ; N.Y. : Walter de Gruyter, 2000. – 1. Halbband. – S. 732–755. 9. *Römer D.* Wirtschaftskrisen: Eine linguistische Diskursgeschichte / David Römer. – Berlin; Boston: Walter de Gruyter, 2017. – 522 S.

ДЖЕРЕЛА ІЛЮСТРАТИВНОГО МАТЕРІАЛУ

10. *Deutscher Bundestag. Stenografischer Bericht* [Електронний ресурс]. – 19. Legislaturperiode. – Sitzung 14. – Berlin, 2018. – S. 1075–1235. – Режим доступу від 01.05.2018: <http://dip21.bundestag.de/dip21/btp/19/19014.pdf> 11. *Deutscher Bundestag. Stenografischer Bericht* [Електронний ресурс]. – 19. Legislaturperiode. – Sitzung 22. – Berlin, 2018. – S. 1795–1952. – Режим доступу від 01.05.2018: <http://dip21.bundestag.de/dip21/btp/19022.pdf>

Стаття надійшла до редакції 15.08.2018

Stasiuk O.S., PhD.

Institute of Philology, Taras Shevchenko National University of Kyiv, Kyiv

TEXT TYPE SPECIFICS OF GOVERNMENT POLICY STATEMENT IN GERMANY

The article investigates text type specifics of government policy statement in Germany. The major types of the government policy statement in Germany that appear in different communicative situations are described. The first type is the government policy statement that is submitted at the beginning of the legislative session. The second type is the government policy statement concerning current political themes. The language means that are used in the government policy statement of each type are revealed.

Key words: *intertextuality, parliamentary communication, political speech, text type, government policy statement.*

Стасюк О.С., к. филол. н.

Институт филологии КНУ имени Тараса Шевченко, Киев

ЖАНРОВЫЕ ХАРАКТЕРИСТИКИ ПРАВИТЕЛЬСТВЕННОЙ ДЕКЛАРАЦИИ ФРГ

Статья посвящена определению жанровых характеристик правительственной декларации ФРГ. Выявлены разновидности правительственной декларации ФРГ, которые реализуются в различных коммуникативных ситуациях, – правительственные декларации, которые провозглашаются в начале работы правительства, и правительственные декларации посвященные внешнеполитическим вопросам. Описаны основные характеристики каждого типа правительственной декларации на примере современных выступлений Федерального канцлера Германии Ангелы Меркель. Определены языковые средства, при помощи которых реализуется правительственная декларация.

Ключевые слова: *интертекстуальность, парламентская коммуникация, политическое выступление, тип текста, правительственная декларация.*

АНТРОПОМОРФНІ МЕТАФОРИ НІМЕЦЬКОГО ЕКОНОМІЧНОГО МЕДІАДИСКУРСУ

Статтю присвячено дослідженню антропоморфних метафор у німецькому економічному медіадискурсі. Виокремлені основні типи антропоморфних метафор у німецькому економічному медіадискурсі. Як антропоморфні розглянуто метафори, що репрезентують економіку як біологічну, соціальну та духовну істоту.

Ключові слова: *концептуальна метафора, антропоморфна метафора, економічний медіадискурс.*

Присутність людини дає про себе знати на всьому просторі мови. Мова є цілком антропоцентричною. У мові відбивається внутрішній стан людини, її емоції та інтелект, її ставлення до предметного та непередметного світу [1, с. 3].

Не є винятком і німецький економічний медіадискурс. Людина схильна до концептуалізації економічної реальності за своєю подобою, тому сучасна економічна картина світу є значною мірою антропоцентричною. Уявлення про її антропоцентричність формується завдяки використанню метафор.

Чимало праць присвячено дослідженню антропоморфних метафор у політичному дискурсі (Баранова А. М., Вершиніної Т. С., Дацишин Х. П., Кравченко В. Л., Чудинова А. П.). Особливості функціонування антропоморфних метафор у художньому дискурсі досліджено в роботах Бурмакової О. А., Горяїнової Н. В., Прокоп'євої А. О., в медіадискурсі — Ананченко О. Г., Т. Белт, Найдиної Д. С. Проте дослідження антропоморфних метафор у німецькому економічному медіадискурсі відсутні. Вибір напрямку

дослідження визначається потребою систематизації корпусу антропоморфних метафор німецького економічного медіадискурсу, оскільки ця сфера метафоризації ще не була об'єктом спеціального дослідження.

Метою статті є визначення основних типів антропоморфних метафор німецького економічного медіадискурсу та з'ясування їхнього впливу на формування уявлень про економічні явища та процеси. Матеріалом дослідження є понад 2000 метафоричних слововживань, вилучених методом суцільної вибірки з економічних рубрик німецьких періодичних видань „Frankfurter Allgemeine Zeitung“, „Handelsblatt“, „Die Welt“, „Die Zeit“.

Метафори, за допомогою яких економіка наділяється людськими якостями, отримали назву антропоморфні метафори (від гр. *ανθρωπος* – людина та *μορφή* – вид; тобто людиноподібний). Антропоморфні метафори є вираженням персоніфікації. Під персоніфікацією в широкому значенні розуміють будь-яку форму оживлення, тобто наділення предметів та абстрактних понять ознаками, характеристиками та властивостями, притаманними кожній біологічній істоті, у тому числі й людині. Персоніфікація у вузькому розумінні – це лише олюднення. Насправді кваліфікувати одне явище як оживлення, а інше – як олюднення дуже важко, а то й неможливо. Те, що властиве істотам, може бути беззастережно віднесено й до суто людської сфери, тобто сфери вищої та всеосяжнішої [2, с. 37]. Будь-яка людина є водночас істотою біологічною, соціальною та духовною. Тому в нашому дослідженні як антропоморфні розглянуто метафори, які є способом репрезентації економіки як істоти біологічної, соціальної та духовної. Універсальні риси антропоморфних метафор німецького економічного медіадискурсу виявлено в трьох іпостасях: економіка як біологічна істота, соціальний суб'єкт та розумна істота.

При репрезентації економіки як біологічної істоти метафоричному переосмисленню підлягають такі аспекти фізичного існування:

- фізичний розвиток та його етапи (*die Wirtschaft wächst [4]; Wirtschaft lebt [4]; die Wirtschaft beleben [3]; langlebige Güter [3]);*
- фізіологічні потреби, зокрема їжа (*die Marktsättigung [4]; Argentinien zehrt schon von den Reserven [3]; Rabatte werden aufgezehrt [4]; Dividenden sind mehr als ein nettes Zubrot [4]); вода (*den Durst auf Rendite löschen [3]; сон (Konkurrenz für deutsche Autokonzerne schläft nicht [4]); відпочинок (*die Wirtschaft erholt sich [3]); повітря (Europas Wirtschaft atmet auf [4]; Markt atmet durch [4]); рух (*Der Euro hat sich am Donnerstag im US-Handel nur wenig bewegt [4]);****
- фізичні стани (*starke/ schwache Währung [4]; die Wirtschaft leidet [4]);*
- фізичні вади (*der Geburtsfehler des Euro [4]).*

Економічні явища можуть бути репрезентовані як соціальна істота, тобто людина як член соціуму, що входить до тієї чи іншої спільноти. Щодо переосмислення економічних явищ як соціального суб'єкта, слід відзначити вживання в німецькому економічному медіадискурсі групи термінів, утворених на базі поняттєвої сфери СІМ'Я, зокрема:

- das Mutterunternehmen (*Mit dem Zusammenschluss von Opel und dem Mutterunternehmen von Peugeot-Citroën besteht die Chance, einen gemeinsamen europäischen Autokonzern zu errichten, der auch zukunftsfähig sein wird* [3]);
- die Muttergesellschaft (*Bei den Muttergesellschaften in den Hochsteuerländern fällt entsprechend weniger steuerpflichtiger Gewinn an* [3]);
- das Tochterunternehmen (*US-Firmen, die Mitarbeitern in deutschen Tochterunternehmen Aktien als Motivationsspritze anbieten, müssten zunächst einen Wertpapierprospekt erstellen* [4]);
- das Tochterbetrieb (*Flow-Waste war ein Tochterbetrieb des mit Morlok verbundenen Flowtex-Konzerns, dessen betrügerische Leasinggeschäfte in den neunziger Jahren zu Schäden in Milliardenhöhe und zu einem der aufsehenerregendsten Wirtschaftsskandale der Nachkriegszeit in Deutschland*

geführt hatten [3]);

- die Tochtergesellschaft (*Die Tochtergesellschaft einer Großbank ist in der Abwicklung von Wertpapiertransaktionen tätig* [3]);
- die Konzerntochter (*Der Stahl- und Industriegüterkonzern ThyssenKrupp hat seine Konzerntochter Tailored Blanks verkauft* [3]);
- die Schwesterorganisation (*Die Weltbank wurde wie ihre Schwesterorganisation, dem Internationalen Währungsfond, 1944 auf der Konferenz von Bretton Woods gegründet und sollte ursprünglich den Wiederaufbau Europas nach dem Zweiten Weltkrieg voranbringen* [3]);
- die Produktfamilie (*Mit drei neuen Aktienfonds aus der Produktfamilie „Core“ erweitert die Fondsgesellschaft Invesco ihre Produktpalette* [3]).

На основі поняттєвої сфери СІМ'Я у німецькому економічному медіадискурсі можуть утворюватися й нові метафоричні вислови. Так, у нижче наведених прикладах спостерігаємо вживання метафоричних новоутворень *Peugeot-Mutter* і *Opel-Mutter*:

- *Betriebsräte von Opel und Vauxhall haben sich mit Vorständen der Peugeot-Mutter getroffen* [FAZ 21/02/2017];
- *Opel-Mutter General Motors und die französische PSA-Gruppe mit den Marken Peugeot, Citroen und DS reden weiter über einen Erwerb des Rüsselsheimer Autobauers durch die Franzosen* [FAZ 21/02/2017].

Метафори цієї групи здебільшого використано для позначення основних типів підприємств, пов'язаних між собою «родинними зв'язками». Належність до поняттєвої сфери СІМ'Я допомагає встановити їхню ієрархічну організацію та визначити тип ділових відносин між ними.

У результаті переосмислення економіки як розумної істоти джерелом метафоризації економічних понять стають винятково людські властивості, здатності та потреби, зокрема:

- когнітивні здатності (*die Wirtschaft forscht* [4]);

- духовні потреби, такі як віра (*Deutsche Wirtschaft glaubt an den Aufschwung* [3]), надія (*Deutsche Wirtschaft hofft auf einen Mini-Boom* [3]) та ін.;
- почуття (*die Wirtschaft liebt* [3]; *böse Wirtschaft* [4], *liebe Wirtschaft* [4]);
- емоції (*die Märkte würden zumindest milde positiv reagieren* [4]);
- настроїв (*Dax tendiert leicht freundlich* [3]);
- психічний стан (*die Wirtschaftsdepression* [4]).

Розумові та когнітивні здібності, емоційно-вольова сфера, що є винятково людськими рисами, непридатними іншим біологічним істотам, слугують продуктивним джерелом виникнення антропоморфних метафор в німецькому економічному медіадискурсі.

Отже, у німецькому економічному медіадискурсі для репрезентації економічної дійсності активно використовують такі аспекти існування людини, як її фізичний та емоційний стан, життєві етапи, фізіологічні потреби, а також соціальні зв'язки. Завдяки вживанню антропоморфних метафор економіка наділяється ознаками, характеристиками та властивостями, притаманними кожній людині, що сприяє кращому розумінню абстрактних економічних понять.

Перспективним напрямком вважаємо дослідження дискурсоутворювальної функції антропоморфних метафор у німецьких економічних медіатекстах.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Арутюнова Н. Д. Вступление // Логический анализ языка. Образ человека в культуре и языке / Отв. ред. Н. Д. Арутюнова, И. Б. Левонтина. – М. : Индрик, 1999. – С. 3–10.
2. Тимошенко Ю. Функції персоніфікації в поетичній творчості Т. Шевченка / Ю. Тимошенко // Слово і час. – К., 2006. – № 3. – С. 37–45.

ДЖЕРЕЛА ІЛЮСТРАТИВНОГО МАТЕРІАЛУ

3. *Frankfurter Allgemeine Zeitung* [Електронний ресурс]. – Режим доступу :

www.faz.net. 4. *Handelsblatt* [Електронний ресурс]. – Режим доступу :
www.handelsblatt.com.

Стаття надійшла до редакції 01.09.2018 р.

Stroganova G.O., Ph.D. (Linguistics)

Kyiv National University of Trade and Economics

**ANTHROPOMORPHIC METAPHORS OF GERMAN ECONOMIC MEDIA
DISCOURSE**

The paper is devoted to the research of anthropomorphic metaphors in German economic media discourse. The main types of anthropomorphic metaphors in German economic media discourse are distinguished. Metaphors representing the economy as a biological, social and spiritual being are considered as anthropomorphic metaphors.

Keywords: *conceptual metaphor, anthropomorphic metaphor, economic media discourse.*

Строганова Г.А., к. филол. н.

Киевский национальный торгово-экономический университет, г.Киев

**АНТРОПОМОРФНЫЕ МЕТАФОРЫ НЕМЕЦКОГО ЭКОНОМИЧЕСКОГО
МЕДИАДИСКУРСА**

Статья посвящена исследованию антропоморфных метафор в немецком экономическом медиадискурсе. Выделены основные типы антропоморфных метафор в немецком экономическом медиадискурсе. Как антропоморфные рассмотрены метафоры, представляющие экономику как биологическое, социальное и духовное существо.

Ключевые слова: *концептуальная метафора, антропоморфная метафора, экономический медиадискурс.*

Doz. Dr. Yevgenia Tymchenko,
Nationale Taras-Schewtschenko-Universität Kyiv

DER INTERKULTURELLE ANSATZ IN DAF-LEHRWERKSERIE VON HUEBER „SICHER!“

Der Artikel ist dem interkulturellen Ansatz in der DaF-Lehrwerkserie „Sicher!“ von Hueber gewidmet. Entsprechend den Leitfragen zur interkulturellen Orientierung von Lehrmaterialien werden einzelne Bausteine der Lehrwerkserie analysiert und deren Rolle in der Herausbildung der interkulturellen Kompetenz von DaF-Lernern beschrieben.

Schlüsselwörter: *interkulturelle kommunikative Kompetenz, interkulturelle Missverständnisse, nationale Variante, Fremdsprachenunterricht.*

Die Aktualität des Themas ergibt sich daraus, dass die interkulturelle Kompetenz als Schlüsselkompetenz im 21. Jh. definiert wird. Sie besteht aus drei Teilkompetenzen: der affektiven, der kognitiven und der pragmatisch-kommunikativen. Das bedeutet, dass die interkulturelle Kompetenz als eine Transferleistung begriffen werden kann – als „die Fähigkeit, allgemeine persönlichkeitsbezogene Kompetenzen auf interkulturelle Handlungskontexte beziehen zu können“ [3:149]. Die affektive Teilkompetenz umfasst Interesse/Aufgeschlossenheit, Empathie/Fremdverstehen, Ambiguitätstoleranz; die kognitive – Wissen über andere Kulturen, kulturtheoretisches Wissen, Selbstreflexivität, die pragmatisch-kommunikative – Einsatz geeigneter kommunikativer Muster und Einsatz wirkungsvoller Konfliktlösungsstrategien [3: 149]. Für den Fremdsprachenunterricht bedeutet dies, dass nicht nur Sprach-, sondern auch Kulturkompetenz vermittelt werden muss und dass man entsprechende Lehrmaterialien braucht.

Als Ausgangspunkt für den Erwerb interkultureller Kompetenz gilt eine

positive Einstellung gegenüber interkulturellen Situationen. Das bedeutet „eine allgemeine Offenheit und Wertschätzung für kulturelle Vielfalt sowie eine offene, neugierige und vorurteilsfreie Begegnung mit Personen aus fremden Kulturen (indem beispielsweise ethnozentrische Urteile vermieden und die eigenen spontanen Gefühle, Reaktionen etc. erkannt und reflektiert werden)“ [10].

Seit den 90er Jahren gibt es zahlreiche Publikationen und Konferenzen, die der kulturwissenschaftlichen Ausrichtung von Studiengängen und den interkulturellen Studien gewidmet sind [2; 4; 6; 7; 8; 11; 13; 14; 15]. In den 90er wurde als Ergebnis der Landeskunde-Diskussion der Begriff *interkulturelle Landeskunde* eingeführt, 1994 wurde die Gesellschaft für Interkulturelle Germanistik gegründet [17: 37-56]. Von der Bedeutsamkeit des interkulturellen Ansatzes im Deutschunterricht zeugt auch die Einführung des Prinzips der interkulturellen Orientierung in Curricula [1: 117]. Deshalb ist es wichtig, dieses Prinzip in Lehrmaterialien zu berücksichtigen.

Die analysierte Lehrwerkserie ist für DaF-Lerner ab 16 Jahren bestimmt und umfasst die Niveaustufen von B1+ bis C1 des Gemeinsamen Europäischen Referenzrahmens für Sprachen. Zu Materialien gehören: Kurs- und Arbeitsbücher [18; 19; 20; 21; 22], Lehrerhandbücher, das interaktive Kursbuch auf CD-ROM, das digitale Unterrichtspaket für die IWB, der kostenlose Lehrwerkservice im Internet für Lehrende www.hueber.de/sicher/lernen und für Lernende www.hueber.de/sicher/lehren.

Die Lektionen sind in Bausteine zur Entwicklung von allen Fertigkeiten geteilt und einheitlich aufgebaut. Außerdem gibt es landeskundliche Informationen über die deutschsprachigen Länder (Wussten Sie schon?) und wichtige Redemittel zur Kommunikation.

Bei der Analyse der Lehrmaterialien wurde von den Leitfragen ausgegangen, die als Indikatoren für die interkulturelle Orientierung gelten:

- Wie können meine Lernenden die Zielgesellschaft kennenlernen?

- In welchen kommunikativen Situationen lernen meine Schüler angemessen sprachlich zu handeln (z.B. Freude/Traurigkeit/Wut ausdrücken)?
- Wie/wann äußern meine Lernenden ihre persönlichen Wahrnehmungen und Sichtweisen zum Thema der Unterrichtseinheit?
- Sind die Texte, Aufgaben und Übungen so gestaltet, dass die Lernenden neuen Erfahrungen und Inhalten neugierig und offen begegnen können?
- Welches sind die Unterrichtsmomente, in denen die Lernenden Unterschiede, die zwischen Situationen in der eigenen Lebenswelt und der der Zielkultur bestehen, reflektieren können?
- Erhalten die Lernenden genügend Informationen zu gesellschaftlichen und kulturellen Zusammenhängen, um diese verstehen zu können?
- Könnten Konflikte entstehen? Wenn ja, gibt es die Möglichkeit, dass die Lernenden mit diesen Konflikten umgehen können? [1: 117-118]

Allgemein kann man sagen, dass interkulturelle Momente implizit überall vorhanden sind, weil alle Materialien die deutsche Realität widerspiegeln und auf solche Weise einen Blick in die deutsche Kultur ermöglichen. Vor allem sind hier visuelle Mittel wie Bilder, Fotos, Zeichnungen, Grafiken zu erwähnen, weil die heutige Generation durch häufige Benutzung von Touchscreen/Smartphone visuell veranlagt ist. Diese Mittel sind so gestaltet, dass sie aktuelle, authentische, für Lernende interessante und zum Sprechen motivierende Themen bzw. Situationen darstellen, manchmal nicht eindeutig sind und verschiedene Vermutungen und Interpretationen zulassen, zu Diskussionen und Vergleichen mit den eigenen Erfahrungen motivieren. Auf solche Weise können sich die Lerner selbstreflexiv mit den eigenen Bildern von Anderen auseinandersetzen sowie gesellschaftliche Rahmenbedingungen für die Entstehung solcher Bilder reflektieren [9:2].

Die meisten Aufgaben zur Einstiegsseite sind so formuliert, dass die Lernenden zuerst Vermutungen über die Situation anstellen und darüber diskutieren sollen, bevor sie Texte dazu hören bzw. lesen. So kommt es

zwangsläufig zum Vergleich mit den eigenen Erfahrungen, was für die andere Kultur sensibilisiert. Z.B. sehen wir als Einstieg in die Lektion „Unterwegs“ eine Situation am Flughafen [KB 18: 29]. Auf der nächsten Seite wird das Thema weitergeführt – man behandelt die Situation, in der ein Mann S-Bahn-Passagiere um ihre Tageskarte bittet, um sie weiter zu verkaufen. In diesem Zusammenhang entsteht eine Diskussion über moralische Vertretbarkeit solcher Handlungen und die Einstellung dazu in verschiedenen Kulturen.

Auch bei Aufgaben zur Kommunikation helfen Bilder, die Situationen richtig einzuschätzen, z.B. gibt es eine Reihe von Zeichnungen und dazu die Frage: *Warum ist die Person nervös?* Um Gespräche zu simulieren, gibt es Situationen zu Rollenspielen [KB 18: 31, 33].

Eine wichtige Rolle spielen die in den Unterricht integrierten Filme. Sie sind nicht speziell didaktisch aufbereitet, es sind Auszüge aus authentischen Spielfilmen, Animationsfilme, Werbung, Reportagen, Interviews oder Kurzfilme. Die erste Aufgabe lautet oft: *Sehen Sie den Film zunächst ohne Ton. Was meinen Sie? Wie ist die Situation? Woher kommen die Personen? Was sagen Sie?*

Das gibt den Lernenden die Möglichkeit, sich auf Gestik, Mimik, Handlungen und Umgebung zu konzentrieren. Dabei fallen ihnen in erster Linie auch ungewöhnliche Momente auf, weil sie das Gesehene unbewusst in typische Situationen einordnen. Der Lehrer kann die Lernenden durch gezielte Aufgabenstellungen auf bestimmte Momente aufmerksam machen, die im Kontrast zur eigenen Kultur stehen. Es geht vor allem um Kulturstandards, die z.B. solche Momente betreffen wie Autoritätsdenken, Organisationsbedürfnis, körperliche Nähe, Privatbereiche, Pflichtbewusstsein, Geschlechtsrollenverteilung [8: 189-200]. Beim zweiten Sehen wird dann besonders auf das Sprachliche geachtet, auf bestimmte Kommunikationsfloskeln, Intonation, Sprechtempo usw. Nach dem Sehen werden Vermutungen verglichen und kommentiert. Der Lehrer muss z.B. darauf hinweisen, wie man in verschiedenen Situationen einander begrüßt,

Komplimente macht und darauf reagiert, etwas akzeptiert oder ablehnt. So ist für Deutsche Sparsamkeit mit Komplimenten typisch, und manche Floskeln wie „Ich bedauere sehr, aber ich befürchte...“ können misstrauisch stimmen [11: 128-129].

Es konnte festgestellt werden, dass alle Themen Aspekte enthalten, die interkulturell behandelt werden können. Heftige Diskussionen rufen z.B. „Alltagssünden am Arbeitsplatz“ in Lektion 2 hervor, weil sich kein Ukrainer vorstellen kann, dass einem Mitarbeiter für das regelmäßige Aufladen seines privaten Handys am Arbeitsplatz gekündigt werden kann [KB 19: 34-35]. Das betrifft auch private Telefonate und private Mails, die Benutzung von fremden Stiften oder Fotokopien.

Die interkulturelle Thematik wird auch explizit in die Lehrwerke aufgenommen. Dementsprechend sind auch die Aufgaben auf Unterschiede und Besonderheiten der Gegebenheiten verschiedener Kulturen gerichtet. So werden in Lektion 7 B22 bikulturelle Beziehungen behandelt [KB 20: 102]. In Lektion 6 C11 [KB 21: 78] werden interkulturelle Missverständnisse an der Uni am Beispiel ausländischer Studierender demonstriert (der Student berücksichtigt die Sprechstunden des Professors nicht und wundert sich über dessen Unfreundlichkeit). Die Auseinandersetzung mit solchen Situationen führt zum Vergleich der universitären Verhaltensnormen in Deutschland und in der Heimat. Weil Mimik und Gestik in der interkulturellen Kommunikation eine wichtige Rolle spielt, gibt es einen Vortrag über Körpersprache in verschiedenen Ländern [KB 21: 81, AB 21:100]. Der kann dann durch Beiträge der Lernenden ergänzt werden.

Lektion 11 C12 ist den internationalen Geschäftskontakten gewidmet. Hier werden Deutsche und Niederländer in Bezug auf bestimmte Aspekte wie Anrede, Statussymbole, Unternehmenskultur usw. verglichen [KB 22:134-135]. Als Hörtext folgt ein Vortrag über interkulturelle Missverständnisse zwischen einem deutschen Chef und einer chinesischen Mitarbeiterin und Business-Etikette [KB 22:138]. Im Arbeitsbuch werden einige Aspekte vertieft (Benimmregeln, Pünktlichkeit,

persönliche Begegnungen) [AB 22:175-176]. Die Lerner können entsprechende Aspekte in ihrem Heimatland besprechen, Beispiele nennen und Rollenspiele veranstalten.

Besonders wichtig sind dabei die Situationen, in denen Personen ins Fettnäpfchen treten, wie z.B. in der Online-Übung zu Lektion 11 „Was macht die Person falsch?“. Folgendes wird genannt: Man dreht beim Niesen seinen Kopf zur Seite, gibt einer fremden Frau im Sitzen die Hand, nimmt während des Essens einen Anruf entgegen, verzieht das Gesicht, wenn ihn sein Gegenüber langweilt, fragt seinen Gegenüber nach seiner Religionszugehörigkeit u.a. Die Lerner müssen das richtige Verhalten nennen (die Hand vorhalten, zur Begrüßung aufstehen, das Handy ausschalten, Interesse zeigen, Diskretion wahren). Anschließend kann über das Verhalten in entsprechenden Situationen in der Heimat gesprochen werden.

Ein weiterer Aspekt ist die Berücksichtigung der Plurizentrik des Deutschen, d.h., ob auch die Standardvarietäten des Deutschen in Österreich und in der Schweiz im Unterricht behandelt werden. Seit 2001 wird darüber diskutiert, wie viel Varietäten in den Deutschunterricht gehören, damit eine rezeptive Varietätenkompetenz aufgebaut werden kann [5; 12].

Die Analyse hat gezeigt, dass in der Lehrwerkserie der Plurizentrik der deutschen Sprache nicht viel Aufmerksamkeit geschenkt wird. Nur gelegentlich kommen Austriazismen vor, z.B. in einem Brief aus Österreich (mit Erklärungen der Lexik) [AB 19: 100]. Explizit wird darauf nur eingegangen, wenn das Thema „Sprachliche Varietäten“ den Inhalt der Lektion bildet wie in Lektion 12 B22 „Sprache und Regionen“ [KB 20: 162-164]. Hier hören Lernende Texte über Missverständnisse in Alltagssituationen, ordnen sie den Bildern zu. Natürlich bemerken die Lernenden einen besonderen Akzent der Österreicher und der Schweizer, aber es wird dem Lehrer überlassen, ob er auf die Besonderheiten der Intonation, des Sprechtempos und der Aussprache einzelner Laute wie Diphthonge, ich-Laut, R-Laut usw. eingeht. Im Arbeitsbuch findet man nur einige Hinweise

[AB 20:194]. Übungen gibt es nur zur Lexik: Man muss deutsche Entsprechungen zu österreichischen und schweizerischen Wörtern finden (*Sessel – Stuhl, Marillen – Aprikosen, Schlag – Sahne*) [KB 20: 163]. Es gibt auch eine vertiefende Zuordnungsübung. Außerdem können in einem Online-Memospiel weitere Austriazismen und Helvetismen gelernt werden, z.B. *Eierspeis, Bub, Velo, Paradeiser, parkieren, grillieren, Rüepli, Serviertochter, Schlagobers, Topfen*. Wie in anderen Lehrwerken beschränken sich die Autoren meistens auf die Thematik Kulinarisches [16: 261-267].

Zusammenfassend lässt sich feststellen, dass der interkulturelle Ansatz in diesen DaF-Lehrmaterialien nicht nur explizit proklamiert wird, sondern auch einen interkulturell orientierten Unterricht ermöglicht. In der Lehrwerkserie wird das Prinzip des interkulturellen Lernens in hohem Maße berücksichtigt. Durch die Auswahl von Themen und visuellen Mitteln, durch Texte sowie durch entsprechende Aufgabenstellungen werden die Lerner auf reale (mündliche und schriftliche) Kommunikation mit Vertretern der Zielkultur vorbereitet, sie entwickeln die Fähigkeiten, eigene und fremde Kulturen zu vergleichen, Situationen aus verschiedenen Perspektiven zu betrachten, mögliche Missverständnisse zu vermeiden und mit Problemsituationen umzugehen. Das im Curriculum gestellte Ziel wird also erreicht: „Interkulturelle Fragestellungen und Perspektiven tragen dazu bei, dass sich die Lernenden ihrer eigenkulturellen Prägung bewusst werden. Dies ist eine wichtige Voraussetzung dafür, dass sich Kommunikationsfähigkeit über sprachlich-kulturelle Grenzen hinweg entwickeln kann“ [1: 118].

LITERATURVERZEICHNIS

1. *Curriculare Vorgaben und Unterrichtsplanung*. Deutsch lehren lernen, Bd.6./ K. Ende, R. Grotjahn, K. Kleppin, I. Mohr. – München: Klett-Langenscheidt, 2013. 2. *Donec P.N.* Verfremdung in der interkulturellen Kommunikation//Deutsch als Fremdsprache, 1994. – H.4. – S. 221-227. 3. *Erll A./Gymnich M.* Interkulturelle Kommunikation – Erfolgreich kommunizieren

zwischen den Kulturen. – Stuttgart: Klett, 2010. – 180 S. 4. *Feigs W.* Interkulturelle Kommunikation und Landeskunde//Deutsch als Fremdsprache 1993. – H.2. – S.75-80. 5. *Fremdsprache Deutsch.* – Heft 37: Plurizentrik im Deutschunterricht. – 2007. 6. *Gavwrysch M.* Interkulturelle Kompetenz – wie ist sie im FU zu erreichen? //Germanistik in der Ukraine. – Jahrbuch 7'2012. – S. 210-217. 7. *Götze L.* Interkulturelles Lernen und „Interkulturelle Germanistik“ – Konzepte und Probleme //Deutsch als Fremdsprache, 1992. – H.1. – S. 3-9. 8. *Heringer J.* Interkulturelle Kommunikation. – Tübingen: A.Francke Vlg., 2014. – 255 S. 9. *Interkulturelle Bildung und Erziehung in der Schule* (Beschluss der Kultusministerkonferenz vom 25.10.1996 i. d. F. vom 05.12.2013) [Електронний ресурс] Режим доступу від 15.08.2018: https://www.kmk.org/fileadmin/Dateien/pdf/Themen/Kultur/1996_10_25-Interkulturelle-Bildung.pdf. 10. *Interkulturelle Kompetenz – Die Schlüsselkompetenz im 21. Jahrhundert?* Bertelsmann Stiftung und Fondazione Cariplo [Електронний ресурс] Режим доступу від 27.04.2018: http://www.bertelsmann-stiftung.de/fileadmin/files/BSt/Presse/imported/downloads/xcms_bst_dms_30236_30237_2.pdf. 11. *Kilian S.* Don't let me be misunderstood! Wie wir weltweit besser verstanden werden. – München: Ariston, 2016. – 224 S. 12. *Klinner J.* Wie viel Varietäten braucht ein Lehrwerk? Überlegungen zum Deutschen als plurizentrische Sprache in der Sprachvermittlung// Edusa 2/2, 2007. [Електронний ресурс] Режим доступу від 27.04.2018: http://www.sagv.org.za/eDUSA/eDUSA_2-07-2/Klinner_2007_2.pdf. 13. *Kopyl G.* Interkulturelle Kompetenz als wichtiger Faktor der Fachkompetenzbildung für Außenwirtschaftsstudenten (In DaF-Rahmen)//Germanistik in der Ukraine. – 2015. – S. 236-241. 14. *Schlüsselqualifikation Interkulturelle Kompetenz an Hochschulen: Grundlagen, Konzepte, Methoden* / herausgegeben von Gundula Gwenn Hiller, Stefanie Vogler-Lipp. veröffentlicht: Wiesbaden: VS Verlag für Sozialwissenschaften, 2010. Umfang: Online-Ressource (410S. 77 Abb., 10 Abb. in Farbe, digital). 15. *Thimme Ch.* Interkulturelle Landeskunde: Ein kritischer Beitrag zur aktuellen Landeskunde-Diskussion//Deutsch als Fremdsprache 1995. – H.3. – S.131-137. 16. *Tymchenko Ye.* Der plurizentrische Ansatz in neueren DaF-Lehrwerken //Germanistik in der Ukraine. – Jahrbuch 8'2013. – S. 261-267. 17. *Wierlacher A.* Entwicklungsgeschichte und Systematik der interkulturellen Germanistik //Jahrbuch DaF 20. – 1994. – S.37-56.

ANALYSIERTE LEHRMATERIALIEN

18. *Sicher!* Niveau B1+. Deutsch als Fremdsprache. Kursbuch und Arbeitsbuch /Perlmann-Balme M., Schwalb S.– München: Hueber, 2012. 19. *Sicher!* Niveau B2.1. Deutsch

als Fremdsprache. Kursbuch und Arbeitsbuch /Perlmann-Balme M., Schwalb S., Matussek M.– München: Hueber, 2014. 20. *Sicher!* Niveau B2.2. Deutsch als Fremdsprache Kursbuch und Arbeitsbuch /Perlmann-Balme M., Schwalb S., Matussek M.– München: Hueber, 2014. 21. *Sicher!* Niveau C1.1. Deutsch als Fremdsprache. Kursbuch und Arbeitsbuch / Perlmann-Balme M., Schwalb S., Matussek M.– München: Hueber, 2015. 22. *Sicher!* Niveau C1.2. Deutsch als Fremdsprache. Kursbuch und Arbeitsbuch / Perlmann-Balme M., Schwalb S., Matussek M.– München: Hueber, 2015.

Тимченко Є.П., канд. філол. наук, доц.

Інститут філології КНУ імені Тараса Шевченка, м. Київ

**МІЖКУЛЬТУРНИЙ ПІДХІД У СЕРІЇ НАВЧАЛЬНИХ МАТЕРІАЛІВ
З НІМЕЦЬКОЇ МОВИ ЯК ІНОЗЕМНОЇ ВИДАВНИЦТВА HUEBER “SICHER!”**

Стаття присвячена міжкультурному підходу в серії навчальних матеріалів з німецької мови як іноземної. На основі ключових питань щодо міжкультурного підходу проаналізовано окремі складники навчальних матеріалів та їхню роль у формуванні міжкультурної комунікативної компетенції.

Ключові слова: міжкультурна компетенція, міжкультурні непорозуміння, національний варіант, викладання іноземних мов.

Tymchenko Ye. P., PhD., Associate Professor

Taras Shevchenko National University of Kyiv

INTERCULTURAL APPROACH

IN GERMAN LANGUAGE TEACHING MATERIALS BY HUEBER “SICHER!”

The article deals with intercultural approach in modern German Language teaching materials. With the help of key questions on intercultural orientation the main components of teaching materials are analyzed and their role in the development of intercultural communicative competence in the foreign language lessons are found out.

Key words: intercultural competence, intercultural misunderstanding, national variant, foreign language teaching.

Тимченко Е.П., к.филол. н., доц.

Институт филологии КНУ имени Тараса Шевченко, Киев

МЕЖКУЛЬТУРНЫЙ ПОДХОД В СЕРИИ УЧЕБНЫХ МАТЕРИАЛОВ

ПО НЕМЕЦКОМУ ЯЗЫКУ КАК ИНОСТРАННОМУ

ИЗДАТЕЛЬСТВА HUEBER "SICHER!"

Статья посвящена межкультурному подходу в серии учебных материалов по немецкому языку как иностранному. На основе ключевых вопросов относительно межкультурного подхода проанализированы отдельные компоненты учебных материалов и описана их роль в формировании межкультурной коммуникативной компетенции.

Ключевые слова: *межкультурная компетенция, межкультурные недоразумения, национальный вариант, преподавание иностранных языков.*